

İZMİR'İN MÜZELERİ

Arkeolojiden sanata, tarihten kültüre bir şehir retrospektifi

GAVUR İZMİR GERÇEKLERİ

Bu deyim çok daha eski yüzyıllara, İzmir'in Müslüman Türkler tarafından adım adım fethinden önceki devirlere kadar gider

BİNGÜL BAŞARIR

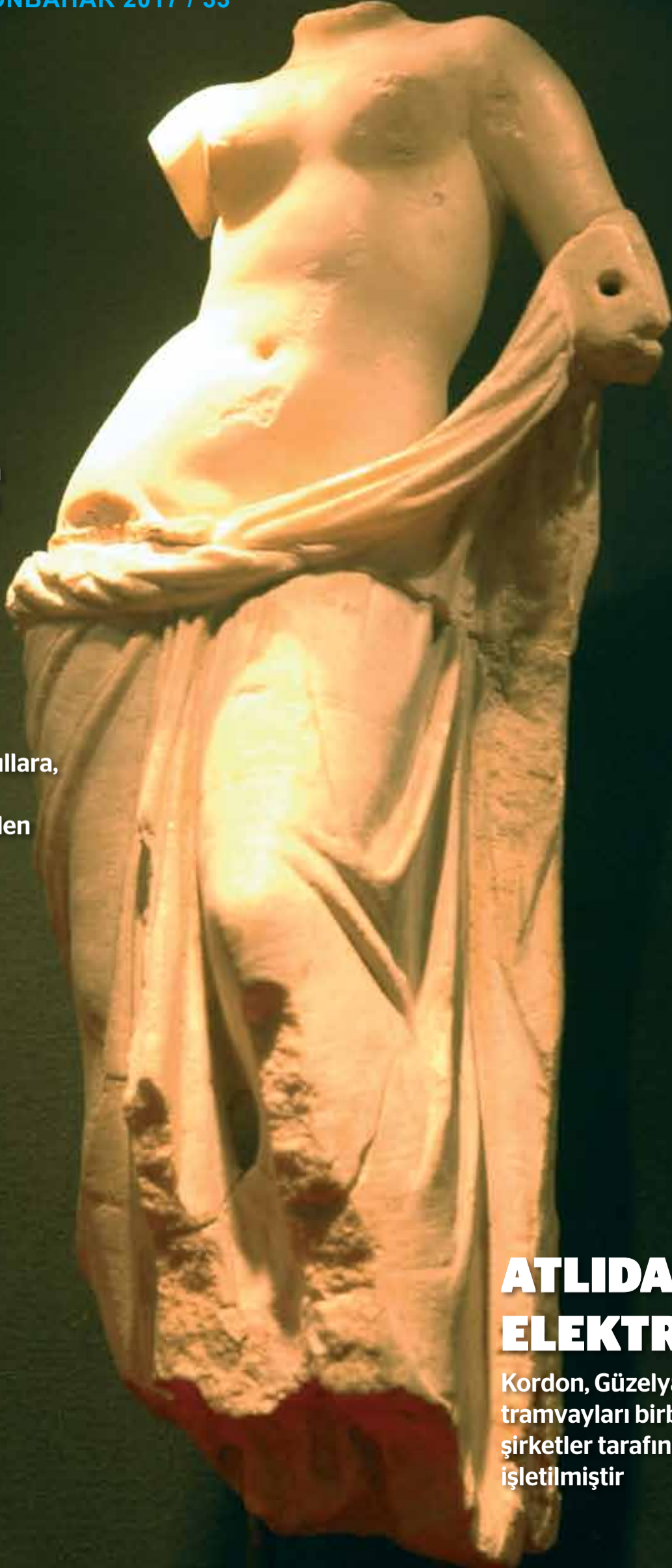
Hayallerini toprak ve suyla yoğuran bir dünya gezgini

SEYFİ TALAY

İzmirspor'dan Göztepe'ye bir efsane kaleci

ATLIDAN ELEKTRİKLİYE

Kordon, Güzelyalı ve Karşıyaka tramvayları birbirinden farklı şirketler tarafından kurulmuş, işletilmiştir

KNK

SONBAHAR 2017 / 33

KONAK BELEDİYESİ
ADINA SAHİBİ
Sema PEKDAŞ
Konak Belediye Başkanı

YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Işık TEOMAN
(Sorumlu Yazı İşleri Müdürü)

YAYIN DANIŞMANLARI
Ozan YAYMAN - Fırat SOYLU

HUKUK DANIŞMANI
Mine GENÇ

KATKIDA BULUNANLAR
Gökhan AKÇURA-Yaşar AKSOY
Tufan ATAKİŞİ-Elif AYDOĞDU
Orhan BEŞİKÇİ-Siren BORA
Muzaffer CELLEK-Serdar ÇELENK
Salim ÇETİN-Hürol DAĞDELEN
Lütfü DAĞTAŞ-Sinan DOĞAN
Hüseyin ERCİYAS-Saadet ERCİYAS
Mehmet ERDÜL-Gürkan ERTAÇ
Tayfur GÖÇMENOĞLU-Mehmet GÜLÜMSER
Ahmet GÜREL-Nalan KOLAĞASI İMRE
Asil KAYA-Mevlüt KAYA-Handan KORHAN
Atilla KÖPRÜLÜOĞLU-Sancar MARUFLU
Başak OCAK-Uğur ORAL-Taner ORALALP
Atilla ÖZDEMİR-Tayyar ÖZDEMİR
Metin ÖZER-Neslihan PERŞEMBE
Alpay SÖNMEZ-Umur SÖNMEZDAĞ
Engin TATLIBAL-Hüdaî ÜLKER-Yaşar ÜRÜK
Mazlum VESEK-Mihriban YANIK
Duygu ÖZSÜPHANDAĞ YAYMAN
Engin YAVUZ-Okan YÜKSEL

KÜLTÜR SANAT
Abdullah TUNALI

HALKLA İLİŞKİLER
Emine KALABALIK

EDİTÖR
Ayşe TEOMAN

GRAFİK
Emre FEDAKER

Kapak fotoğrafı
İzmir Tarih ve Sanat Müzesi
Aphrodit-Roma Dönemi

BASKI TARİHİ
EKİM 2017

YÖNETİM YERİ

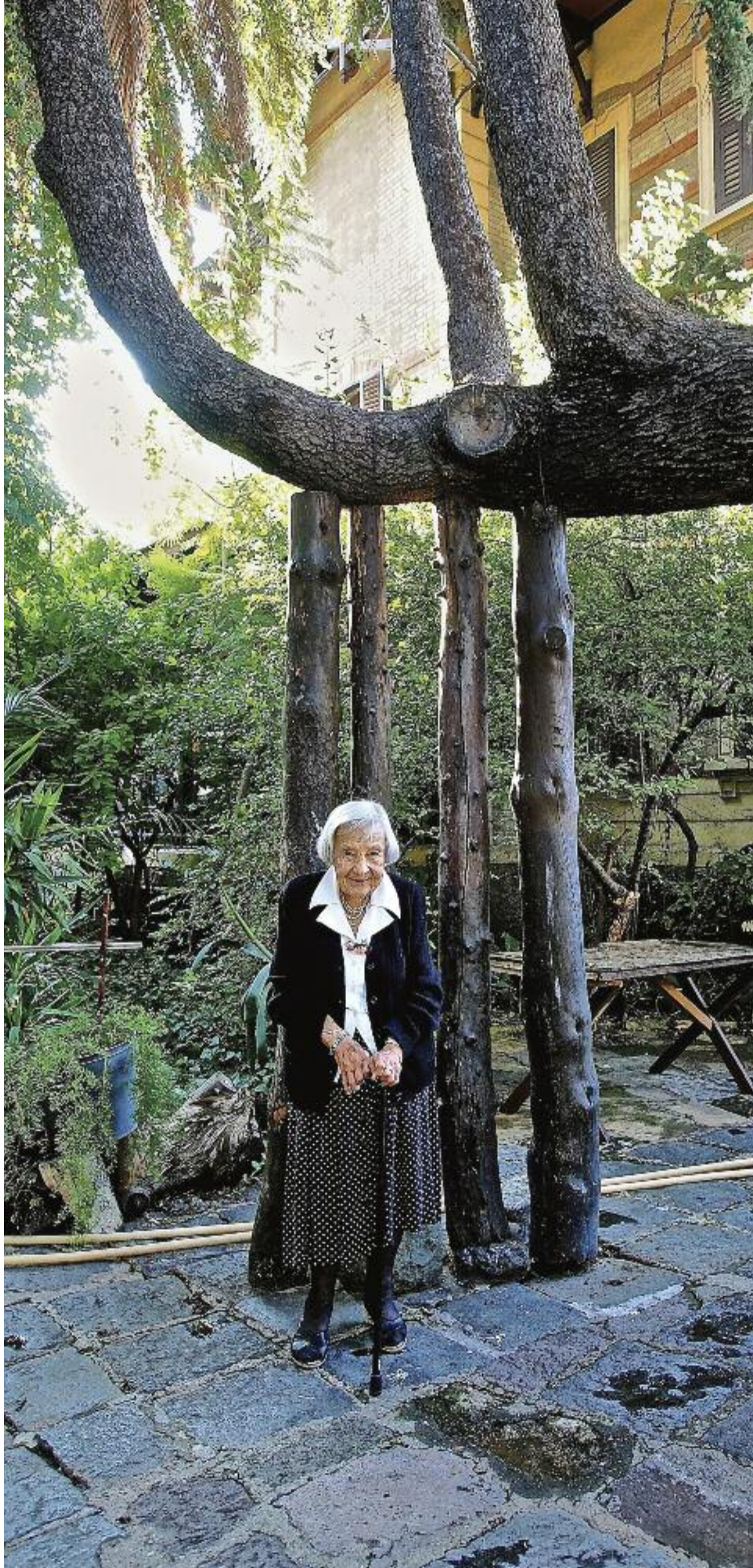
İzmir Konak Belediyesi
Dokuz Eylül Meydanı No:6 **Basmane/İZMİR**
Tel: +90 (232) 484 53 00 / 1590 - 1591
İnternet: www.konak.bel.tr

BASILDIĞI YER: Anadolu Matbaacılık Ltd. Şti.
Çamdibi No: 6 Bornova / İZMİR

YAYIN TÜRÜ

Yerel-sürelî-üç ayda bir yayımlanır, para ile satılmaz.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir.

Fotoğraf: İlknur BALTACI

Merhaba,

"Doğdu, okudu, düşler kurdu, yazdı ve gitti..."

Ebediyet yolculuğuna başladıktan sonra arkasından böyle söylenmesini istemişti Muzaffer İzgü. Edebiyat çınarımız seksen dört yaşında aramızdan ayrıldı. Anısı ve kurduğu düşler hep sıcak kalacak yüreğimizde. Konak Belediyesi olarak yazarımızın yirmi çocuk kitabını kabartma baskılı kitaba dönüştürerek, 2004 yılında İzmir'de kurulan, Türkiye'nin ilk ve en büyük görme engelliler kitaplığı olan TÜRGÖK'ün raflarına kazandıracığımızı sizlere müjdelemekten gurur duyuyorum.

Büyülü bir döngü olan yaşam serüveninde, Muzaffer İzgü'nün düşlerinden payını alan nesillerin bu döngüyü zenginleştireceğine olan inancım, büyük yazarımızı saygıyla anıyorum.

Bu sayımızda sizlere usta yazarımızın hayat hikâyesini aktarıyoruz. Muzaffer Cellek'in kaleminden İzgü'nün bilinmeyenlerini ilgiyle okuyacağınızı umuyorum.

Arşivlemek isteyeceğiniz birçok yazı sunuyoruz sizlere yine. İzmirspor'dan Göztepe'ye

yürürken efsaneye dönüşen kaleci Seyfi Talay ile Altınordu'nun kaptanı Beytullah Balıç'ın yaşam öyküleri bu sayımızda. Seramik ve cam sanatçısı Bingül Başarır'ın atölyesine yaptığımız ziyareti de sayfalarımızda bulacaksınız.

Evliya Çelebi'nin kırk medreseye ev sahipliği yaptığını söylediği İzmir'e "Alimler Ormanı" dendiğini biliyor muydunuz? Orhan Beşikçi, Alimler Ormanı'ndaki kayıp medreseye dikkatimizi çekiyor bu sayımızda...

Dergimizin sayfalarından Halil Rifat Paşa, İkiçeşmelik, Agora, Topaltı yokuşlarına ve o yokuşların çıktığı yaşam öykülerine de birlikte uzanacağız. Ve İzmir'in müzeleri yine KNK'nın sayfalarında...

Farklı dönemlere, mekânlara yol alıyoruz yine sizlerle birlikte, şehrimizin seslerine kulak veriyoruz aslında... İşte o sestir bizi tarih boyunca birbirimize bağlayan...

Keyifli okumalar dilerim...

Sema PEKDAŞ / Konak Belediye Başkanı

Türkiye'nin ilk kadın ortodontisti Ayşe MAYDA

6

Atlı tramvaydan elektrikliye ■ Umur SÖNMEZDAĞ

14

İzmir'in müzeleri ■ Handan KORHAN

34

Unutulmayan vahşet ■ Asil KAYA

38

Babaeviden semt merkezine ■ Mihriban YANIK

42

Bir gülmece ustası Muzaffer İzgü

■ Muzaffer CELLEK

50

İzmir küçük Asya'nın kıyısında bir Marsilyadır

■ Tufan ATAKIŞI

52

Kayıp medrese ■ Orhan BEŞİKÇİ

66

Bir dünya gezgini

■ Fergül YÜCEL

72

Efsane kaleci Seyfi TALAY

■ Yaşar ÜRÜK

24

Gavur İzmir gerçekleri ■ Yaşar AKSOY

30

Tefila defteri ■ Siren BORA

44

Gazi Kokaryalı'da ■ Ahmet GÜREL

46

Son buharlı, son ateşçi ■ Işık TEOMAN

54

Yokuşların öyküsü ■ Taner ORALALP

60

Bir aşk hikayesi

■ Tayfur GÖÇMENOĞLU

İzmirli tekvando ustası

■ Metin ÖZER

76

62

Müzeler canlandırılıyor

■ Neslihan PERŞEMBE

78

Beytullah Baliç

■ Atilla KÖPRÜLÜOĞLU

İzmir'in eski tramvayları

İrlandalı John Stephenson New York'ta at arabası imalatı yapıyordu. At arabaları çamurlu yollarda zor hareket ettiğinden, yaptığı arabaların madenlerde olduğu gibi dekovil hattında gitmesi için yollara ray döşedi. 1831 yılında atların çektiği ve taşımacılıkta kullanılan arabalar yapmaya başladı. Kısa zamanda rağbet görünce şirketini ve fabrikasını kurdu. Yaptığı uzun çalışmalar sonucunda ray üzerinde hareket eden ilk atlı tramvay, 26 Kasım 1832 günü New York'ta Aşağı Manhattan ile Harlem arasında denendi. 12 gün sonra da yolcu taşımaya başlandı.

■ Umur SÖNMEZDAĞ

Dünya'da sanayi devrimi sonucunda sosyal yaşam teknolojik kolaylıklarla değişmeye başlamıştı. Yabancı sermayenin her türlü teknolojik yeniliklerine Osmanlı Devleti açık olmuş; maalesef yabancıların getirdiği telgraf, buharlı gemi, demiryolu, liman, tünel, elektrik, su ve havagazı fabrikalarının kurulması gibi teklifler kolaylıkla kabul edilmiştir. Fakat herhangi birini kendi imkânlarımızla yapmak için çaba sarf etmemişiz. Bunlardan biri de tramvaydır. Yabancıların kurmuş olduğu tramvay hatları İzmir'de 1881-1954 yılları arasında atlı ve elektrikli olarak hizmet vermiştir. Kordon, Güzelyalı ve Karşıyaka tramvayları birbirinden farklı şirketler tarafından kurulmuş, işletilmiştir. Doğrusunu söylemek gerekirse otobüslerin çalışmaya başladığı 1932 yılına kadar İzmirli tramvayların varlığından istifade

etmiş, tatlı anılar yıllarca anlatılmıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin konuyu tekrar canlandırması ile nostaljik anıların yaşatılmasından ziyade artan yolcu sayısı daha kolay taşınacak, yoğun trafik biraz olsun azalacaktır. Özellikle gençlere anlatmak için eski İzmir tramvayları hakkında kısa bir tarihçeyi ele aldım.

Dünyada ilk tramvaylar

Maden ocaklarında kullanılan taşıyıcı araçlara İngilizce'de "tram" denilmektedir, "way" de yol anlamına geldiğinden tramway bizim dekovil dediğimiz taşıyıcı hat aracı olmaktadır. İrlandalı John Stephenson New York'ta at arabası imalatı yapıyordu. At arabaları çamurlu yollarda zor hareket ettiğinden yaptığı arabaların madenlerde olduğu gibi dekovil hattında gitmesi için yollara ray döşedi. 1831 yılında atların çektiği ve taşımacılıkta kullanılan arabalar

yapmaya başladı. Kısa zamanda rağbet görünce şirketini ve fabrikasını kurdu. Yaptığı uzun çalışmalar sonucunda ray üzerinde hareket eden ilk atlı tramvay, 26 Kasım 1832 günü New York'ta Aşağı Manhattan ile Harlem arasında denendi. 12 gün sonra da yolcu taşımaya başlandı. Taşıtın "motoru" sadece bir çift attan veya katırdan oluşuyordu. Son durakta atlar aracın önünden alınarak arkasına takılıyor ve böylece taşıt ters yönde sefere çıkabiliyordu. Atlar ray üzerinde 10 ton yüklü

bir arabayı, raysız çamurlu yollarda çektikleri 1 ton yüklü arabalardan daha kolay çekiyorlardı. Ancak bu sistemde raylar yolun üstünde kaldığı için diğer arabalar takılıyor ve kazalar oluyordu.

Fransa'da ilk atlı tramvay 1839'da Montbrison ile Montrond arasında (14 km) 1848 yılına kadar çalıştırıldı. Fransız Alphonse Loubat (1799-1866) rayların gömülmesini ve üzerindeki oluktan tekerleklerin geçmesini sağladı. Bu buluşu Paris-Boulogne arasında başarı elde edince bugünkü

anlamda ilk tramvay hattı 1852'de Paris'te çalışmaya başladı. Yeni sistem 1853 yılında New York, dolayısıyla Amerika'da da benimsendi. İngiltere'de ilk defa tramvay, Liverpool kentinin karşısındaki Birkenhead Park ile Woodside Ferry arasında George Francis Train tarafından 29 Ağustos 1860 günü çalıştırıldı. Kısa bir süre sonra da Londra'da çalışmaya başlayan bu tramvayların raylar sayesinde otuz kadar yolcuyla saatte 10 km hızla taşıyabilmesi için bir çift at yetiyordu.

Ancak uygarlığın gelişimi, at ile endüstrinin bir ürünü olan demir rayların bağdaşmasına engeldi. Makine çağının hızlı gelişimine uygun başka çözüm yolları aramak gerekiyordu. Örneğin kablolu çekim, sıkıştırılmış havalı motor ve kömürsüz buharlı motor gibi yöntemler denendi. Kabloyla çekiş Amerika Birleşik Devletleri'nde oldukça büyük ilgi gördü. Çelik bir halat, tüm hat boyunca rayların arasında bulunan kanalda kayıyordu. Halat tramvaya bağlıydı. Son durakta bulunan sabit bir buharlı ma-

kine aracılığıyla bir çarkın üzerine sarılan çelik halat, tramvayın bir duraktan başka bir durağa çekilmesini sağlıyordu. Çelik halatla çekiş sistemi çok dik yolların bulunduğu San Francisco kenti gibi yerlere uygundu. Nitekim bu sistem bugün teleferiklerde kullanılmaktadır.

Elektriğin bulunuşu ve yaygın kullanımı ile birlikte atlı tramvaylar da bu gelişime ayak uydurarak yerlerini raylar üzerinde kendi kendine giden elektrikli tramvaylara bırakıyordu. İlk defa 1879 yılında Berlin'de düzenlenen bir fuarda Alman mühendis Dr. C. Werner Siemens panayır sahası içerisinde raylar üzerinde elektrikli tramvayı çalıştırdı. İki yıl sonra 1881 yılında hızı 12 km olan elektrikli tramvay, Berlin yakınlarında Lichterfeld'de kullanılmaya başlandı. 1900 yılına gelene kadar Avrupa ve Amerika'nın pek çok şehrinde yeni elektrikli tramvay hatları işletmeye açılmıştı.

Tramvayların Osmanlı İmparatorluğu'na gelişi

Bir Belçika şirketinin başvurusuyla 30 Ağustos 1869 tarihinde "Dersaadet'te Tramvay ve Tesis İnşası"na dair bir sözleşme hazırlandı. İstanbul caddelerinde yolcu ve eşya taşımacılığı için demiryolu yapılarak atların çektiği araba işletmeciliği kırk yıl süreyle 200 bin lira sermayeli Dersaadet (İstanbul) Tramvay Şirketi'ne verildi. Bu şirketin ortakları arasında Şirket-i Umumiye-i Osmaniye, Osmanlı Bankası, İstanbullu Hristaki Zoğrafos ve aynı zamanda şirketin temsilcisi Konstantin Krepano da bulunuyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk atlı tramvay İzmir'den önce 1871 yılında Azapkapı-Galata, Aksaray-Yedikule, Aksaray-Topkapı ve Eminönü-Aksaray olmak üzere dört hatta çalışmaya başladı. İlk işletme yılında 430 at kullanılarak 4,5 milyon yolcu karşılığında 53 bin lira gelir elde edildi. Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde çalışmaya başlayan atlı tramvaylar daha sonra imparatorluğun büyük şehirlerinde de kurularak önce Selanik, daha sonra da Şam, Bağdat, İzmir ve Konya'da işletmeye açıldı. Savunma Bakanlığı, tramvay atlarını 1912 yılında başlayan Balkan Savaşı sırasında 30 bin altın karşılığı aldı ve bu yüzden İstanbul bir yıldan fazla süreyle tramvaysız kaldı. İstanbul'da 1871 yılında çalışmaya başlayan atlı tramvay yerini 25 Ocak 1914 günü elektrikli tramvaya bıraktı. 12 Haziran 1939 gün ve 3642 sayılı yasayla hükümete devredilen Tramvay İşletmesi, daha sonra İstanbul Belediyesi'ne ve 16 Haziran 1939 gün ve 3645 sayılı yasayla da İETT'ye bağlandı. Tramvayların 12

Ağustos 1961 günü Avrupa yakasından, 14 Kasım 1966 tarihinde ise Anadolu yakasından kaldırılmasıyla İstanbul'da tramvay işletmeciliği son buldu.

İzmir rıhtım inşaatı

1838 Baltalimanı Ticaret Anlaşması ile İngiltere, Osmanlı'nın dışa açılan ticaretini büyük ölçüde ele geçirmişti. Özellikle İzmir'in ticari hinterlandının geniş olması, buharlı gemilerin hızlı ve daha büyük kapasitelere sahip olması nedeniyle ticaret artmıştı. Ancak kent, sahip olduğu liman ve gümrük hizmetleri ile bu artan kapasiteyi karşılamakta zorlanıyordu. Bunun için İngiltere Bab-ı Ali'ye yeni bir proje ile gitmiş ve özellikle Batı Anadolu'daki tarımsal ürünün kontrolünü tam olarak ele geçirmeye yönelik Aydın Demiryolu İşletmesi'nin imtiyazını 24 Eylül 1856 tarihinde almıştı. Temel atma töreni de bir yıl sonra Vali Mustafa Paşa tarafından yapılmıştı. Bu proje yükleme ve boşaltma limanını da içermekteydi. Bu sayede İngilizler bağımsız olarak kendi tüccarlarının mallarının ticaretini yapacaklardı. Bu nedenle Punta'da "İngiliz İskelesi" denilen,

deniz içine uzatılan iskele yapılmıştı. 1856 yılında yapımına başlanan İzmir-Aydın demiryolu, 1866 yılında tam olarak çalışmaya başladı. Bu arada 1860'lardan itibaren buharlı ve yüksek tonajlı gemilerin İzmir'e gelmesi, kente rıhtım yapımını zorunlu hale getirmişti. Valilik 1862 yılında denize kazıklar çakmak suretiyle bir kordon yapılmasını düşünmüştü. Ancak bu proje, sağlıklı olmayacağı gerekçesiyle kabul görmemişti. İzmir-Kasaba (Turgutlu) demiryolu 1866'da açılınca, İzmir'e gelen ürünler daha da arttı. Bunların ihracı için de demiryolları ile birleşen bir liman yapılması zorunlu oldu.

John Charnaud, Alfred Barker ve Gorges Guarracino adlı üç İngiliz girişimci İzmir Rıhtım Kumpanyası'nı kurarak rıhtım ve liman yapmak için girişimde bulundular. Konuyla ilgili olarak İstanbul ile yapılan yazışmalar birkaç yıl sürer. Osmanlı yönetimi kente rıhtım kazandırırken, düzensiz kıyı bandının imarını da hesaplıyor, bu işi "beldenin süslenmesi" olarak görüyordu. 18 Kasım 1867 tarihli irade bu durumu açıkça belirtirken, inşaatın süratle yapılmasını da emrediyordu. Dolgu Sarı Kış

la'dan başlayıp, Tuzla Burnu'ndaki Aydın Demiryolu Garı'nda (Alsancak) sona erecekti. Dolgunun uzunluğu 3.800 metre olacaktı. Dolgunun kıyısındaki 18 metrelik alan rıhtıma aitti ve üzerine bir de tramvay hattı döşenecekti. Liman dışında derinliğine doldurulacak bölüm, Rıhtım Kumpanyası tarafından iş ve konut alanları olarak pazarlanacaktı. Hazine tarafından yapılan araştırmalardan sonra maliyet 6.000.000 Frank olarak hesaplandı. Ödemelerin de Maliye Bakanlığı tarafından ayarlanmasına karar verildi. Bu gelişmeler sonucunda 27 Kasım 1867 tarihinde Kumpanya ile Osmanlı Hükümeti Ticaret Bakanlığı arasında 25 maddelik bir sözleşme yapıldı. İmtiyaz alanlar, şartnameye uymayı kabul etmiş oluyorlardı. Sözleşmeye göre ortaklar 30 yıl süre ile liman ve rıhtımı çalıştıracaklar, kâr onların olacaktı. Ancak elde edilen karın %12'si devlete, %8'i de İzmir Belediyesi'ne verilecekti. Rıhtım yapımı en geç beş yılda tamamlanacaktı.

Rıhtım, oluşturacağı köşeler itibariyle beş parçaya bölünmüş olarak inşa edilecekti. Bu bölümlerden ilki Kışla'dan Gümrük'e, ikincisi Gümrük'ten İngiltere Konsoloslu-

ğu'na, üçüncüsü İngiltere Konsolosluğu'ndan Bella Vista (Gündoğdu) Burnu'na, dördüncüsü Bella Vista Burnu'ndan Tuzla Burnu'na, beşincisi ise Tuzla Burnu'ndan Aydın Demiryolu İstasyonu'na (günümüzde Alsancak Garı) kadar olacaktı. Hem şirketin gereksinimi hem de dileyenlerin rıhtım boyunca gidip gelmesini sağlamak üzere bir tramvay hattı da şirket tarafından yapılacaktı. Otuzuncu yılın sonunda rıhtım, onarım gereksinimi olmayacak biçimde ve bedelsiz olarak devlete devredilecekti. Kumpanya rıhtım yapımı için gerekli dolgu ve inşaat malzemesi ile ağaçları Yamanlar Dağı ve eteklerindeki devlet arazilerinden ücretsiz olarak alacak, bunların kolaylıkla nakledilebilmesi için Karşıyaka'ya kendi olanaklarıyla bir iskele yapacak, bu iskele de imtiyaz döneminin sonunda devlete sağlam olarak devredilecekti. Yapım işlerini denetleyecek komiser devlet tarafından atanacak ve maaşı şirket tarafından ödenecekti. Kumpanya sözleşme tarihinden sonra en geç bir yıl içinde rıhtım inşaatına başlamış olacaktı. İmtiyaz dönemi boyunca rıhtım vergisinin şirket tarafından toplanması ve bu dönem sonunda rıhtım ve üzerindeki tesislerin bedelsiz olarak Osmanlı Devleti'ne bırakılacak olması bu girişimin Osmanlı İmparatorluğu'nda günümüzün "yap-işlet-devret" modeline uygun bir örnek olduğunu söyleyebiliriz. Rıhtım ve ekleri devlet hazinesinden hiç masraf yapılmadan Kumpanya tarafından rıhtım vergisi imtiyazı karşılığında gerçekleştirilmiştir.

İmtiyaz sahibi üç ortak yeni kumpanyanın nizamnamesini 9 Ocak 1868'de düzenleyerek İzmir Rıhtım Anonim Şirketi'ni kurarlar ve şirket yasallaşmış olur. Ancak hisse satışlarında zorda kalınca şirket rıhtımı yaptıracakları Marsilyalı Elie ve Joseph Dussaud kardeşlerin sahip olduğu "Dussaud et Frères" firmasına Osmanlı Devleti'nin onayı ile 6 Mayıs 1869'da satılır. İş devralan yeni firma liman bölgesini yapmaya 1869 yılının Mart ayında başladı. Ancak beş yılda tamamlanamayan inşaat için iki kez ek süre verildi. Yakın bir tarihe kadar halk tarafından "Dolma" diye anılan Gümrük ile Konak Meydanı arası ve çevresi dolduruldu. 1875'te Sultan Abdülaziz yapım ve işletme ayrıcalığını Fransız Şirketi "Rıhtım Kumpanyası" Müdürü, Dussaud'ların yeğeni Elie Guiffroy (Gifre)'ye verdi. Rıhtım, gümrük karşısındaki 75 metrelik alan dışında 1876'da tamamlandı. 1877'de Pasaport-Konak arasındaki rıhtım ile mendirek inşaatı bitti. Gemiler için imkânlar artınca, İngiliz şirketinin denetiminde olan Aydın Garı'ndan yeni limana kadar uzanan bir ray hattının döşenmesi

ve bu hattın gar ile liman arasında mal nakli için kullanılması gündeme geldi. Bu konudaki çeşitli alternatif görüşlerden sonra 9 Nisan 1878 tarihli ek sözleşme ile "tramvay hattı" ifadesi "demiryolu hattı" olarak değiştirildi.

Kordon (Alsancak) tramvayları

Rıhtım inşaatı tamamlandıktan sonra kurulan ek Kordon Atlı Tramvay Şirketi'nin (Quay Horse Tramway Company) başına 1920 yılına kadar görevde kalacak Fernand Guiffroy geçti. 1 Nisan 1880 gününden itibaren de Kordon tramvayları çalışmaya başladı. 9 Nisan 1891 günü imzalanan "Ek Sözleşme" ile bu hat, demiryolu standardına dönüştürüldü. Bu hat aynı zamanda tren yolu da olacağı için dingil mesafesi trene göre ayarlandı. Bu yüzden tramvaylar çalışırken zaman zaman raydan çıkacak ve yolcuların yardımıyla tekrar raylarına oturtulacaktı. Bu yenilenen hat üzerinde gündüzleri 08.00-24.00 arası tramvaylar, 24.00-08.00 arası da trenler çalıştı. Sabah saatlerinden gece yarısına kadar tramvaylarla yolcu taşınan yaklaşık 3.500 metre uzunluğundaki bu hatta gece yarısından sonra lokomotifle yük taşınarak, Gümrük ile Punta'daki Aydın Demiryolu İstasyonu arasında bağlantı sağlanmış oldu. Kordon tramvayı adıyla bilinen bu hattaki haremlik-selamlık uygulamasına mütareke döneminde son verilmiştir. Tramvay işletmesinde biletçi, kontrol memuru, ahıracı (seyis), borucu, sürücü, tamirci vb. kadrolarında yüzden fazla kişi çalışıyordu. Bunlara tek tip elbise giydiriliyordu.

Bornova bağlantısının geliştirilmesi, Kasaba demiryolu hattı ile buluşabilmesi ve bilhassa sanayi bölgesi işçilerinin yoğun olarak yaşadıkları Halkapınar'a kolay ulaşılabilmesi için 1900 yılı ortalarında İzmir Belediyesi tarafından Alsancak tramvay hattının Punta'da son bulmayıp daha ilerideki Paralı Köprü'ye kadar uzatılması planlandı. Söz konusu köprü, 1861 yılında hizmete giren ve bir bölümü "Ağaçlı Yol" olarak bilinen, günümüzdeki adı "Üniversite Caddesi" olan cadde üzerinde, Meles Çayı'nın geçildiği köprüdür. Günümüzdeki Ankara Caddesi açılmadan önce Bornova yolu olarak kullanılan ve 1861 yılında satılan hisse senetlerinin geliri ile yapılan bu yol, halk arasında "Eski İzmir Yolu" adıyla da bilinmektedir. İzmir'de yapılan "şose" yolların ilki olan bu yol "Ağaçlı Yol" adını, yapımcısı Mösyö Fischer'in 5.100 metre uzunluğundaki yolun iki yanına diktiği ağaçlardan alır. 25 yıllığına yolun sahibi olan Fischer'in kumpanyası yolun başlangıç noktası sayılan Halkapınar

civarındaki köprü girişinde yolu kullanan hayvan ve arabalardan ücret aldığı için yol, ülkemizin ilk "paralı" yolu olur, köprü'nün adı da "Paralı Köprü" olarak kalır. Bu ad, yakın zamana kadar da kullanılmıştır. 1885 yılında İzmir Belediyesi'ne devredilen köprü, 1902 yılında yapılan açık arttırma ile bir yıllığına Giritli Abdurrahman Efendi'ye kiralanmıştı.

Aime Tissot'a 210.000 liraya yaptırılan 1.515 metre uzunluğundaki yeni tramvay hattı 13 Ağustos 1903 tarihinde hizmete girer. Yeni hattın 12 yıllık işletme hakkı da açılışla birlikte Rıhtım Şirketi'ne ait Kordon Tramvay Şirketi'ne kiraya verilir. Hukuki olarak anonim

şirket olmasına rağmen büyük hisseye sahip olan müdür Elie Guiffroy'den (Gifre) dolayı Rıhtım Şirketi'ne "Gifre Şirketi" denilmekteydi. Yardımcısı Elie Guiffroy, yönetim kurulu üyesi ve aynı zamanda hattın yapımcısı olan Aime Tissot ile tramvaylardan sorumlu Alphonse Mill önemli kişilerdi. Şirketin ahırları "Punta deniz banyosu" (şimdiki Kordon yolu doldurulmadan önce Altay Lokali olan yer, deniz banyolarıydı) karşısında, ofisi de Kordon boyundaydı.

Cumhuriyet döneminde İzmir'in kentsel gelişiminin hızlanması ile birlikte tramvaylar kent içi ulaşımda yetersiz kalıyordu. 1932 yılında kent sokaklarında ilk defa tram-

vaylarla birlikte otobüsler de görülmeye başlandı. 12 Haziran 1933 tarih ve 2309 sayılı "İzmir Rıhtım Şirketinin İmtiyazı ve Tesisatının Satın Alınmasına Dair Kanun" ile rıhtım, liman, tramvay ve bunlara ait menkul ve gayrimenkullerin tamamının devir ve satın alma işlemi 1 Ağustos 1934 tarihinde tamamlandı. 31 Nisan 1935 günü son seferini yapan Kordon tramvayları kaldırıldı. Sökülen raylar, 22 vagon ve 52 at Karşıyaka tramvaylarına verildi.

Güzelyalı tramvayları

Güzelyalı, 19. yüzyıl başında gelişmeye başlayan bir Türk mahallesidir. Sementin ön-

celeri Mamuretü'l Hamidiye olan adı 31 Mart olayından sonra Reşadiye olarak değiştirilmiştir. 1933 yılında Güzelyalı adı verilir. Gayrimüslimler tarafından "Mikrati" diye anılan bu bölgede atlı tramvayların ahırları bulunduğundan, bölgenin özellikle yaz aylarında oldukça kötü kokmakta olduğu bilinmektedir. Ahırlardan gelen bu kokuya, o dönemlerde oldukça geniş bir alana yayılan Halim Ağa tarlası bataklığının yaydığı koku da eklenince dayanılmaz bir hal almakta ve bu nedenle halk arasında semte Kokaryalı denmekteydi. Behçet Uz'un belediye başkanlığı zamanında kurutulan bu geniş bataklığın bir bölümüne ağaçlar dikilerek 1934 yılında Güzelyalı Parkı ku-

ruldu. 1942 yılında bataklığın ikinci bölümü de istimlak edilerek bugünkü Göztepe Sahası yapıldı.

İzmir'de ikinci tramvay hattı olarak 1883 yılında çalışmaya başlayan Konak-Reşadiye tramvayını görüyoruz. 19. yüzyıl ortalarına değin bir sayfiye görünümünde olan Göztepe ve Karataş'ın gelişmesi, Mithat Paşa'nın Ekim 1880 - Mayıs 1881 tarihlerindeki altı aylık İzmir valiliği döneminde Göztepe caddesini açmasıyla gerçekleşmiştir. Bu caddenin açılması Konak, Karataş ve Göztepe'yi birbirine bağlamıştır. Caddenin işlekliği ve Göztepe'nin yeni bir yerleşim alanı haline gelmeye başlaması, bir süre sonra bu cadde üzerinde tramvay işletilmesi fikrini doğurdu. Harens Kardeşler ve Piyer Giudici ile Belediye 31 Mayıs 1883 tarihinde bir sözleşme yaptı. Şirket hazırlıklarını yaptıktan sonra tramvay, 1885 yılında 5.310 metre uzunluğundaki Konak-Göztepe arasında tek hat olarak faaliyete geçti. Hat 1906 yılında çift hatta dönüştürülmüş ve Belediye'nin imkânlarıyla 1911 yılında Güzelyalı'ya kadar uzatılarak güzergâh 6.065 metreye ulaştırılmıştır. 1908 yılında 7.290 metrelik tramvay hattının Güzelyalı'dan Narlıdere'ye, AgememnonKaplıcaları'na kadar uzatılmasıyla ilgili ihale yapıldıysa da proje parasızlıktan gerçekleştirilemedi.

Tramvay günün erken saatlerinde başladığı seferlerini gece yarısı son seferiyle noktaldı. Rıhtım tramvayları gibi tasarlanan kabinlerde için oturma bölümleri, vagonların ortasından bir perde ile haremlik-selamlık olarak ayrılmıştı. Atlı tramvaylarda 1885-1900 yılları arasında tek at, 1900'den itibaren de çift at kullanılmıştır. Bir ata günde yaklaşık 30 km çektiriliyordu. 1900 yılında 70 at varken, 1914 yılında bu sayı 140'a çıkmıştır. İçleri meşin ve kadife kaplı olan tramvaylar 1910 yılında Belçika'nın renkleri olan sarı, kırmızı ve siyaha boyanmıştı. Güzelyalı-Konak arası 1-1,5 saatte katediliyordu.

1889 yılında şirkete sözleşme koşullarından bazılarını uymaması nedeniyle el konuldu. 1890'da Güzelyalı ve Alsancak hatları Konak meydanında birleştirildi ve yolcular için bekleme salonu yapıldı. Halk arasında "Göztepe tramvayı" olarak bilinen hattın imtiyaz hakkı, 1890 yılında İstanbullu tüccar Nişan Harenc Efendi'ye verildiyse de bu da uzun sürmedi. Hat, bir defa daha el değiştirdikten sonra bir süre de İzmir Belediyesi tarafından işletildi. Bu arada İngiliz parlamento üyesi Sir Alis Ashmead Bartlett'e 18 Temmuz 1899 günü, tramvayların elektrikli olması için "elektrik santrali" kurması için imtiyaz verildiyse de kendisi bunu başaramadı.

1900 yılında halka açık anonim şirkete dönüşen Göztepe tramvayı yönetimi, 1908 yılında işi Belçikalılara bıraktı. Onlar da kuracakları elektrik fabrikasıyla birlikte "Société Générale de Tramways de Transport et d'Electricité de Smyrne" (İzmir Tramvay ve Elektrik Türk AŞ) adlı şirketi 1909 yılında Brüksel'de kurdular ve hisse senetlerini satışa çıkardılar. Şirket İzmir'de bir elektrik fabrikası kurarak, abonelerine dağıtım için gerekli donanımı hazırlayacak ve elektrikli tramvay işletecekti. 50 yıllık imtiyaz alan şirket, her yıl belediyeye £1.000 (\$4.866.50) ve kârın %30'unu verecekti. Yeni şirkette çoğunluğu Ermeni ve Rumlardan oluşan 10 memur ile 120-140 işçi hazırlıklar için çalışmaya başlamıştı. Fakat fabrikanın kurulması ve abonelere hemen elektrik dağıtılması pek başarılı olamamıştı. Zira İzmir'de kendi elektriğini üreten oteller, kafeteryalar, bankalar, dükkânlar vardı. Hatta Milli Kütüphane de kendi elektriğini ürettiyordu. Üstelik 1862 yılından beri çalışmasını sürdüren Havagazı Fabrikası şehir içindeki 77 km'lik boru hattı ile sokakları yaklaşık 3.000 havagazı feneriyle aydınlatırken, bazı evlerin ısınma ve aydınlatılmasına da katkıda bulunuyordu. Ayrıca çıkan Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya savaşlarının olumsuzlukları da bu başarısızlıkta etken olmuştur.

Bu arada 1924 yılından itibaren kapısı ve lambaları bozuk, camları kırık ve güçsüz atların çektiği vagonlarla yolculuk yapılmasından dolayı halkın şikâyetleri de günlük gazetelerde artmıştı. Hazırlıklardan sonra 12 Mayıs 1926 tarihinde Darağaç'ta temeli atılan elektrik fabrikası, 18 Ekim 1928 günü faaliyete geçince aynı gün Güzelyalı-Konak arasında ilk elektrikli tramvaylar deneme seferlerine başlamış ve 31 Ekim 1928 tarihinde de atlı tramvaylar bu hatta son seferlerini yaparak kaldırılmıştır. 1929 yılında İzmir'de sokakların genel aydınlatması 1.672 havagazı feneriyle yapılırken, 677 sokak elektrik lambası da ilave olmuştur. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte elektrikli tramvaylar da 07 Haziran 1954 günü yerlerini trolleybüslere bırakmıştır. Elektrik fabrikası da 1944 yılında Belediye'ye geçmiş ve 1989 yılına kadar üretim yapılmıştır.

Karşıyaka tramvayları

Karşıyaka tramvayı İzmir Belediyesi tarafından, Göztepe tramvay müdürü Agop Harenc Efendi'ye 480.000 kuruşa yaptırıldı. 1906 yılında hizmete giren tramvay, merkezi iskele olmak üzere üç hattan oluşmaktadır. Bu hatlardan birincisi şimdiki Kemalpaşa Caddesi üzerinden tren istasyonu ve Osman Paşa Camii duraklarına uğrayarak Soğukuyu'ya, ikincisi Osmanzade üzerinden Pa-

paz (Bostanlı) İskelesi'ne, üçüncüsü ise bir süre sahilinden daha sonra tramvay caddesinden Alaybey'e ve Naldöken'e uzanmaktaydı. 17 Haziran 1906 Pazar günü Soğukkuyu hattı kesin kabul, diğer ikisi ise geçici kabul ile teslim alınmıştı. Osmanzade İskelesi'ne kadar işletilmekte olan ikinci hat, 1907 Haziran ayında Penetti Köşkü, İplikçizade Köşkü, Reşadiye girişi ve Osmanzade duraklarına uğrayacak şekilde Papaz'a kadar uzatılmıştı. Karşıyaka tramvayının toplam ray uzunluğu 5.750 metredir. Dar hatlı olarak yapıldığından tramvay arabaları sık sık raydan çıkıyorlardı.

Karşıyaka'da tramvay çalıştırılması ile bu tarihe kadar İskele-Soğukkuyu arasında seferler yapan omnibüs denilen atlı yolcu taşıyan arabalar kaldırıldı. Günümüzdeki otobüslerin atası olarak kabul edebileceğimiz bu hattaki omnibüsler, 1901 yılı Mart ayında o dönemin tanınmış kişilerinden kitapçı Ahmet Sabri Efendi tarafından işletiliyordu. Yolculardan ücret olarak 2 metelik (20 para ya da başka bir deyişle yarım kuruş) alınan omnibüslerde müslüman kadınlar için perdeyle ayrılmış özel bir bölme de bulunmaktaydı.

Karşıyaka tramvayını ilk yıllarda Belçikalılar çalıştırmıştır. Bu dönemde vagonlar tek atla çekilmekte, seferler Hamidiye Vapur Şirketi vapurlarının Karşıyaka, Osmanzade ve Alaybey iskelelerine geliş saatleri ile Karşıyaka'ya çalışan trenlerin hareket saatlerine göre düzenleniyordu. 1908 yılında personel olarak üç kontrol memuru, sekiz biletçi ve sekiz sürücünün çalıştığı hatta 6 tanesi açık (yazlık), 6 tanesi kapalı olmak üzere 12 tramvay arabası vardı. Yolcu ücreti 2 metelikti. Ancak Osmanzade-Papaz köyü arası ücret 1 metelikti. Tramvayda 3-12 yaş arası çocuklar ile askerlerden yarım ücret alınıyordu. Atlı tramvayların Karşıyaka'da işlemeye başlaması, buranın daha da gelişmesine yol açmıştı. 11 Şubat 1910 tarihinde Aydın Vilayeti tarafından kaleme alınmış bir raporda Karşıyaka'nın gelişme öyküsünü hazırlayan koşullar ayrıntılı bir biçimde anlatılırken, 3.000 hanede yaklaşık 13.000 kişinin yaşadığı belirtiliyor. Özellikle tren, vapur ve tramvay Karşıyaka'nın gelişmesini sağlamıştır. Levanten aileler sahilde köşklarini yaptırmışlar, çoğunluktaki Rumlar da iç kısımlara yerleşmişti. Bugün Nice kentinde yaşayan 1930 doğumlu Enrico Aliotti'ye Karşıyaka tramvaylarını hatırlıyor musun diye sordüğümde aklına ilk gelen anısını şöyle anlattı: "Çocukluğumuzda komşu evlerin çocuklarıyla oynarken aspirin büyüklüğünde, sert bir yere sürtünce çıtır-pıtır diye ses ve kıvılcım çıkartan maddeleri tramvay

rayına koyardık. Atlı tramvay üstünden geçince patlar ve at ürktüğü için ani hareket ederdi. Bizler de tramvaydaki panik anını izlerdik. Ama akşam gelen şikâyetler üzerine babamız da kulağımızı güzelce çekerdi." Cumhuriyet döneminde kara ulaşımının hızla gelişmesi ve hattın elektrikli hale getirilememesi nedeniyle Karşıyaka tramvayı gittikçe köhneleşmeye başlar. Kaldırıldığı zaman dünyadaki son iki üç atlı tramvaydan biri durumunda olan Karşıyaka tramvaylarında kaldırılmadan önceki son bir yıl içinde 763.172 yolcu taşınmıştır.

1930'ların başından itibaren hem yolcuların çeşitli olumsuzluklardan yakınmaları artar, hem de İzmir basınında yoğun olarak yer almaya başlayan tramvay karşıtı yazılar artar. Sonunda İzmir Belediye Meclisi, 1 Ekim 1939 tarihli toplantısında Karşıyaka tramvayının aşamalı olarak kaldırılmasını kararlaştırır. Hemen ardından da Soğukkuyu hattının rayları sökülür, cadde parke taşla döşenir ve Rus Mareşali Voroşilof'un armağanı olarak İzmir Belediyesi'ne 1933 yılında bağışlanan otobüs, burada çalışmaya başlar. Sözü ettiğimiz Karşıyaka-Soğukkuyu hattı, Karşıyaka ulaşım tarihindeki ilk belediye otobüs hattıdır. Kısa zamanda kalan iki tramvay hattı da kaldırılır ve Karşıyaka tramvayı tarih içindeki yerini alır.

Kaynakça:

AKSOY Yaşar, *İzmir'i Sevme Sanatı, İleri Kitabevi, İzmir, 2013.*

ENGİN Vahdettin, *İstanbul'un Atlı ve Elektrikli Tramvayları, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2010-76, İstanbul, 2011.*

KÜTÜKOĞLU S. Mübahat, *İzmir Rıhtımı ve İşletme İmtiyazı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Sayı 32, 1979.*

KURT Sadık, *İzmir'de Kamusal Hizmetler (1850-1950), İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2012.*

Daily Consular and Trade Reports, May 1913, Washington, USA

HAZAR Özdemir, "Atlı Tramvaydan Hızlı Tramvaya", *Yeni Asır, 18 Aralık 1988, s.2.*

FRANGAKİS-SYRETT Elena, *The making of an Ottoman port, The quay of Izmir in the nineteenth century, Queens College, City University of New York.*

Yeni Asır (1930-1960), Anadolu (1930-1954), Demokrat İzmir (1946-1960), Hizmet (1930-1932), Ahenk (1928-1940).

www.levantineheritage.com

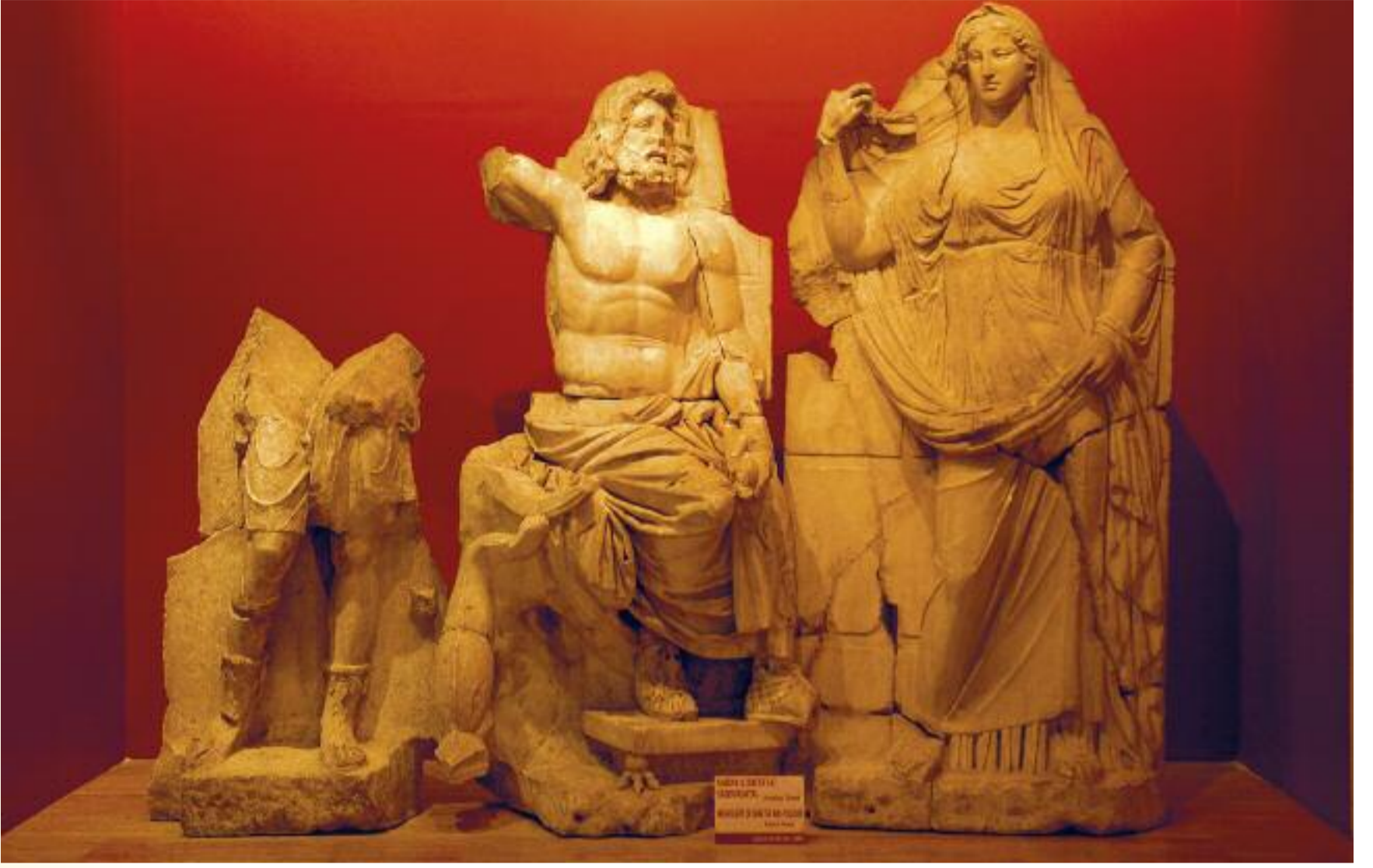
- Arkeoloji Müzesi
- Etnografya Müzesi
- İzmir, TCDD 3. Bölge Müze ve Sanat Galerisi
- Zübeyde Hanım Deniz Müzesi
- Tire Müzesi
- TCDD Selçuk Çamlık Açık hava Buharlı Lokomotif Müzesi
- İnönü Evi Müzesi
- Ege Üniversitesi Etnografya Müzesi
- Bostanlı Açık hava Arkeoloji Müzesi
- Bilim Müzesi
- Kadın Müzesi
- Hamza Rüstem Fotoğraf Müzesi
- Agora Açık hava Müzesi
- Ticaret Tarihi Müzesi
- Ödemiş Müzesi
- Çeşme Arkeoloji Müzesi
- Neşe ve Karikatür Müzesi
- Ege Üniversitesi Kağıt ve Kitap Sanatları Müzesi
- Tabiat Tarihi Müzesi
- Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi
- Mask Müzesi
- Latife Hanım Köşkü Anıevi
- Ödemiş Birgi Çakırağa Konağı
- Basın Müzesi
- İnciraltı Deniz Müzesi
- Efes-Meryem Ana Evi
- Efes Müzesi
- Tarih ve Sanat Müzesi
- Radyo ve Demokrasi Müzesi
- Selçuk Yaşar Resim Müzesi
- Bergama Müzesi
- Atatürk Müzesi
- Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi
- Arkas Deniz Tarihi Müzesi

İzmir'in Müzeleri

Nehir Tanrısı Kaistos

Handan KORHAN

Fotoğraf: **Alpay SÖNMEZ**

Bulunduğu coğrafi konum nedeniyle önemli bir yere sahip olan İzmir ve çevresi arkeolojik eserler, kültürel değerler açısından oldukça zengin. Tüm bu zenginliğin görülebileceği alanların başında da müzeler geliyor. Müze denince akla binlerce yıllık uygarlıklara ait koleksiyonları sergileyen mekanlar gelse de aslında çok daha büyük bir kültürden söz ediyoruz.

Uluslararası Müzeler Konseyi, müze kavramını şöyle tanımlıyor: "Müzeler, insanların objeler ve çeşitli koleksiyonlar yoluyla öğrenmelerine ve iyi vakit geçirmelerine imkan veren, onlara araştırma ve iletişim platformu yaratan mekanlardır."

Kadın Müzesi

Üretimiyle, tarihiyle, emeğiyle, sevgi ve özveriyle kadının adı her yerde... Kadınlar için gerçekleştirilen en büyük adımlardan biri de birkaç yıl önce İzmir'de atıldı. Türkiye'nin ilk, dünyanın 54. Kadın Müzesi, tarihi bir binanın restore edilmesiyle açıldı. Bodrum ve ara katla birlikte üç kattan ibaret olan Kadın Müzesi Basmane'de, Oteller Sokağı'nda yer alıyor. Giriş katında Geçmişten Günümüze Kadın, Antik Çağ'da Kadın ve Video Art odalarının yer aldığı müzenin holünde ziyaretçileri Atatürk'ün manevi kızı Nebile Hanım ile dans ettiği fotoğraf karşılıyor. Fotoğraf, Nebile Hanım ile Viyana Başkatibi Tahsin Bey'in 1929'da Ankara Palas'ta yapılan düğünlerinde çekilmiş. 19. yüzyıldan kalma altın sırma işlemeli bindallı, kaftan ve cepkenler tüm ihtişamıyla duvarları süslüyor. Giriş katının balkonunda Halide Edip Adıvar, Cahide Sonku ve Afife Jale'nin maskaları yer alıyor. Koleksiyon Eserler Odası'nda ise Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi kadınlarına dair eşyalar,

İzmir'in müzelerinde binbir hikayenin içinde kaybolmak isterseniz uzunca bir vakte ihtiyacınız olacak. Prehistorik Çağlar'dan Bizans Dönemi'ne kadar çok sayıda değerli parçalar, en eski oyuncaklar, İzmir ticaretine ait belgeler, farklı coğrafyalardan gelen masklar... İçinde akla gelmeyecek kadar çok öykü barındıran İzmir müzelerinden bazılarını sizin için derledik.

bilgiler, belgeler ve eserler bulunuyor. İkinci kata çıkarken merdivenlerin duvarlarını çeşitli formlarda kadın maskları süslüyor. Müzenin duvarlarında Türkiye tarihinde yer alan öncü kadınların, sinema ve tiyatro tarihine damga vuran ünlü kadın sanatçıların fotoğrafları sergileniyor. Müzenin en ilgi çekici detaylarından biri de Protesto Odası. Kadınların toplumsal yaşamdaki direniş ve başkaldırıları ilk kadın protestoları öyküleriyle burada yer alıyor. Kadına dair pek çok şeyin bulunduğu bu müze görülmeye değer.

Arkas Deniz Tarihi Müzesi

Deniz tutkunlarının mutlaka ziyaret etmesini istediğimiz bir yer var, Arkas Deniz Tarihi Merkezi. Bornova'da yer alan müzede gemi maketleri, gemi antikalari, deniz temalı tablolarla zenginleşen Arkas Koleksiyonu'nun bir bölümü sergileniyor. Her biri usta ellerde şekillenen ve temsil ettikleri dönemin efsane gemilerine tekrar hayat

veren modellerin olduğu Arkas Koleksiyonu'nda ayrıca yurtdışından satın alınan kemik ve fildişinden yapılmış antika gemi modelleri de bulunuyor. Dev miyar pusulalı dümen dolabından gemi antikalara kadar onlarca özel parçanın bulunduğu, M.Ö. 3000'den başlayarak 21. yüzyıla kadar tüm süreci yaşatan gemi modellerinin sergilendiği müzede denizciliğe dair yüzlerce yıllık miras, gelişim süreçleriyle ziyaretçileri karşılıyor. 121 gemi maketi, 119 parça gemi antikası, 26 belge ve 111 adet tablonun yer aldığı üç katlı müzenin ilk katında Bandırma vapuru, Savarona yatı gibi Türk gemileri, milattan önceye ait gemi maketleri, Kristof Kolomb'un keşif gemilerinin sergilendiği odalar yer alıyor. İkinci katta bulunan gemi maketleri, denizciliğin tarihsel gelişimini gözlemlemek isteyenlere göre. Bu katta ayrıca Dixon, Molsted, Roux ve Sami Yetik gibi ünlü deniz ressamlarının tabloları da bulunuyor. Savaş gemileri ve özel amaçlı gemilerin maketlerinin olduğu merkezin zemin katındaki gemi antikalari odası ise geçmişle ve bu gün arasındaki farkı anlatan en dikkat çeken noktalardan biri. Ayrıca burada tarihi birçok geminin maketi de sergileniyor. Trafalgar Deniz Muharebesi'nde yer alan HMS VICTORY, SANTISIMA TRINIDAD ve HMS EURYALUS dioraması, 1862 Amerika İç Savaşı'nda Lincoln Muhabere gemisi olarak kullanılan RIVER QUEEN, Çanakkale Savaşı'nın kaderini değiştiren ve dünyanın en ünlü mayın gemisi unvanını kazanan NUSRET, Atatürk'ü Samsun'a götüren BANDIRMA, bunlardan bazıları. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nda Japonların Hawaii'deki Amerikan Pasifik filosundan bombalamadıkları tek gemi ANKARA, Jules Verne'nin Denizler Altında Yirmi Bin Fersah eserindeki hayal ürünü denizaltısı NAUTILUS, ilk seferlerinde denizlere gömülen WASA ve TITANIC, Amerika kıtası keşfinde

kullanılan SANTA MARIA-NİNA-PİNTA kavelleri, 20. yüzyıl başında mübadelede kullanılan GÜLCEMAL ve Osmanlı savaş gemileri YAVUZ-MİDİLLİ gemileri dikkat çekenler arasında.

Radyo ve Demokrasi Müzesi

Bir dönem haberlerin takip edildiği, radyo tiyatroları ve arkası yarınlarla hayatın önemli bir parçası olan radyonun eskisi kadar önemli olmadığını düşünüyorsanız yanılıyorsunuz. Eskiden evin bir köşesinde büyük bir alan kaplayan radyolar, zamanla cebe

girecek boya geldi. Üstelik telefonlardan ve internet üzerinden kolaylıkla dinlenen radyolar, birçok frekansa erişim sayesinde sınırsız bir dinleme seçeneği sunuyor. İzmir'in önemli butik müzelerinden Radyo ve Demokrasi Müzesi de radyonun tarih sahnesinde geçirdiği evrimi gözler önüne seriyor. Altınpark Kazı Alanı karşısında bulunan müze, bulunduğu konum itibarıyla İzmir'in tarihi çeşmeleri ve binalarının, Otel Sokağı, Anafartalar Caddesi, Antik Agora Çarşısı'nın hemen yanı başında bulunuyor. Yüzden fazla radyonun yer aldığı müzede dünyada radyo yayınının yapılmaya başlandığı 1921'den günümüze kadarki her döneme ait radyolar yer alıyor. Ziyaretçiler aynı zamanda Atatürk'ün 10. yıl ve meclis konuşması, Adnan Menderes'in Yassıada savunması, Deniz Gezmiş'in mahkeme savunması, Kenan Evren'in darbe konuşması gibi tarihte önemli yer tutan olayların radyo anonslarını da dinleyebiliyor. Kronolojik bir sıralamanın olduğu müzede en eski

radyo 1930'lu yıllara ait. Yaklaşık yüzde 70'i lambalı radyolardan oluşan sergide ayrıca ses kayıt cihazları, plak örnekleri, kasetler ve makaralı teyp de yer alıyor. Radyoya ilgili koca bir dünya var müzede. Peki, neden Radyo ve Demokrasi Müzesi? Radyo tarihinde demokrasinin çok önemli bir yeri var. Örneğin 1960'lara kadar hem Türkiye'de hem dünyada döneme ait siyasilerin radyoyu bir propaganda aracı olarak kullandığı, sonrasında kültür-sanat ve ajans haberlerinin dinlenmesi buna en iyi örnek. Kamusal bir araç olan radyo, herkesin kolaylıkla ulaşabileceği bir demokratik kitle aracı. Ve aynı zamanda radyo, çok sesliliğin tek aracı olarak kurulmuş ve hala da öyle devam ediyor. Müzede radyo yolculuğunun yanı sıra çocuklar için atölyeler de yapılıyor. Okul öncesi yaştaki çocuklarla müze gezisi sonrasında plak kapağı tasarımları, 12-15 yaş arası çocuklarla radyo tiyatrosu çalışmaları bunlardan bazıları.

Neşe ve Karikatür Müzesi

Toplumsal ve siyasal olayların mizahla harmanlanıp resmedildiği karikatürler, çizildiği döneme dair oldukça gerçekçi bilgiler içeriyor. Tarihsel süreç içinde yasaklanan, çizmelerinin başına iş açan karikatürler çoğu zaman söylenmeyi söyleme konusunda oldukça etkili. Ülkemizde bu alanda pek çok başarılı isim de bulunuyor. Döneme tanıklık eden, çağın yaşadıklarını gözler önüne seren bu değerli eserlerden bazılarını görmek isterseniz Konak Belediyesi Neşe ve Karikatür Müzesi'ne davetlisiniz. Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nde yer alan Neşe ve Karikatür Müzesi, İstanbul ve Eskişehir'den sonra Türkiye'nin üçüncü karikatür müzesi. Türkiye'nin siyasal ve sosyal mücadeleler tarihine çizgileriyle tanıklık edip belgeleyen ve bir anlamda tarihe kayıt düşmeyi sürdüren karikatür sanatının değerli birçok örneğinin görülebileceği müzede ayrıca güncel sergiler de yer alıyor. Karma veya bireysel olarak açılan karikatür sergilerinin yanı sıra uluslararası sergilere de ev sahipliği yapan müzede iki sergi salonu bulunuyor.

Ticaret Tarihi Müzesi

İzmir Ticaret Odası öncülüğünde kurulan Ticaret Tarihi Müzesi koleksiyoner olarak başladığı yolculuğuna 2008'den sonra özel müze olarak devam etti. İlk olarak yerli ve yabancı heyetlere kısa bir İzmir turu yaptırma amacıyla kurulan müze, zaman içinde amacını aşarak çok daha kapsamlı hale geldi. Ticaret tarihine dair eserlerin bulunduğu müzede kurulma aşamasında satın alınan koleksiyon etrafında şekillenen pek çok değerli eser yer alıyor. Gündelik eşyalardan arkeolojik, etnografik eserlere kadar birçok parçanın yer aldığı müzede ayrıca İzmir'le ilgili faturalar, an-

laşmalar, hisse senetleri, gravürler de sergileniyor. Müzede dikkat çeken en önemli parçalardan biri de hemen girişte yer alan 18. yüzyıl İzmir maketi. Şu an yerinde başka binaların olduğu ama tarihte önemli bir yere sahip birçok yapıyı burada görmek ve hikayesini dinlemek mümkün. Ticaret Tarihi Müzesi'nde sikkeler, amforalar, M.S. 1. yüzyıla ait bir ticaret gemisi maketi, seramik eserler ve daha birçok şey sergileniyor. Duvarlarda ise ticaret tarihine dair bilgiler edinebileceğiniz metinler ve geçmiş dönemleri anlatan tasvirler yer alıyor. Serginin en eski parçaları ise M.Ö. 7. yüzyıla ait Lidya sikkesi ile ondan daha eski bir tarihe sahip olan Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan kalan seramik eserler. Müzede öğrencilerle birlikte kentli ve İzmirli olma bilincine dair atölye çalışmaları yapılmasının yanı sıra her ayın son salı günü müze buluşmaları düzenleniyor.

Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi

İnsanlık tarihi kadar eski bir hikayesi olan oyuncakların her dönem bir ihtiyaç olarak üretildiği söylenebilir. Müze bilimci Antony Burton'ın dediği gibi oyuncakların en büyük çekiciliği, dünyayı bize minyatür halinde göstermeleri. Eski Mısır, Yunan ve Roma çevrelerindeki kazılarda bulunan oyuncakların çoğu bu çağlarda çocukların hangi oyunları oynadığını göstermesi açısından önemli birer belge niteliği taşıyor. Aynı durum bu güne kadar tüm coğrafyalarda ve uygarlıklarda da geçerli. Arkeolojik kazılarda Sümerlere ait M.Ö. 2600 yıllarından kalma insan ve hayvan şeklinde nesnelere, Hindistan'da M.Ö. 2500 yıllarına ait tekerlekli hayvan figürleri, Çin'de M.Ö. 1000 yıllarındaki uçurtmalar bize o dönemin hikâyelerini de anlatıyor. Oyuncak kavramından bahseden en eski kayıt ise tahta ve terrakottadan yapılmış yoyoları anlatan M.Ö. 500 yıllarına ait bir Antik Yunan belgesi. Geçmişten günümüze döneminin tanıkları olan oyuncaklar, dünya genelinde yaklaşık 380 oyuncak müzesinde hayat buluyor. 1990'dan itibaren Türkiye'de de kurulmaya başlanan oyuncak müzelerinden biri de 2010'da İzmir'de açıldı. Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi'nin, Türkiye'deki altı oyuncak müzesinden biri. Varyant'ta yer alan oyuncak müzesinin temelleri 2004'de dünyaca ünlü seramik sanatçımız Ümran Baradan tarafından atıldı. Ümran Baradan'ın dünyanın çeşitli ülkelerinden edindiği oyuncaklar ve düzenlediği yarışmalarda derece kazanan yetenekli çocukların yaptığı eserlerden oluşan koleksiyon Sunay Akın'ın da desteğiyle bugünkü halini aldı. Alt katın sergileme alanları ve üst katın etkinlik salonu olarak düzenlendiği müzede binden fazla eser yer alıyor. Ümran Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi'nde 1800'lü yıllardan kalma oyuncakların yanı sıra, ilk gerçek saçlı bebek, Mickey Mouse'un ilham kaynağı olan Miki Fare, bebek evleri, arabalar, peluş oyuncaklar, masal kahramanları gibi oyuncaklar sergileniyor. Müzede en dikkat çeken eserlerden gerçek saçlı bebeklerin ise bir hikâyesi var. 1920'li ve 1930'lu yıllarda Batı ülkelerindeki yoksul aileler geçimlerini sağlamak için kendi kızlarının saçlarını oyuncak üreticilerine satıyorlardı. Vitrindeki 1930 ABD yapımı bebek saçları, gerçek kadın saçlı porselen bebeklerin bir örneğidir. Günümüzde en zor bulunan oyuncak çeşitlerinden bir tanesi olan bebek evleri ise içerdikleri birbirinden farklı figürler nedeniyle bunlarla oynayan çocukların düşlerini zenginleştiren, yaratıcılıklarını geliştiren ve onlara paylaşımcılığı öğreten bir özellik

taşıyor. Müzede sergilenen birbirinden değerli oyuncakların yanı sıra yıl boyunca çocuklarla Karagöz-Hacivat tasvir atölyesi ve gösterimi de düzenleniyor.

Basın Müzesi

Basın sektörü çok hızlı bir gelişim ve değişim içinde. Yirmi yıl önce daktilo kullanılıyorken artık telefonlardan bile haber yazılıyor. Aynı durum fotoğraf için de geçerli. Kameralar ve fotoğraf makinelerinin dönüşümü cebe sığan telefonların bile neredeyse aynı işi yapmaya başlaması noktasına ulaştı. Basın deyince en kutsal mesleklerden biri olan gazeteciliğe de dair elbette söylenecek çok şey var. Halkı aydınlatma, gerçekleri anlatma bilinciyle donatılan basın emekçilerinin toplum nezdinde çoğu zaman pek değeri bilinmiyor. Mesleği uğruna ölen pek çok gazetecinin adının da unutulmaması gerekiyor. Basın sektörünün geçirdiği aşamalar ve gazetecilere dair önemli anıların yer aldığı Basın Müzesi, bu anlamda büyük bir eksiği kapatıyor. İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Gazeteciler Cemiyeti ve Ege Üniversitesi işbirliğiyle kente kazandırılan İzmir Basın Müzesi, 19. yüzyılda inşa edilen Ayavukla Kilisesi'nin içinde yer alıyor. İzmir Basın Müzesi'nde ilk çıkan gazetelerin nüshaları, geçmişte kullanılan fotoğraf makineleri, daktilo, teleks, baskı makineleri, radyolar, televizyonlar, kameralar, ses kayıt cihazları ve diğer basın ekipmanları sergileniyor. Müzede İzmir yazılı basınının köklü geçmişi, zaman içerisinde geçirdiği aşamaları ve çağın gereklerine uyup İzmir medyası olarak yeniden şekillenmesi anlatılıyor. Gazete ve diğer medya organlarının kullandığı çeşitli araçların ilk hallerinden en gelişmiş modellerine kadar sergilendiği müzede, basın tarihinde önem taşıyan olay ve isimlere ilişkin anılara da yer veriliyor. Basın Müzesi'nin bir bölümü öldürülen gazetecilere ayrılmış. Uğur Mumcu'nun ilk bilgisayar, Abdi İpekçi'nin daktilosu, Metin Göktepe'nin öldürüldüğünde üzerinde bulunan kazağı, Çetin Emeç'n basın kartı, daktilosu, kravatı, mendili ve dolmakalemi, Turan Dursun'un kol saati müzede sergilenen eşyalar arasında dikkat çekiyor.

Ege Üniversitesi Kağıt ve Kitap Sanatları Müzesi

Uzunluğu üç milimetre bile olmayan dünyanın en küçük kitabının nasıl olacağını hiç düşündünüz mü? Ya da dünyanın en hafif kağıdını? Belki 1800'lerden el yazması bir mektup belki de Etiyopya yerlilerinin hazırladığı rulo şeklinde kitap... Dünyada örneğine pek rastlanmayan Kağıt ve Kitap Sanatları Müzesi Türkiye'de ilk olma özelliğinin yanı sıra bir üniversite müzesi olarak

da uluslararası alanda benzersiz bir konuma sahip. Bornova'da Eski Levanten köşklerinden 19. yüzyılın Ballian Konutu'nda kurulan müzenin alt katında kağıt, üst katında kitap dünyası sergileniyor. Eski ve modernin bir araya getirildiği müzede yer alan objelerin tamamına yakını kişi, kurum ve sanatçıların bağışlarından oluşuyor. Kağıdın üretiminden sanat eserine vardığı noktaya kadar çeşitli kağıt ve baskı aşamalarından örneklerin sergilendiği müzenin giriş katında el yapımı kağıt üretimi, kağıt tarihi, günümüz renkli kağıt sanatçıları, dünya renkli kağıtları, modern kağıt sanatı bölümleri yer alıyor. Üst kat ise kitap ve kitabın oluşumunu sağlayan baskı tekniklerine ayrılmış. Kitap sanatları, exlibris, matbaa, sanatçı kitapları, kitap biçimleri, kitaplardaki ustalar, baskı teknikleri, minyatür kitaplar ve tipografi bölümleri de burada sergileniyor. Müzede ayrıca modern kağıt sanatı bölümünde IAPMA üyesi sanatçıların eserlerine geniş ölçüde yer veriliyor. Müzedeki en dikkat çeken eserlerden biri de Picasso, Miro, Chagall gibi ünlü ustaların orijinal eserleri... 850'nin üzerinde eserin sergilendiği müze, alışlagelmişin dışında farklı sanat boyutları olduğunu da gözler önüne seriyor.

Mask Müzesi

İzmir müze konusunda birçok ilki gerçekleştiren bir şehir. Mask Müzesi de bunlardan biri. Müjdat Gezen, Erdoğan Aşıcı, Hicri Tunalı gibi sanatçıların katkısıyla oluşturulan Türkiye'nin ilk mask müzesinde Okyanus Adaları, Afrika, Güneydoğu Asya, Anadolu ve tiyatro maskları sergileniyor. Buradaki her maskenin anlatmak istediği bir şey var. Örneğin Cava ve Borneo adalarından, yani okyanus ülkelerinden gelen maskelerin dudak kenarındaki kırmızılıklar ateşi, yeşiller yosunu temsil ediyor. Maskların bazıları da ayırt edici özelliklere sahip. Eğer maskın üzerinde kertenkele figürü varsa Cava Adası'na ait bir mask olduğu anlaşılıyor. Bazı maskelerde bulunan fil hortumu figürü ise daha büyük ve güçlü olma arzusunun maskelere yansımaları olarak kabul ediliyor. Müzenin en dikkat çeken parçalarından Güneydoğu Asya ülkelerine ait Shiva maskesinin de bir hikayesi var. Hinduizm inanındaki kutsal tanrılardan biri olduğuna inanılan Shiva'nın tapınağının yanında durmak bile kötülüklerden koruyacağı anlamına geliyormuş. Shiva'nın kulağındaki küpelerden biri erki, diğeri dişiyi temsil ediyor. Yani Shiva'nın tanrı mı tanrıça mı olduğu

bilinmiyor. Müzede dikkat çeken bir diğer eser de Kumbhakarna maskesi. Ramayana Destanı'ndaki dört kardeşten biri olan Kumbhakarna'nın özelliği ise hiç uyumuyor olması. Bir gün Shiva'ya dua ederek uyumak istediğini söylüyor ve Shiva da Kumbhakarna'nın isteğini kabul ediyor. Shiva'nın hediye ettiği yataкта uyuyan Kumbhakarna'yı uyandıramadıkları için üzerinden fil ordusu geçiyor ve Kumbhakarna uyanıp filleri yedikten sonra savaşa katılıyor. Bu savaşı kazandıklarından dolayı her yıl ekim ayında tekrar dünyaya geldiğine inandıkları Kumbhakarna için festival düzenleniyor. Her maskenin birbirinden ilginç hikayesi var, hepsini dinlemenizi öneririz. Müzede ayrıca atölye çalışmaları da gerçekleştiriliyor. Küçük yaş grupları için kağıt formunda dağıtılan maskeleri boyama çalışmaları, yetişkinler için akrilik boyalarla maskeleri renklendirme çalışmaları yapılıyor.

Resim ve Heykel Müzesi

Turgut Pura'nın katkılarıyla müzeye dönüştürülen İzmir Resim ve Heykel Müzesi; zengin resim koleksiyonu, seçkin sergileri, sanat atölyeleri ve kütüphanesiyle sanatçılara ve sanatseverlere aralıksız hizmet vermeye devam ediyor. Müze bünyesinde sanat ve sanat tarihine ait çok sayıda kitabın bulunduğu kütüphane, araştırmacılar ve öğrenciler için zengin bir kaynak oluşturuyor. Müzede, 419 resim, 37 heykel, 25 seramik ve 49 baskı resim olmak üzere toplam 530 eser yer alıyor. Koleksiyonda Şeker Ahmet Ali Paşa, Hoca Ali Rıza, Hikmet Onat, İbrahim Çallı gibi büyük ustaların eserlerinin yanı sıra, çeşitli dönemlerden sanatçıların yapıtları da bulunuyor. Müzede Süleyman Seyit, Müfide Kadri, Halil Paşa, Mehmet Sami Yetik, Mehmet Ruhi Arel, Nazmi Ziya Güran, Ali Cemal, Hüseyin Avni, Namık İsmail, Hasan Vacihi Bereketoğlu, Celal Uzel, Şevket Dağ, Feyhaman Duran, Eşref Üren, Cevat Dereli, Abidin Elderoğlu, Fahri Arkunlar, İlhami Demirci, Zeki Kocamemi, Şeref Akdik, Malik Aksel, Edip Hakkı Köseoğlu, Mahmut Cuda, Ali Avni Çelebi, Ayetullah Sümer, Nurullah Berk, Turgut Zaim, Elif Naci, Cemal Tollu, Şefik Bursalı, Zeki Faik İzer, Halil Dikmen, Arif Kaptan, Sabri Berkel, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Eren Eyüboğlu gibi pek çok değerli ismin eserleri sergileniyor. Ayrıca heykel koleksiyonunda Hadi Bara, Zühtü Müridoğlu, Hüseyin Anka Özkan, Kadriüsa Aydemir, Turgut Pura, Sadi Özdiş, Hakkı Karayığitoğlu, Kuzgun Acar, Tamer Başoğlu, Haluk Tezozar ve Ferit Özşen; seramik koleksiyonunda ise Ünal Cimit, Mustafa Tunçalp, Mehmet Tüzüm Kızılcan gibi isimlerin eserleri yer alıyor.

Arkeoloji Müzesi

Konak Bahribaba Parkı içinde 5000 metre-karelik alanda yer alan Arkeoloji Müzesi, ziyaretçilerini İzmir'in sekiz bin yıllık geçmişine götürüyor. Üç katlı müzenin zemin katında tüm eserlerin ayrı kategorilerde korunup saklandığı eser depoları, restorasyon laboratuvarları, kütüphane ve arşiv bulunuyor. Müzeye giriş katı olan Taş Eserler Salonu'nun da yer aldığı orta katta mermer ve taş heykeltıraşlık eserleri içeren büyük heykeller, büstler, portreler ve masklar sergileniyor. Üst katta kronolojik bir sıra halinde düzenlenen Ord. Prof. Ekrem Akurgal Seramik Eserler Salonu'nda ise çeşitli kazılardan elde edilen Prehistorik Çağlar'dan Bizans Dönemi'ne kadar çok sayıda eser yer alıyor. Ege Denizi'nde batıklardan çıkan Bronz Koşan Atlet Heykeli ve Bronz Demeter Heykeli müzenin en dikkat çeken eserlerinden. Bir diğer önemli eser olan Androklos Heykeli'nin ise Efes'in kurucusu Androklos'a ait olduğu düşünülüyor. Bronz heykellerle aynı katta bulunan Hazine Odası'nda Arkaik, Klasik, Hellenistik, Roma, Bizans ve İslami Dönem'e ait sikkeler ile altın, gümüş ve kıymetli taşlardan süs eşyaları ve cam eşyalar görmek mümkün. Müze bahçesinde ise çeşitli kazılardan elde edilen heykeller ve lahitlerin sergilendiği bölüm, steller, yazıtlar, mimari parçalar yer alıyor.

Etnografya Müzesi

İzmir'in kültürel dokusunu keşfetmek isterseniz sanayileşme öncesi dönemdeki el sanatları başta olmak üzere geçmiş dönemlere ait bebekler, sikkeler, el yazması kitaplar gibi birçok değerli eserin sergilendiği bir müze de yer alıyor Konak'ta. Arkeoloji Müzesi ile aynı

bahçede bulunan Etnografya Müzesi, Neoklasik tarzda bir binada ziyaretçilerini alıyor. İzmir ve yöresinin 19. yüzyıldaki sosyal yaşamından kesitler verilmesi amaçlanan Etnografya Müzesi'nde endüstrileşmeyle birlikte bugün artık yok olmaya yüz tutmuş nalıncılık, tenekecilik, çömlekçilik, göz boncukçuluğu, tahta baskıcılık, halı dokumacılığı, urgancılık, keçecilik ve saraciye gibi el sanatları sergileniyor. İki katlı müzenin birinci katında İzmir'in ilk Türk Eczanesi olan İttihat Eczanesi ve keçecilik, nalıncılık, tenekecilik sanatlarının örnekleriyle İzmir'in meşhur şerbetçisi Demirhindi yer alıyor. İkinci katta bulunan 19. yüzyıl gelin odası ahşap kaplı tavanı, o yıllardaki doğal haliyle sergileniyor. Bu katta ayrıca farklı yörelere ait çeşitli bebekler, gelinlik vitrinleri, oturma odası, sünnet odası, mutfak malzemeleri yer alıyor. Diğer bölümde ise Ege Bölgesi gelin başları, kadın süs eşyaları, Osmanlı Dönemi

sikkeleri, el yazması kitaplar ve yazı takımları ile devrin silah örnekleri, ok, yay, zırh, kama, tabanca gibi eserler sergileniyor.

İzmir Tarih ve Sanat Müzesi

İzmir Arkeoloji Müzesi'nin teşhir kapasitesinin dolması sebebiyle açılan İzmir Tarih ve Sanat Müzesi 2004'ten bugüne Kültürpark'ta ziyaretçilerini ağırlıyor. Taş Eserler Bölümü, Seramik Eserler Bölümü ve Kıymetli Eserler Bölümü'nden oluşan müze, tarihin farklı dönemlerine ait birbirinden değerli eserlere ev sahipliği yapıyor. İki kattan oluşan Taş Eserler Bölümü'nde İzmir ve yakın çevresindeki ören yerlerinden heykeller, kabartmalar, Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma dönemlerine ait heykeltıraşlık eserleri ile mimariye bağlı plastik eserler sergileniyor. Alt katta Arkaik Dönem taş eserleri, kutsal alanlara sunu olarak ya da mezar taşı olarak dikilen büyük boyutlu Kore ve Kouros heykellerinin yanı sıra İzmir Agorası'ndan çıkarılan başlar ve heykelcikler, Artemis-Poseidon-Demeter Kabartması, Roma Dönemi'nin seçkin eserleri arasında yer alan Nehir Tanrısı Kaistros'u gösteren heykel, Basmane Metro İstasyonu'nun inşaatı sırasında ortaya çıkarılan yazıtlar bulunuyor. Üst kattaki Metropolis Kazısı'ndan çıkarılan çeşitli heykeller, yuvarlak ve dikdörtgen sunakların yer aldığı Metropolis Salonu, Teos Dionysos Tapınağı'na ait frizler ile Miletos Tiyatrosu'nun kabartmaları, Hellenistik ve Roma dönemlerine ait başlar, Belevi Mezar Anıtı'nın Kabartmaları, çeşitli başlar ve adak steller ise görülmeye değer. Seramik Eserler Bölümü'nde başta Smyrna Topraklı Höyüğü olmak üzere İzmir çevresindeki Prehistorik yerleşimlerden Bakla Tepe, Liman Tepe, Kocabaş Tepe ve Panaztepe'den gelen seçkin eserler ile İasos (Güllük), Phokaia (Foça), Klazomenai (Urla), Kyma (Aliağa), Erythrai (İldırı) ve Pitane (Çandarlı) antik kentlerinin seçkin seramik eserleri, Smyrna Agorası'ndan gelen Roma ve Bizans dönemlerine ait çeşitli buluntular yer alıyor. Kıymetli Eserler Bölümü'nde ise çeşitli dönemlere ait kandiller ve figürinler, cam eserler, bronz Eserler, hazine odası ve sikke teşhirleri bulunuyor.

Gavur İzmir gerçeği

Frenkler (Avrupalılar) ve Grek kökenliler (Yunanlar ve Rumlar), Gavur İzmir'i kendi lisanlarında

"Giaouris

Smyrne-γκιαούρισα η Σμύρνη" şeklinde telaffuz ederler.

Nedir bu Gavur İzmir? Neyin nesidir? Bizden

yana mıdır, bize

düşman mıdır? Ona

hayran mı olmalıyız?

Yoksa ondan dersler

çıkartıp önümüzdeki

imtihanlara daha

bilinçli olarak mı

hazırlanmalıyız?

YAŞAR AKSOY

*Uluslararası İzmir Araştırmaları
Merkezi Genel Yönetmeni*

Çoğumuz, "Gavur İzmir" deyiminin 19. yüzyıl sonrasında ortaya çıktığını ve İzmir'in gayrimüslim (Hıristiyan ve Musevi) nüfusunun fazlalığı ile alakalı olduğunu sanırız ama meselenin iç yüzü böyle değildir. Bu deyim çok daha eski yüzyıllara, İzmir'in Müslüman Türkler tarafından adım adım fethinden önceki devirlere kadar gider.

Tarihi savaşlar

Bizans'ın önemli limanlarından olan İzmir, sonraki senelerde Aydınoğulları ile Bizanslılar arasında birkaç defa el değiştirir; Malazgirt zaferinin ardından "İlk Türk Amiralisi" olan Çaka Bey tarafından fethedilir ama Çaka Bey'in ölümünün ardından yeniden Bizanslıların eline geçer. Aydınoğlu Umur Bey şehri 1328'de tekrar fetheder ama Venedik, Cenova ve Rodos donanmaları 1344'te geri alırlar.

Görüldüğü gibi şehir, Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında beşik gibi gidip gelmektedir. 15. yüzyılın ilk senelerine kadar, iki ayrı İzmir vardı: Hıristiyanların kontrolünde olan sahil kesimindeki İzmir ile Müslümanların hâkim oldukları iç kısımlardaki "Yukarı" İzmir...

Şehrin yukarı tarafı ve Kadifekale, Malazgirt Savaşı'ndan epey sonra Müslümanların eline geçmişti ama sahil ve sahildeki Liman Kalesi, Hıristiyanların elinde bulunuyordu. Yapılan bütün kuşatmalar, savaşlar ve mücadeleler işte bu sahil kısmını ele geçirmek için idi.

Bugün hâlâ var olan "Gavur İzmir" deyimini, bu savaşçı döneme dayanır ve bu söz ile bundan 600 yıl kadar Hıristiyanların elinde bulunan "sahil İzmir'i" kastedilir. Hıristiyan donanmasının 1344'te Aydınoğulları'ndan geri almasının ardından İzmir artık bir Latin şehri oldu ve sonraki senelerde güçlenen Osmanlı Beyliği de İzmir'i fethedemedi... "Gavur İzmir'i" Hıristiyanların elinden 1402'deki Ankara Savaşı sonrasında Ege sahillerine uzanan Orta Asya Türk İmparatoru Timur aldı ve şehrin sahil kısmı ile kaleyi o senenin Aralık ayında birkaç gün

1900 yıllarında Pasaport ve liman.

içerisinde fethetti. Timur'un ardından Anadolu'daki beylikler ile Osmanlılar arasında gidip gelen İzmir, 1424'te Osmanlı Sultanı 2. Murad tarafından kesin şekilde alındı. Şehrin "gâvur" kesimi birkaç defa Haçlı donanmalarının saldırısına uğradı ise de, 1919'daki Yunan işgaline kadar bir daha Hıristiyan idaresi altına girmedi. "Gavur İzmir" deyiminin aslı, işte budur.

Yani Gavur İzmir kavramı, şehrin tümüne ait değil, sadece Hıristiyan kesimine verilen bir bölgesel, ayırıcı, ötekileştirici tariftir.

Gavur İzmir'in fotoğrafı

Son zamanlarda bir **Gavur İzmir özlemi** kök saldı. Laik kesim, İslamcı yükselişe karşı dik duran şehre gavur etiketini yapıştırmakla tarihsel ve sosyolojik olarak temelsiz bir duygusallık içindedir. Bunu hayretle izliyo-

rum. Nostalji başka şeydir, emperyalizm hayranlığı başka bir şeydir. Bu bağlamda unutulmaması gereken, tarihsel ve sosyolojik gerçekleri anlatırken, emperyal sömürünün en korkunç boyutta yükseldiği 1900 yıllarının İzmir'ini ve de özellikle Hıristiyan kesimini gözlerimizin önünde canlandırmalıyız.

Yirminci yüzyılın başında İzmir'de adeta iki toplumsal yaşam vardı. Güzelliğinin ötesinde, içinde barındırdığı değişik toplumsal kesimler ve ekonomik güçler nedeniyle İzmir, Osmanlıların yıkılışını bekleyen Batılı devletlerin yanı sıra, Yunanistan ve İtalya gibi bazı Akdeniz ülkelerinin de ilgisini fazlasıyla çekmekteydi.

İzmir'in 20. yüzyılda içine düştüğü ekonomik ve sosyal yapıyı çeşitli araştırmacılar fotoğraf çeker gibi şöyle ortaya koyarlar:

"...İzmir, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aydın ilinin merkezi; Anadolu'nun en zengin, en güzel, en canlı şehriydi. Türk istatistiklerine göre, şehir için nüfusu 250 binden fazlaydı; bu nüfus içinde 55 bin Rum asıllı, 21 bin Musevi asıllı, 10 bin kadar Ermeni asıllı Osmanlı yurttaşı ve 50 bin kadar da yabancı devlet uyruğu kişi bulunuyordu. Sonuncu kategoriye girenlerin de tümüne yakını, Yunan Devleti uyruğu Rumlardı. Böylece Türkler ancak yarıya yakın bir orandaydılar. 1914 yılına ait istatistikler, şehirde 85 basimevinin, 150 okulun, 15 hastanenin, 81 eczanenin, 30 gazinonun, 57 otel ve 269 meyhanenin bulunduğunu belirtmektedir. Yalnız Sivrihisaryan mağazasında, Büyük Savaş başladığı zaman mevcut olan ithal malı eşyanın 500 bin altın lira değerinde olduğu hesaplanmıştı. İzmir Limanı, ekonomik faaliyet hacmi yönünden, dünyanın en önemli limanları arasında yer alıyordu. Bu limandan 1910 yılında 25.3 milyon altın liralık ihracat, 42.5 milyon altın liralık ithalat yapılmıştı. Şehirde, daha 19. yüzyıl sonunda, dört Fransızca, üç Rumca, iki Türkçe, bir İspanyolca gazeteyle, iki Rumca, bir Ermenice dergi yayımlanmaktaydı."¹

"...Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul'da Türklerle Hıristiyanlar nasıl birbirleriyle en ufak benzerliği olmayan iki ayrı dünyada yaşıyorlardıysa, İzmir'de de durum aynıydı. Basmane Garı'ndan denize dik olarak çizilecek bir doğrunun kuzeyinde kalan bölümde Rumlar, Levantenler ve yabancılar dışındaki öteki azınlıklar yaşıyorlardı. Kordonboyu'ndaki eğlence yerleri, büyük ithalat ve ihracat şirketleri, benzerleri ancak yeni yeni görülebilen mağazalarıyla 'Frenk Mahallesi' adını alan bu kesim, aynı zamanda İzmir'in tüm zenginliğini de kendi sınırları içinde toplamaktaydı. Şehrin güneyinde kalan Türk bölümü, Kadifekale eteklerine ve Eşrefpaşa'ya kadar uzanıyordu. Ara yerde, deniz kıyısındaki Karataş semti Yahudi koloniydi. Frenk Mahallesi, öteki adıyla 'Gavur İzmir' ne kadar gösterişliyse, Türk İzmir o ölçüde sönük, karanlık, bakımsız ve içine kapanıktı. Birbirini izleyen savaşlar ve ekonomik yönden güçsüzlük, İzmir'i daha da kasvetli bir duruma getirmişti..."²

"...Günün her saatinde daima hareketli ve uyanık olan Kordon'un gecesinde başka, gündüzünde ayrı bir tadı vardı. Sayısız gazino ve kafeşantanları, kulüpleri, sinema ve tiyatroları bulunan bu yerde, guruba yakın bir zamandan başlayarak ta gece yaralarına kadar devam eden o ışıklı hayata doymak ne mümkündü... Yazlığını geçirmek üzere Londra ve Paris'te İzmir'e gelenler de olurdu..."³

"...Müslümanlarla Hıristiyanları ayıran sınır çizgisi üzerinde oturanlar mesafenin azlığından yararlanarak, bazı geceler İzmir'in en tanınmış

Kafe Paris –Punta, Kordonboyu.

semti olan Kordon'a giderlerdi. Kordon'da fazla görülen şeyler; uzun bir sahil, onun çevresinde sıralanan Kramer, Poseidon, Kloaridis, Kafe Corso ve benzeri gazinolarla, sinemaların elektrik ışıkları ve gezintiye çıkan Rum dilberleriydi. Vapurla İzmir'den geçen bir yolcu, elektrik ışıklarını karşıdan görünce, burada refah ve saadetin kaynaştığını zannederdi. Heyhat ki, o refah ve saadet yalnız Hıristiyanlara özgüydü. Onlar aralarında özel eğlenceler düzenlerlerdi. Onların ebedi toplantı yerleri, hatta avcılığa ait kulüpleri bile vardı. Evleri çokluk havagazıyla aydınlatılırdı. Türk evlerindeyse beş numaralı göz lambası yanar; ılıktan çok, çevreye petrol kokuları saçardı...⁴

"...Zaman zaman çok gürültülü olan Rumların her fırsatta evlerine Yunan bayrağı asmaları şehirde huzursuzluk çıkarıyordu. Genellikle Machalla, Romaiko Caddeleri ile Punta'da otururlardı. Maliyenin tahsildarlarına vergilerini ödedikleri zaman kendilerini daha bağımsız kabul ediyorlar ve bayraklarını evlerine asıyorlardı. Ayrıca, Hıristiyan azınlıklar gibi 'bedel-i askeriye' ödüyorlardı. Oldukça uyanık, kurnaz ve neşeliydiler. En fazla kabarecilik, bakkallık, meyhanecilik ve gemicilik gibi mesleklerde başarılıydılar. Üst tabakalarda ise avukatlık, doktorluk gibi meslekler egemendi.

Frenk mahalleleri sanki birçok küçük devletin oluşturduğu bir bütün gibiydi. Her azınlık doğrudan kendi konsoloslukuna bağlıydı. Konsolosun durumu ise şehirdeki valinin oto-

İzmir'in Hıristiyan kesimi (şimdiki Alsancak, Kahramanlar).

ritesini dengelemektedir. İzmir'de sanki ikili bir yönetim vardı. Sonraları İzmir'deki azınlıkları korumak için gelen yabancı savaş gemileri, konsolosların yükünü hafifletti. Her konsolosluğun kapıcıları, kavasları, tepeden tırnağa silahlı olarak kendi konsolosluklarını korumaya başladılar. Benzeri bir koruma işlemi de büyük oteller ve mağazalar için geçerli oldu.

Hıristiyan azınlıkların iç kesimlerdeki yerleşmelerde oturmamalarının bir nedeni de li-

manda bulunan savaş gemilerinden uzaklaşmak istememeleriydi. Oturdıkları en uzak mesafe, gemiden atılacak bir topun menzil sonuydu.

İzmir'in en önemli sokağı o zamanlar, 'Frenk Sokağı' adıyla anılırdı. Bu adın konması, sokaktaki dükkanların ve tüccarların tümüne yakınının Fransız olmasındandı. Oldukça çekici vitrinleri bulunan bu hareketli sokak neredeyse bütün İzmir'e meydan okuyordu. Sokakta çevreye gülücükler dağıtan Fransız kadınlarına rastlanırdı. Özellikle çarşafıyla dolaşan Türk kadınlarına burada rastlanmazdı. Hıristiyan mahallelerin merkezi durumundaki sokağın gelişmesi, İzmir'e bir Fransız gümrüğünün yapılmasından sonra olmuştur. Hıristiyanların koruyucusu Fransa Kralı'nın mallarını bu işleme boşaltmış, gümrük işlemlerini burada tamamlamış ve pazarlamasını da Frenk Sokağı'nda yapmıştır. Bu sayede Osmanlı gümrüğünden geçmesi zor olan ya da geçemeyecek olan birçok mal İzmir'e gelmiştir. Bütün Avrupa elbirliğiyle bu sokağı besliyordu. Manchester'ın pamukluları, Doğu'nun çok heveslisi olduğu ceketler, yelekler, takım elbiseler, büyük balyalar halinde Avusturyalı Terziler Sendikası tarafından ihraç ediliyordu. İzmirli hanımlar ise ekonomik ve politik sorunları düşünmeden, Fransız tüccarlara büyük hizmette bulunuyorlardı. Lyon ipeği, St. Etienne taftaları ve kurdelları, St. Quintin muslinleri Roubaix ve Reims yünüleri hep hanımlar tarafından satın alınıyordu. Yine hanımların kullandığı keçe

şapkalar Fransa ve İngiltere'den ithal ediliyordu. Türk erkeklerinin giydiği feslerin en iyisi ise Bohemya'daki Strakonitz fabrikalarında yapılmaktaydı. Ayakkabılar ve deriler, Toulan ve Chateaurenault'tan gelmekteydiler.

Zamanın en çok kullanılan kokuları ise, Lubin, Pinaud ve Botot markaları taşıyordu. Hastaların iyileşmesi için kullanılan hintyağı Milano'dan, aktarlarda satılan karanfil ve benzeri baharat Londra, Marsilya ve Trieste'den gönderiliyordu. İşte bu malların tümü Frenk Sokağı ve çevresinde bulunurdu.”⁵

“...Gavur İzmir her yönüyle tam bir sömürge şehriydi. Türkçe ya da Osmanlıca geçerli değildi bu kesimde. Sokaklarda, eğlence yer-

lerinde, evlerde, Rumca, İtalyanca ve Fransızca konuşulurdu. Birinci ve İkinci Kordon'daki Avusturya, İtalya, Fransa ve öteki devletlere ait pastanelerde sürekli olarak bu devletlerin bayrakları dalgalanırdı.

Ünlü Aya Fotini Kilisesi'nin yanından geçen Meyhane Boğazı'nda meze, balık ve içki satan yüzlerce dükkan, meyhane, taverna... Kordon'daki gazinolara Viyana'dan, Budapeşte'den, Atina'dan özel olarak getirilmiş orkestralar. Ve bunların büyük bir coşkunculuk ve neşe seli içinde çaldıkları valsleri, çigan havaları, kasapikolar...

Yine Kordon'da, bugünkü Cumhuriyet Alanı'nın bulunduğu yer yakınlarında Odeon

Tiyatrosu Key ve Pathe sinemaları... Daha içeride Efes Oteli'nin kurulduğu yerin arka taraflarında İtalyan stilindeki ünlü İzmir Tiyatrosu vardı...”⁶

“İzmir'de Türkler genellikle memur olmak isterlerdi. Bu heves herhalde 19. yüzyılda gelişmiş olacaktır. Özellikle son yıllarda, önceleri tümüyle Türklerin elinde bulunan sanatlar, böylece Rumlara geçmişti. Nedense esnaflık ve benzeri çeşitli sanat kolları, Türklerde rağbet görmez ya da gösterilmek istenmezdi. Bu yüzden 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sokaklardaki sütçülerden sebze vb. satanlara, mahalle bakkallarına ve fırıncılara kadar hepsi Rumdular. Kemeraltı'ndan Arastabaşı'na kadar bütün bakkallar, kasaplar, sebzeçiler, tütüncüler, berberler, aşçılar, lokantacılar, fırıncılar, otelciler, gazinocular, hancılar, beşonu dışında Rumlardan çıkmıştı.

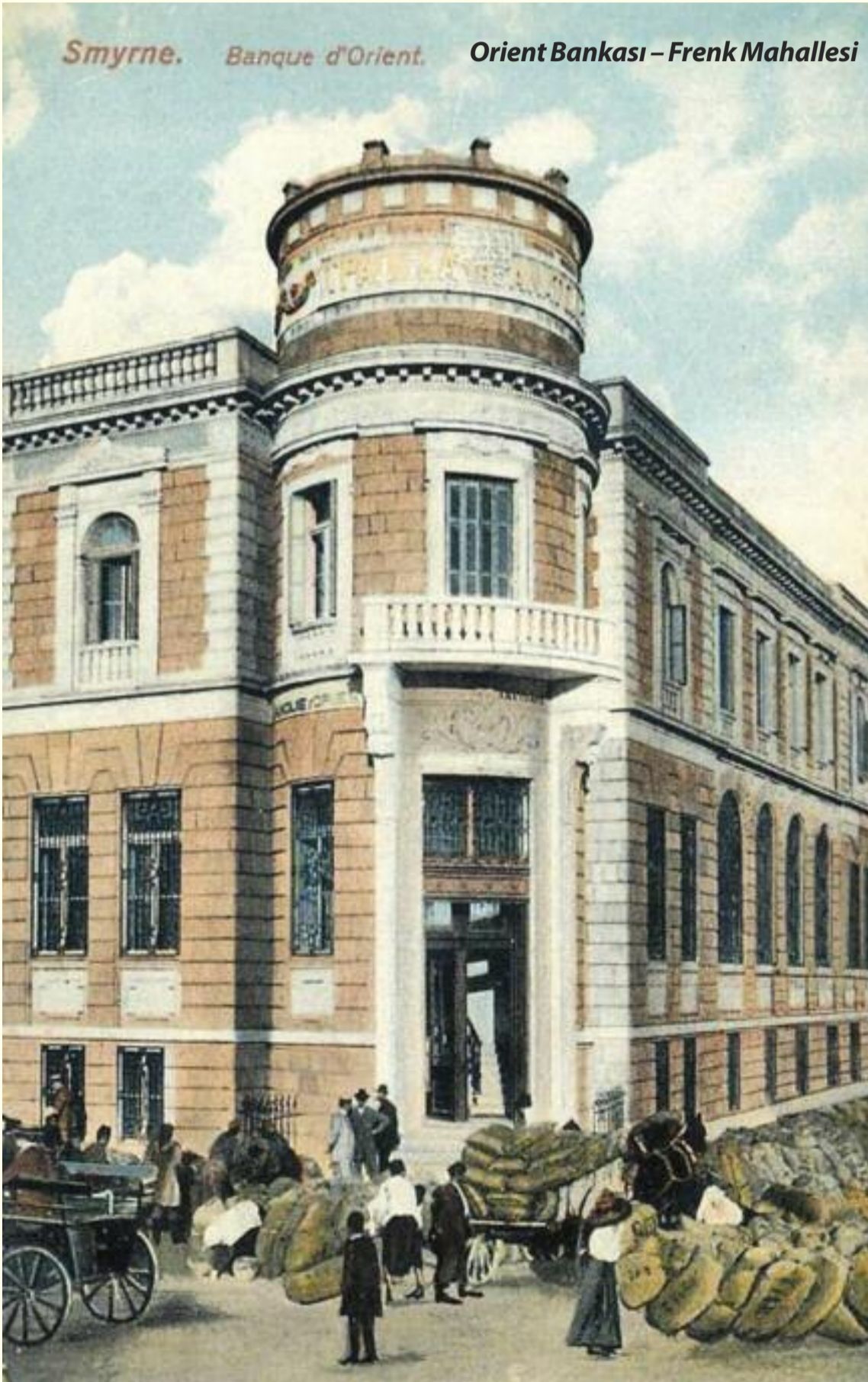
20. yüzyıl başlarında İzmir'deki Türkler çok daha yoğun Rum nüfus içinde kalmışlardı. Türkler kendi mahallelerinde kendi özyurtlarında yabancı gibiydiler. Yaşam orada, canlılık orada, hep onların yani 'gavur'ların mahallelerindeydi. Bu durum, özellikle Rumlara pek büyük hayaller ilham ettiriyordu.

Camileri türbeleri, tekkeleri, çeşme ve sebilleriyle Türk şehri olan İzmir'i başka bir gözle görüyorlardı. Bilim adamları bile gerçeği çarpıtıp İzmir'deki Rum nüfusu, Türklerden birkaç kat gösterince özlemleri daha da artıyordu. Bütün bunlara rağmen İzmir'in Türkleri, kendi yaşamlarını, İzmir'in yaşamını, Tilkilik'te, Pazar-yeri'nde, İkiçeşmelik'te yaşatmaya ve yaşama-ya devam ettiler.”⁷

Bölünmüş bir şehir

Öteki Türk mahallelerine oranla genellikle orta halli kişileri barındıran İkiçeşmelik, kentin tanınmış Müslüman kahvehane ve hamamların bulunduğu Tilkilik semtine komşuydu. Türk mahalleleri Konak'ta Arap Fırını Sokağı'nın denizle birleşen düzlüğünden başlayarak, Basmane Garı çevresine kadar uzanırdı. Özellikle Arap Fırını'ndan Yıldız ve Türkyılmaz Mahallesi'ne çıkan yokuşlarda son derece tipik Türk evleri bulunurdu. O yıllarda, babası Mehmet Reşit Bey'in İzmir'de sorgu yargıci yardımcısı olarak bulunması nedeniyle İsmet İnönü de 24 Eylül 1884'te İngiliz Yokuşu'nda yaşama gözlerini açmıştı.

İkiçeşmelik ve Tilkilik gibi Türk mahallelerinin bir ucu, Arap Fırını Sokağı'nın denizle birleşen düzlüğünden itibaren Basmane Garı'na dek erişirdi. Türk mahallelerinin öteki uçları Keçeciler, Mezarlıkbaşı, Kestelli Caddesi (Başdurak) ve İkiçeşmelik'teydi... Kadifekale eteklerinde de Türkler vardı. Kentin Kokaryalı

(Güzelyalı) semtinde uzanan şeritte de (Karataş dışında) Türkler otururdu.

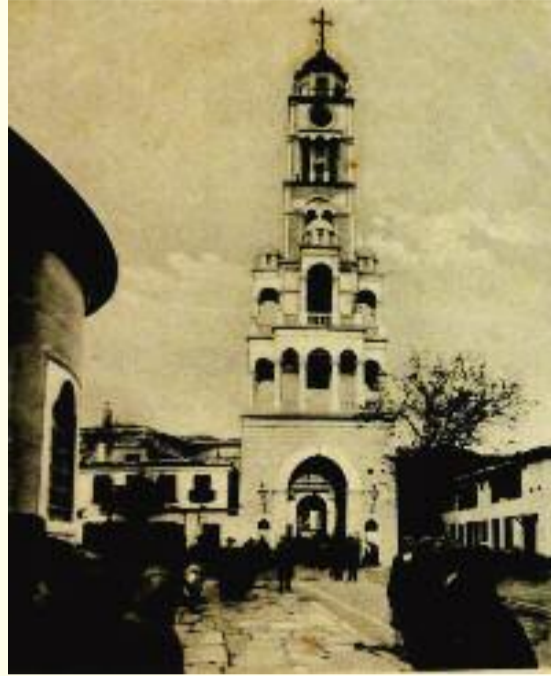
Türk İzmir'in sokaklarında şalvarlı, sarıklı, cübbeli, yemenili, kavuklu, külahlı, başı oyalı halk, çarşı pazar dolaşırdı. Geceleri ışsız olan bu sokaklar, dapdaracak bir biçimde yapılmışlardı. Kadınlar ve çocuklar akşam ezanıyla birlikte evlere çekilirlerdi. Bir yere gidileceği zaman erkekler ellerinde fenerlerle öne geçerler, çoluk çocuk arkadan gelirdi. Kokaryalı semti, bataklık ve sıtmalı bir yerdi. Atlı tramvayların da orada bulunması, özellikle yaz aylarında bu yöreyi kokudan geçilmez bir duruma sokardı. Kokaryalı'dan çift atlı tramvaya binilince bir buçuk saate yakın bir zamanda ancak Milli Kütüphane önüne gelinirdi. Atlı tramvayın geçtiği bu yerler, boş arsalar ve yığın yığın çöplüklerle doluydu...

İzmir'in merkezinde, Kadifekale eteklerinde Eşrefpaşa'dan Konak'a kadar inen yörelerde Türk mahalleleri, özellikle Keçeciler, Mezarlıkbaşı, Kestelli Caddesi (Başdurak) ve İkiçeşmelik çevresine yayılırdı. Konak'ta, Kemeraltı Caddesi'nin başlangıç bölümlerindeki Birinci, İkinci ve Üçüncü Beyler Sokakları ise kentin en eski ve varlıklı Türk ailelerinin konaklarıyla doluydu.

Adını, Mısır'dan gelip de aynı sokakta fırın kuran bir zenciden alan Arap Fırını Sokağı, Konak semtinin Bahri Baba Parkı başlangıcında bulunan tarihsel Gureba-i Müslimin Hastanesi'nin yan kapısından başlar ve Kestelli Yokuşu'na kadar sürerdi. 1900 yıllarında Mısır'dan İzmir'e göç eden zenci fırıncı, yaptığı simit, peksimet ve çöreklerle yıllar yılı kente hizmet etmiş, haklı bir ün kazanmıştı.

Eski İzmir'in en uzun caddesi, Konak'tan başlayarak, Karantina, Köprü ve Göztepe semtlerini aşarak Güzelyalı'ya ulaşırdı. 1980'li yıllarda Mithat Paşa adını taşıyan caddenin ilginç özelliği, Osmanlı döneminde on kilometreyi aşan bir kıyı şeridi boyunca, üstünde atlı tramvayların işletilmesi idi. Çift katlı tramvay, Konak'tan kalktıktan sonra, Güzelyalı'ya ancak bir buçuk saatte gidebilirdi.

Uzun caddenin bazı bölümlerinde tramvay boş arsaların ve hatta yığınlar halinde biriken çöplerin arasından geçirdi. Son durak olan Güzelyalı semtine erişildiğinde özellikle yaz aylarında çevre kokudan geçilmez bir nitelik taşırdı. Osmanlı döneminde semte Kokaryalı denmiş olması da bundandı. Sıtma yatağı olan dere ve bataklıkların yanı sıra, atlı tramvayların depo ve ahırları da Kokaryalı'da bulunurdu. Atlı tramvay, Konak'tan sonra

Rum Ortodoks Aya Fotini Kilisesi çan kulesi.

ikinci bir hatla bu kez tüm Kordonboyu'nu aşarak Alsancak ya da o günün adıyla Punta'ya kadar uzanmaktaydı.

Şehir boydan boya bölünmüştü. Bir yanda zengin ve sömürgeci Hıristiyan kesim, öte yanda mazlum ve fakir Müslümanlar...

Türkmen Parlak, Nurdoğan Taçalan, Zeynel Kozanoğlu, Prof. Bilge Umar, Prof. Tuncer Baykara gibi değerli akademisyen ve yazarlar, İzmir'i ve Ege'yi gavur toprağı yapmak için didinen emperyalizmi yerden yere vuran kitaplar yazmışlardır. Bu yazarlar tüm çalışmalarında, Gavur İzmir'in Türk milletine düşman yapısını gözler önüne sererler.

Mandacı hayranlığı

Gavur İzmir'in kültürel yapısı üzerinde durup konumuzu noktalayacağız. Yüzyılımızın başında İzmir'de milli eğitimin içinde bulunduğu durum düşündürücü gerçekleri yansıtır. Vital Cuinet'nin Anadolu'da on iki yıl inceleme yaptıktan sonra yazdığı "Asya Türkiyesi" adlı eserde 1890'lar başlarında, İzmir merkez sancağı okullarının durumu hakkında şu sayılar verilir:

"Müslüman toplumun ilkokul sayısı 81, erkek öğrenci sayısı 4.650, kız öğrenci sayısı ise sıfırdır. Yalnız Ortodoks Rum toplumunun ilkokul sayısı 60, erkek öğrenci sayısı 5.442, kız öğrenci sayısı ise 3.492'dir. öteki Gregoryen ve Katolik Ermeni, Protestan, Katolik-Latin ve Musevi toplumların toplam ilkokul sayısı 31, erkek öğrenci sayısı 2.530, kız öğrenci sayısı ise 1.482'dir."

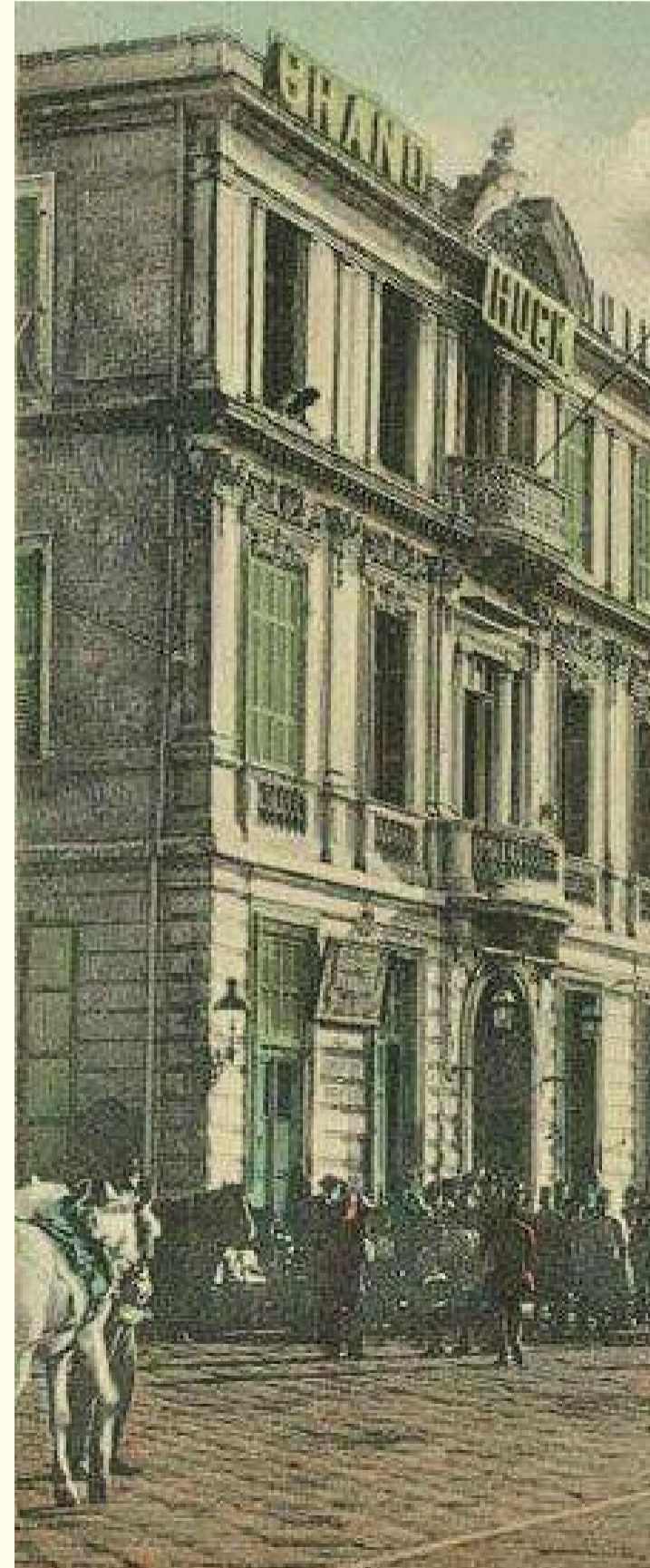
Görüldüğü gibi, Türk olmayan öğrenciler, Türklere göre iki kat fazlaydı ve tek bir Türk kızı bile ilkokula gitmemekteydi.

1900 yılında İzmir'de yalnızca Vilayet Mat-

baası ile Ahenk Matbaası Türklerin kontrolündeydi. Mihail Nikolaidi, Tatikyan, Marko Polo, Vidori, Nikolaki Davroni, Smyrne, Mamuryan, Timoni, La Reform, Leonidis, Skura, Amaliya İspiranus gibi basımevleri ise azınlıkların ve yabancılarındı. Bu on yedi basımevinden beşi Rumca üçü Fransızca, beşi her dilden, üçü Musevice, biri Ermenice baskı yapıyordu.

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren İzmir'de "Aydın" vilayet gazetesinin yanında 13 Mart 1884'te ilk sayısı basılan "Nevruz", kentin ilk Türk edebiyat dergisi olmuştu. Bu dergiyi çıkaran Halit Ziya (Uşaklıgil) ve Tevfik Nevzat, Bıçakçızade Hakkı'yla birlikte, 1886'da "Hizmet" gazetesini yayımlıyordu.

Bu grubun girişimiyle Türkçe gazeteler

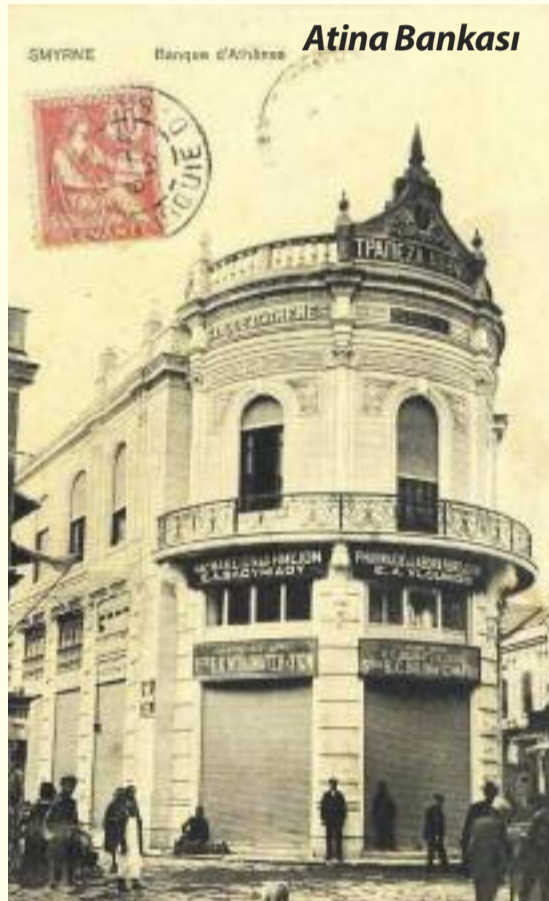
birbiri ardı sıra yayımlanmaya başlamıştı. 1898'de İzmir basınında dört Türk gazetesi vardı: "Aydın", "Hizmet", "Ahenk" ve "İzmir". Ayrıca dört Rumca, dört Fransızca, iki İspanyolca (Musevi İspanyolcası), bir Ermenice gazete çıkıyordu. Osmanlı "Terrakki-i Ziraatı" adlı tarım gazetesi Türkçe-Rumca, "Rehberi-i Ticaret" adlı iktisat gazetesi Türkçe-Rumca, Fransızca "Meserret" ise Türkçe-İspanyolca yayımlanmaktaydı.

Mütareke döneminde İzmir'de yayımlanan Türkçe gazeteler, "Anadolu", "Köylü", "İslahat", "Müsavat", "Hukuk-ı Beşer", "Sulh ve Selamet" ve "Ahenk"ti. Rumca gazeteler, Amaliya, Kozmoz, Taroz, Patris, Estiya; Fransızca gazeteleri ise "La Levant" ile "La Reform" adlarını taşıyordu.

Huck Oteli - Kordon

Cordelio (Karşıyaka) çarşı girişi.

Çok karmaşık dinsel örgütlerin ve mezheplerin bulunduğu kentte 1908 yılında 53 cami, 51 mescit, 15 medrese ve 15 tekke Müslümanlara hizmet etmekteydi. Aynı yıl, 35 kilise ile 17 havra da Hıristiyan ve Musevilerin dinsel gereklerini karşılıyordu.

Başkent İstanbul'daki dev camiler kadar olmasa bile İzmir camileri, Anadolu'nun önemli camileri arasında yer alabilmişlerdir. Hisar Camii, Kestane Pazarı Camii, Şadırvan Camii, Başdurak Camii, Kemeraltı Camii, Hatuniye Camii gibi... En ünlü Ortodoks kilisesi, Punta'da (Alsancak) bulunan Aya Fotini'ydi.

Görüldüğü gibi...

"Gavur İzmir" Müslüman Türk'e karşı, halkı sömüren, halkı ezen bir emperyalist hevesin, federatif özelliklerini içinde barındıran bir yapıya sahipti. Bu kentsel

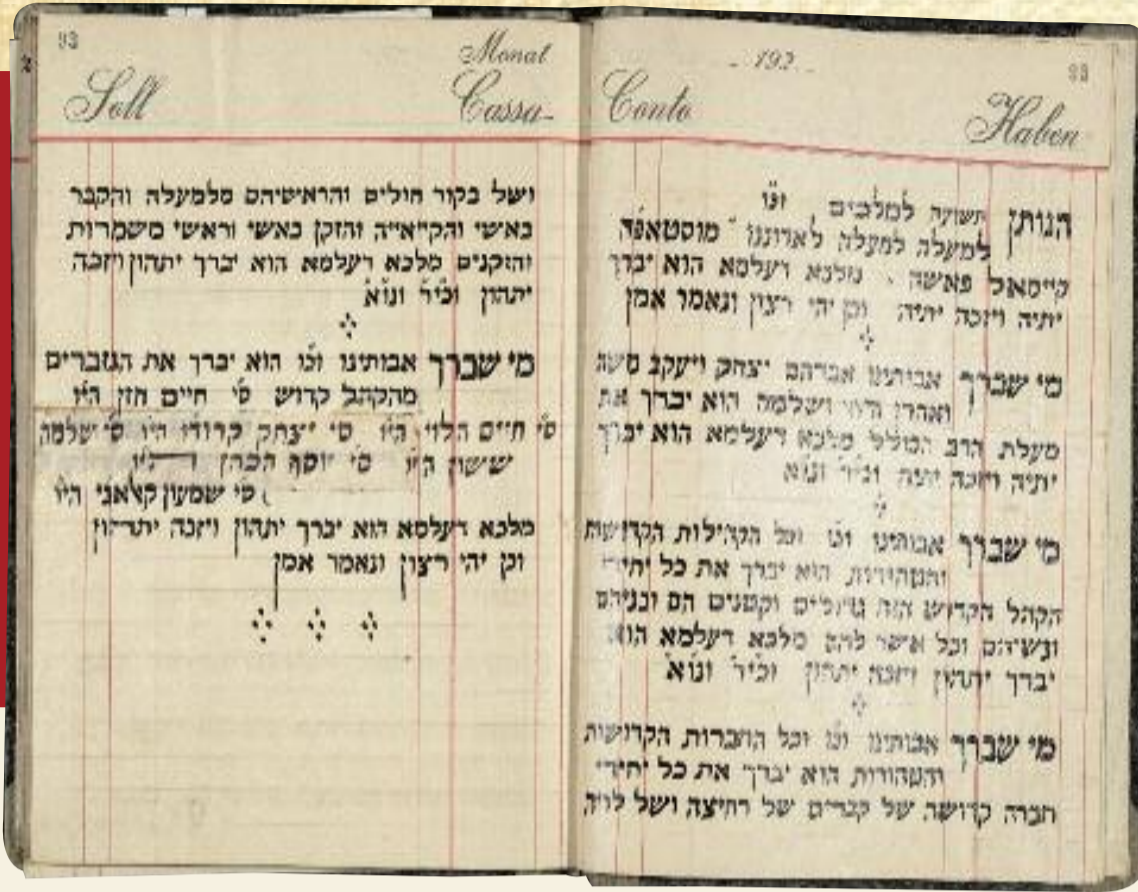
gerçek, Yunan istilacılarının iştahını kabartıyordu ve böylece kentin bu yapısını kendilerince avantaj olarak gören Yunanistan Silahlı Kuvvetleri 15 Mayıs 1919'da Batı Avrupa ve Amerikan Emperyalizminin deniz gücü desteğinde karaya çıkarak şehri ve Ege bölgesini işgal edecekti. Yani Gavur İzmir'in çarpık gerçeği, Kurtuluş Savaşı'na yol açmıştır ve milli bağımsızlığın temel gerekçesidir!

Gavur İzmir, bizden yana değildir. **9 Eylül ile şekillenen şimdiki İzmir**, Gavur İzmir'e göre çok daha ulusal, yerli, çağdaş, aydınlanmacı ve baskın biçimde Türkten yanadır. Her tür çarpıklığına rağmen bu böyledir. Gavur İzmir'i araştıralım, öğrenelim ve yorumlayalım. Ama...

Ona aynen dönmeyi istemek, bir **"emperyalizmin güdümünde mandacı hayranlığıdır"**, iyi mi?

Kaynakça:

1. **UMAR, Bilge, "İzmir'de Yunanlıların Son Günleri" Bilgi Yayınevi, 1974.**
2. **TAÇALAN, Nurdoğan, "Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken", Bilgi Yayınevi, 2007.**
3. **GÜNDEM, Naci, "Günler Boyunca", İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2002.**
4. **KAYGUSUZ, Bezmi Nusret, "Bir Roman Gibi", İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 1955.**
5. **ATAY, Çınar, "Tarih İçinde İzmir", Tifset Basım, 1978.**
6. **TAÇALAN, Nurdoğan, "Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken", Bilgi Yayınevi, 2007.**
7. **BAYKARA, Tuncer, "İzmir Şehri ve Tarihi", Ege Üniversitesi Matbaası, 1974.**

Hanoten Teşua duası- sağda 1. sayfanın 2. ve 3. satırlarında Mustafa Kemal Paşa'nın adı yazılı.

Siren BORA

Izmir Beit Hillel Sinagogu, Hahambaşı Hayim Palaçi'nin sinagogu olarak tanınır. Günümüzde restore edilerek 'Rav Palaçi Anı Evi'ne dönüştürülen bu yapıda Beit Hillel'e ait İbranice Hanoten Teşua Tefila'sının (duasının) yer aldığı bir defterin fotokopisi sergilenmektedir. Defterin aslı, Jerusalem Central Archives for The History of The Jewish People'dadır. Tamamen Tora kaynaklı ve Yahudiliğe özgü bir dua olan bu tefila, Mustafa Kemal Paşa'ya kurtuluşu ve başarıyı dileyerek başlamaktadır. Tefila Defteri'nin yazım ve kullanım tarihi ise, muhtemelen 1922 ya da 1923'tür. İzmir ve İstanbul Yahudi cemaatleri, Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra da bu duayı okumaya devam etmişlerdir. İsrail Devleti'nin kuruluşu, söz konusu ritüelde herhangi bir değişikliğe yol açmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu tarihten günümüze dek; 1. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ten 12. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a değin her cumhurbaşkanı için, Hanoten Teşua Tefilasını okunmuştur. Halen de okunmaya devam etmektedir. Halbuki Avrupa kentlerindeki pek çok Yahudi topluluğunun, ya bu eski duayı kapsamlı bir şekilde yeniden yazdığı ya da tamamen çöpe attığı bilinmektedir.

Sinagog sözcüğü, Grekçe synagoge'den gelir. Anlamı toplanma yeridir. Hem bir mekan hem de o mekanın cemaatini ifade eder. Türkçe'de havra olarak da tanınan sinagogun İbranice'deki karşılıkları, hevra (birlik), Beit Hatefila (duaevi), Beit HaKnesset (toplantıevi) ve Beit HaMidraş'tır (eğitimevidir). Yukarıda saydığım her tanımlama ile ilintili olan etkinlik; yani cemaat olma durumu, dua etme, toplanma ve eğitim, aynı zamanda sinagogun farklı işlevlerini yansıtmaktadır.

Osmanlı döneminde, kökenlerine göre farklı

cemaatler (kehalim) halinde organize olan Yahudilerin cemaat merkezi, sinagoglardır. Hatta her sinagog etrafında ayrı bir mahalle oluşmakta; bu yerleşim alanı, mekanın merkezinde yer alan sinagogun adıyla genellikle anılmaktadır. Öte yandan her sinagogun defterine kayıtlı üyeleri mevcuttur. Bu üyeler, sinagogların yahidleridir. Hangi sinagogun defterine kayıtlı iseler, o sinagogun cemaatini oluştururlar. Dolayısıyla, dini ibadet ya da toplantı amacıyla başka bir sinagoga gitmezler.

Sinagogların birinci işlevi, Şabat ve bayram günleri Tora'nın okunmasıdır. Aslında Tora'nın okunması, ibadetin odağıdır. Bu işlevinin yanı sıra sinagoglar, düğün, Bar Mitzva, dini ve bayram törenlerinin yapıldığı sosyal ve kültürel etkinlik merkezleri olarak da öne çıkarlar.

Beit Hillel Sinagogu

Makalemize, 'Tefila Defteri' (Dua Defteri) aracılığıyla ile konu olan Beit Hillel Sinagogu, İkçeşmelik'te 920 Sokak No: 23'tedir. Başlangıçta bu sokak Hahambaşı Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktaydı. Mahalle adları değiştikten sonra, Camii Atik Mahallesi adı verilen büyük mahallenin bir parçası haline geldi.

Beit Hillel, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Eliezer Hillel Behor (Behar) Menuah tarafından yeşiva (din akademisi) olarak kuruldu. İlk yıllarda iki Rabi'ye sahipti. Biri Rabi Baruh Kalomiti, diğeri ise 1820-1830 yıllarında burada eğitim veren ve 1838 yılında ölen Rabi David Amado'ydü. Romanya (Bükreş) kökenli zengin ve hayırsever bir Yahudi olan Eliezer Hillel oldukça girişimci bir yapıya sahipti. 1841 tarihli Büyük İzmir Yangını'nda kül olan Beit Hillel'i tekrar inşa ettiren, yangından etkilenen

İZMİR BEİT HILLEL SİNAGOGU'NUN TEFİLA DEFTERİ

**"Hükümdarlara
kurtuluş bahşeden ve
efendimiz Mustafa
Kemal Paşa'yı yücelere,
yükseklere yüceltsin,
evrenin hükümdarı onu
bereketlendirsün ve onu
muvaffak etsün ve
(Tanrının) iradesi böyle
olsun ve amin diyelim."**

Beit Yaakov Ribi ile Avraham Matsliyah'a ait olan Beit Avraham'ın tamir ettirilip yenilenmesine katkıda bulundu. Ayrıca, Hayim Palaçi'nin kitaplarının sayısız kez sponsoru olan Eliezer Hillel Behor (Behar) Menuah 28 Sivan 5622'de (26 Haziran 1862'de) İzmir'de öldü.

Beit Hillel yeşivasının ne zamandan itibaren sadece ibadet mekanı olarak kullanılmaya başladığına ilişkin bilgiye sahip değiliz. Bu değişiklik, büyük bir olasılıkla 20. yüzyılın başlarında olsa gerek.

Beit Hillel Sinagogu'nun Tefila Defteri

Aşağıda ilk iki sayfasının (ilk varağının) fotoğrafını verdiğimiz Tefila Defteri, Beit Hillel Sinagogu'na aittir, tarihsizdir. Toplam kırk sayfa olan bu defterin son on dokuz sayfası boştur. Bu sayfalarda herhangi küçük bir not dahi mevcut değildir. Baştan itibaren yirmi bir sayfa ise, son derece düzgün bir İbranice ile kaleme alınmış olan 'Hanoten Teşua Tefilası'na ayrılmıştır. Bu tefila, Hanoten Teşua Lamelahim ile başlayan ve krallara (hükümdarlara ya da devlet başkanlarına) kurtuluş getiren bir duadır. Referans kaynağı ise Tora'dır. Aslında Tora'da, hükümdarlara ve hükümetlere dua etme fikrini barındıran pek çok pasuk (ayet) mevcuttur. Bu pasuklardan biri, Yeremya

29:7'dir. Pasuk'ta şöyle denilmektedir: "Ve sizi sürmüş olduğum şehrin selametini arayın, ve onun için Rabbe dua edin, çünkü onun selametiyle siz de selamet bulursunuz." Bir diğer pasuk ise, Tekvin 47:7'dir: "Ve Yusuf Babası Yakubu içeri getirdi ve kendisini Firavunun karşısında durdurdu ve Yakub Firavuna hayırdua etti." Ayrıca Tefila, yine Tora'dan Mezmur 144:10 ile başlamaktadır: "Krallara kurtuluş veren, kulu Davud'u kötülük kılıcından kurtaran sensin". Ve yüceltmeye, yükseltmeye ilişkin iyi dilekler içeren dualarla devam etmektedir.

Beit Hillel Sinagogu'nun Hanoten Teşua Tefila Defteri'nde anılan isimler

Beit Hillel Sinagogu'na ait Hanoten Teşua Tefila Defteri dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm beş paragraf halinde yazılmıştır. Birinci paragraf, Mustafa Kemal Paşa'ya dua ile başlamaktadır. Bu kısmın çevirisini aşağıda veriyoruz:

İbranice: "Ha noten Teşua lamelahim (vego) lemala lemala le adeynu Mustafa Kemal Paşa malka de alma uyevareh yethe ve yizke yethe ve ken yehi ratson ve nomar amen."

Türkçe: "Hükümdarlara kurtuluş bahşeden ve (devamı) efendimiz Mustafa Kemal Paşa'yı yücelere, yükselere yüceltsin evrenin hükümdarı onu bereketlendirsın ve onu muvaffak etsin ve (Tanrının) iradesi böyle olsun ve amin diyelim."

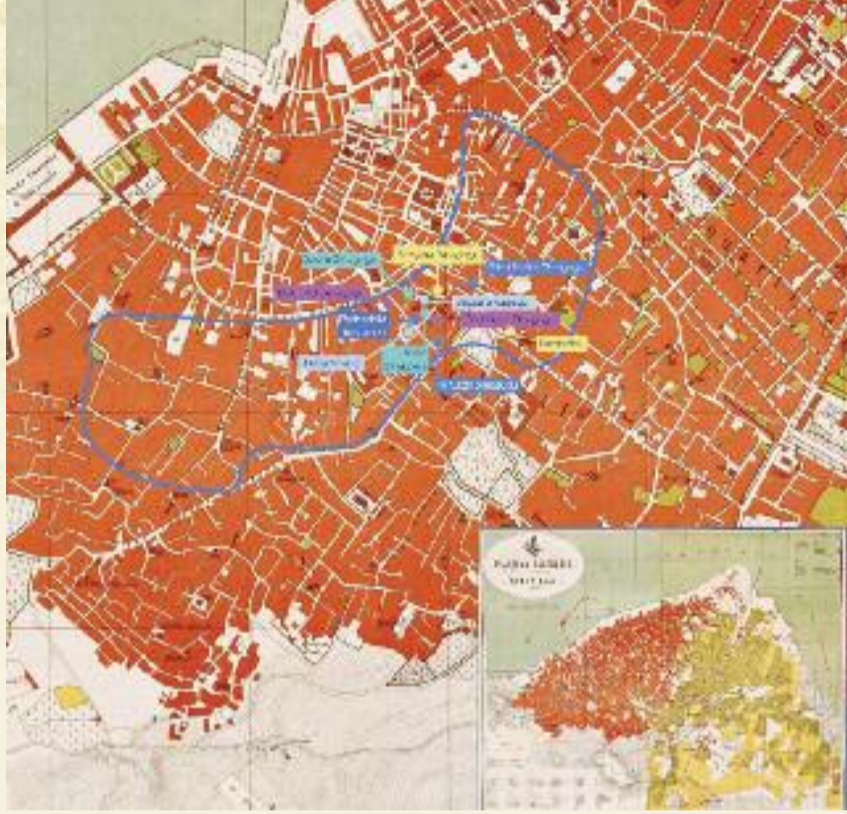
İkinci paragrafta; "Babamız Avraham İtshak ve Yaakov Moşe ve Aharon ve David ve Şlomo evrenin hükümdarı onu bereketlendirsın ve onu muvaffak etsin ve (Tanrının) iradesi böyle olsun ve amin diyelim" yazmaktadır.

Üçüncü paragraf; bütün sinagogların ve Beit Hillel Sinagogu'nun büyük ve küçük tüm üyelerinin oğulları ve eşlerine ayrılmıştır. Onlara da "Evrenin hükümdarı onu bereketlendirsın ve onu muvaffak etsin ve (Tanrının) iradesi böyle olsun ve amin diyelim" dileklerinde bulunulmaktadır.

Dördüncü paragraf; İzmir Yahudi Cemaati'nin yardım kurumları ve Mezarlıklar Kurumu ile bu kurumların üyeleri için duaya ayrılmıştır.

Beşinci paragrafta ise, Beit Hillel Sinagogu'nun yönetim kurulu üyelerine dua edilmektedir.

Defterin ikinci bölümünü, sayfa üçten yediye kadar olan sayfalar (90a ile 89b arasındaki varaklar) oluşturmaktadır. Bu bölümde uzun bir isim listesi mevcuttur. Liste, İzmir Yahudi Cemaati'nin yetiştirdiği ünlü Ravların adları ile başlamakta ve muhtemelen Beit Hillel Sinagogu'na maddi, manevi katkıda bulunan kişilerin adları ile devam etmektedir. Bu bölüme, Hahambaşı Rav Yosef Eskapa'nın adıyla başlanılmıştır. Sonra yazarının adı verilmeden Knesset Hagdola adlı kitabın adı verilmiştir. Duanın devamında sadece kitap adları yazı-

Hillel Yeşiva'sının kurucusu olan Elyezer Hillel Behor Menuah'in adı ilave edilmiştir.

Defterin üçüncü bölümünü, sayfa sekizden on dörde kadar olan sayfalar (88a ile 85a arasındaki varaklar) oluşturmaktadır. Bu sayfalarda, Beit Hillel Sinagogu cemaatinden olup, önceki yıllarda vefat eden erkeklerin adlarına yer verilmiştir. Bölüme, "Aşre iş yere et HaAdonay bemitzvotav" (O ne mutlu adamdır ki; Tanrıdan korkar ve emirlerini yerine getirir) başlığı ile başlanmıştır. Bu cümle, Davud'un Mezmurları'ndan alıntıdır. Erkek adlarının listesi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Şimuel Palaçi	Behor Mihael Matzliyah
Binyamin Palaçi	Moşe Matzliyah
Behor Aharon Palaçi	Yaakov Ancel
HaBehor Gabriel Palaçi	David Rozelyas
Şemtov Melamed	Mordehay Bar Eliya
Şimon Kalaçi	Moreno Bar Eşliya
Hayim Kalaçi	İtshak Bar Eliya
Avraham Kalaçi	Danyel Asayas
Yeuda Kalaçi	Sabetay Ben Sinyor
Avraham Hazan	Şimuel Ben Sinyor
Yeuda Anado	David Ben Sinyor
Eliya Hakohen	Eliya Kadranel
Şlomo BenGiat	Moşe Valansi ben Mazal Tov
Binyamin Bar Natan	Mordehay Aruşas
Yaakov Bar Natan	Şimuel Aruşas
Aharon Bar Natan	Avraham Taragan
Şimuel Abuav	Danyel Bar Simon Tov
İtshak Abuav	HaBehor Nesim Palaçi
Behor Şimuel Abuav ben Şasbona	Behor Yaakov Halevi
İtshak Şemaya	Avraham Halevi
Avraham Roziyu	HaBehor Hayim Halevi ben Rosa
Yaakov Roziyu	Elyezer Pirpinyal ben Perla
David Alaluf	David Hayim
Refael Esterugo	Behor Avraham Meşulam ben Malka
Şlomo Dov Aşkenazi	Hayim Matzliyah
Çelebi Yeşua Ventura	Şemtov Nahum
Moşe Ventura	Refael Elboker
Çelebi Sabetay Gabay	HaBehor Moşe Refael Matzrial
Yosef Avramito	Moşe Kalderon
Yeuda Talyas	Avraham Asayas
Şlomo Avramito	Morenu Gabriel Mişael

olarak anılan Ravlardan saptayabildiklerim; Avraham Eben Ezra, Hayim Modai, Eliyahu Hazan, Hayim İtshak Algazi, Refael Avraham Leon, Hayim Binyamin Pontromoli, Hayim Palaçi'dir. Sonra liste, Binyamin Yadid, Aharon Kadoş, Rehamim Ariye Avraham Hakohen, Hayim Yosef Hakohen, Esterula oğlu Yosef Palaçi, Ben Tsiyon Çikurel, Avraham Çikurel, Şlomo David Palaçi, Moşe Haba Kohen, Behor Yehuda Palaçi, Nesim Şlomo Palaçi'nin adları ile devam etmiştir. Listenin sonuna ise Beit

Bu adlardan bir bölümünün önüne, o kişinin genç ya da yaşlı öldüğüne ilişkin bilgi eklenmiştir. Yukarıdaki adlar arasında, sadece Şimuel Palaçi'nin 'hayaşiş' yani çok yaşlı iken vefat ettiği belirtilmektedir. Çok genç yaşta vefat edenler ise, Avraham Halevi, Şemtov Nahum, Moşe Refael Matzriel ve Avraham Asayas'tır. Onların genç yaşta öldüklerini ifade etmek için kullanılan sözcük, 'haniftar bekitsur şanim' (ömrü kısa oldu)'dir. Ayrıca, sadece Perla'nın oğlu Elyezer Pirpinyal için

"Ateret Raşi Mar Avi" (Başımızın Tacı Hocamız) tanımlaması yapılmıştır. Tefila Defteri'nin 15. 16. ve 17. sayfaları boş bırakılmıştır. Muhtemelen ileride vefat edecek olanların adlarının yazılabilmesi için boş sayfa ayrılmış olmalıdır.

Defter on sekizinci sayfadan (68a'dan) itibaren tekrar başlayıp yirmi birinci sayfada (67b'de) sona ermektedir. Bu bölüm Tefila Defteri'nin son bölümüdür. Sayfanın başlığı şöyledir: "Ešet Hayil mi yimtse verahok mipeninim mihra: şeker hahen." Anlamı; "Faziletli kadını kim bulabilir ve onun değeri incilerin değerinin çok üzerindedir" şeklindedir. Bu cümle Süleyman'ın Meselleri 31:10 numaralı pasuk'ta (ayetten) alıntıdır. Pasuğun altında, sinagog cemaatine mensup olup önceki yıllarda vefat eden kadınların adları verilmiştir. Aşağıdaki tabloda ilgili adları içeren liste yer almaktadır. Listede, sol sırada adları yazılı olan ilk sekiz kişinin 'HaRabanit' yani Rav ailesinden olduğu ayrıca belirtilmiştir:

Kali Kaden	Coya
Esterula	Sultana
Saruta	Zafira
Coya	Esterula Bat Sara
Miryam	Sara Bat Ester
Rebeka	Recina Musaci
Mazal Tov	Lea Arditi
Rahel	Luna Ben Ezra
Ester	Luna
Dudu Zimbul	Miryam Hason
Bulisa	Kaden Saruta Ancel
Coya Vida	Rebeka Bat Esterya
Luna	Rosa Bat Ester
Esterula	Mazaltov Kavalyero
Rahel Bat Rosa	Zimbul Kavalyero
Sasbona bat Simha Kaden	Rosa Bat Simha
Klara bat Rahel	Perla
Saruta Bat Rahel	
Grasya bat Behora Esterula	
Esterya DiBehor Şem Abuav	

Hanoten Teşua Tefila'sının tarihte ilk kez okunmaya başladığı tarihe ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Kimilerine göre, duanın okunmaya başladığı tarih, Büyük İskender dönemidir. Kudüs'teki Süleyman Tapınağı, Yahudilerin Büyük İskender'in Krallığı'nın devamı için dua ettikleri ilk yer olmuştur. Böylece tapınağın yıkılma riski ortadan kaldırılmıştır. Süleyman Tapınağı, Romalılar döneminde de, imparatorların esenliği ve imparatorluğun devamı için dua edilen yer niteliğini muhafaza etmiştir. Ta ki, İ.S. 70 yılına dek. Yani İkinci Tapınak Romalılar tarafından yıkılıncaya dek. Tapınak yıkıldıktan sonra ise, Yahudi Diasporası yerleştiği her ülkedeki sinagoglarında, sırasıyla hükümdarların ve cemaatlerinin ileri gelenlerinin adlarını anarak, esenlikleri için bayram

ve özel günlerinde bu duayı okumaya devam etmişlerdir.

Diğer bir görüş ise, Hanoten Teşua'nın 16. yüzyıl Sefarad Yahudiliğinin ürünü olduğunu iddia etmektedir. Elde, bu görüşü destekleyen el yazması sidur örnekleri mevcuttur. Ayrıca Hanoten Tefilasının, Sefarad kökenli olduğunu düşündürülen bir ipucu vardır. O da, duanın Sefarad ticaret yolları üzerinde yayılmasıdır. Sefarad Yahudilerinin 16. ve 17. yüzyıllardaki sosyal ve ekonomik koşulları, İspanya'dan ve Portekiz'den kovulduktan sonra, yeni bir çevrede yaşamak zorunda kalan yeni neslin kendini güvende hissetmemesi, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Bağlılık ilan eden Hanoten Teşua'nın sidura dahil edilmesi, aristokrat hükümdarların merhametine muhtaç olan diasporanın güven hissetmesini sağlamış olmalıdır. Nitekim 16. yüzyılda, İzmir'de, Venedik'te ve İngiltere'de bu duaya ilişkin örnekler mevcuttur. Gerçi Kahire Geniza'sında da bu duayla ilgili bulgulara rastlanmıştır. Ancak Hanoten Teşua'nın sidurlarda *düzenli olarak yer alması* geleneğinin başlangıç tarihi, 16. yüzyıl gibi görünmektedir.

Osmanlı döneminde Hanoten Teşua Tefilasına ilişkin en erken belge, Sultan Selim dönemine aittir. Kudüs İbrani Üniversitesi'nde bulunan bir sidur'daki Hanoten Teşua Tefilasında Sultan Selim adı yer almaktadır. 'Sultan' kelimesi daha önce kaleme alındığı fikrini akla getiren elyazması duanın sabit bir parçası iken; Selim adı el yazısı ile ayrıca ilave edilmiştir. Selim'in, hangi Selim olduğu bilinmemektedir. Tefila'da söz edilen Selim, eğer Sultan Birinci Selim ise, 1512-1520 yılları arasındaki döneme; İkinci Selim ise 1566-1574 yılları arasındaki döneme ait olmalıdır. İbrani Üniversitesi ise bu elyazması siduru 1565-1966 olarak tarihlendirmiştir. İkinci Selim Osmanlı İmparatorluğu'nun 'Altın Çağ'ında sultan olmuş ve Hıristiyanlara, Yahudilere ekonomik, sosyal ayrıcalıklar veren pek çok anlaşmayı yenilemiştir. Joseph Nasi'yi en değerli danışmanlarından biri olarak seçmiş, Sefarad göçmenlerin minnettar kalacağı bir sultan olarak tanınmıştır. Bu yüzden İkinci Selim, Hanoten Tefilasının yer aldığı sidurdaki Sultan Selim adı için uygun bir adaydır. O halde, Osmanlı Yahudilerinin Hanoten Teşua Tefilasına ilişkin ilk belge, 16. yüzyılın ikinci yarısına ait olmalıdır.

Öte yandan, 1660'larda İzmir'de, Hanoten Teşua'nın radikal bir versiyonuna rastlanılmaktadır: "Rabbimiz ve Mesihimiz, Yakub'un Tanrısının Kutsal Kitabı, Göksel Aslan ve Göksel Kadim, Doğruluk Mesih'i, Kralların Kralı, Sultan Sabbatai Tsevi!" Gerçi İzmir Yahudi Cemaati, Hanoten Teşua'yı zaten bilmektedir. Fakat burada, Hanoten Teşua yeniden yazılmış izlenimi uyanmaktadır. Eğer bu izlenim doğrusa; yukarıda verdiğimiz Tsevi ile ilgili dua, aynı zamanda Tsevi'ye inananların onun mesih iddialarına olan güveninin bir göstergesi olabilir.

Osmanlı kentlerinde Yahudi cemaatleri tarafından genel olarak her Şabat, Aftara'nın ardından Hanoten Teşua Tefilasının okunduğu bilinmektedir. Bayram ve özel günler içerisinde en ayrıcalıklı olan ise, Yom Kipur'dur. İbranice olan Teşua, 'עֵשָׂא' 'yeşa' (eril) yani kurtuluş kökünden türeyen bir sözcüktür. Yeşa'nın Arapça karşılığı, 'felah'tır. Yunanca'da, 'Ἰησοῦς' Yesus ya da Jesus şeklinde kullanılmaktadır. Teşua sözcüğünün etimolojik kökenine ilişkin antik İbranice'de üç farklı şekilde kullanımı saptanmıştır: Klasik İncil İbranice'sinde 'עֵשָׂא'; İkinci Tapınak döneminde Celile Yahudileri tarafından 'עֵשָׂא'; Kudüs Yahudileri tarafından ise kısaltılarak 'עֵשָׂי' şeklinde kullanılmıştır.

Günümüzde İstanbul'da ve İzmir'de Hanoten Teşua Tefilasının okunuş zamanları farklılık göstermektedir. İstanbul sinagoglarında her sabah, her Şabat, her Roş Haşana, her Kipur gecesi ve hatta her bayram günü okunurken; İzmir'de sadece Roş Haşana'da ve Kipur gecesi'nde okunmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa'ya okunan Hanoten Teşua Tefilasına ilişkin değerlendirme

Beit Hillel Sinagogu'nun Hanoten Teşua Tefila Defteri'nin yazım ve kullanım tarihi kayıtlı değildir. Geleneksel bir dua olan Hanoten Teşua'nın yazılış şeklini, okunuş kurallarını ve Türk tarihindeki siyasi gelişmeleri dikkate alarak, defterin tarihine ilişkin bir öngörüle bulunmayı uygun bulduk. Defterin tarihini saptayabilmek amacıyla yaptığımız sorgulamaları ve bulduğumuz yanıtları aşağıda veriyoruz:

1. Hanoten Teşua Tefilasını, "Mustafa Kemal Paşa'ya du" ile başlamaktadır. Duada, Mustafa Kemal'in 'Atatürk' soyadı kullanılmamıştır. O halde defter, Soyadı Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 24 Kasım 1934 tarihi öncesine ait olmalıdır.

2. Hanoten Teşua Tefilası, geleneksel olarak devlet başkanlarının unvanı anılarak başlar. Mustafa Kemal Paşa'nın adının önüne bir unvan ilave edilmemiştir. Halbuki Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanıdır. Eğer defter, Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanı olduğu döneme ait olsaydı, 'HaNasi' yani Cumhurbaşkanı tanımlamasının yapılması gerekirdi. Bu tanımlama yapılmadığına göre, defter Cumhuriyetin ilan edildiği 29 Ekim 1923 tarihi öncesine ait olmalıdır. Yani dua, İstiklal Savaşı'nın sona erdiği tarihten Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen zaman süreci içerisinde okunmuştur.

3. Bu tefila, Mustafa Kemal'e 'Paşa' olarak hitap edildiği zaman dilimine ait olmalıdır. Mustafa Kemal Milli Mücadele'nin başlarında Erzurum'dayken, kendisini İstanbul'a çağırın Saray tarafından 8-9 Temmuz 1919 gecesi, resmi memuriyetine son verilmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal, Harbiye Nezaretine ve Padişah'a, resmi vazifesiyle beraber askerlik mesleğinden de istifa ettiğini bildiren bir tel-

graf göndermiştir. Mustafa Kemal, bu tarihten itibaren herhangi bir rütbeye sahip değildir. Millet Meclisi 5 Ağustos 1921'de Sakarya Meydan Savaşı'ndan önce, Mustafa Kemal'e üç ay süreyle Başkomutanlık yetkilerini vermiştir. Savaşın, 13 Eylül 1921'de kazanılmasından sonra ise, Mustafa Kemal'e aynı meclis tarafından 'Mareşal' rütbesi ve 'Gazi' unvanı verilmiştir. O halde Mustafa Kemal Paşa'ya okunan Hanoten Teşua Tefilası, muhtemelen 13 Eylül 1921 tarihinden sonraki günlere ait olabilir.

3. Beit Hillel'e ait Tefila Defteri'nin ikinci sayfasının son paragrafında, Beit Hillel Sinagogu Yönetim Kurulu üyelerinin adları yer almaktadır: *Hayim Hazan, Hayim Halevi, İtshak Krudo, Şlomo Şason, Yosef Hakohen ve Şimon Kalaçi*. Hayim Halevi'nin ve Yosef Hakohen'in kabirleri, İzmir Gürçeşme Mezarlığı'ndadır. Hayim Halevi'nin ölüm tarihi 06.04.1929 Yosef Hakohen'in ölüm tarihi ise 04.04.1928'dir. Diğer dört yönetim kurulu üyesine ait bir bulguya ulaşamadığımız göre; muhtemelen aileleriyle birlikte İzmir'den göç etmiş olmalıdırlar. Nitekim Milli Mücadele'den sonra ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında İzmir'den ayrılan pek çok Yahudi ailenin varlığı bilinmektedir. Söz konusu iki yönetim kurulu üyesinin, Halevi'nin ve Hakohen'in yaşlılık nedeniyle öldüğü varsayımından hareket edecek olursak; bu iki kişinin en son faal olarak çalıştıkları dönem, ölüm tarihlerinden yedi sekiz yıl ya da beş altı yıl öncesi olmalıdır. O halde defterin tarihi, yaklaşık olarak 1922 ile 1923 yılları arasındaki zaman dilimine denk gelmektedir.

4. Bu Tefila Defteri, Beit Hillel Sinagogu'na aittir. Ancak bilinmelidir ki; İzmir kentinde mevcut sinagoglarda izlenen dini ritüeller farklılık göstermez. Başka bir deyişle, Beit Hillel Sinagogu aracılığıyla bize ulaşan bu defterdeki Hanoten Teşua Tefilasına ilişkin yaptığımız yorumlar, aynı zaman diliminde aynı duayı okuduğunu bildiğimiz fakat tefila defterlerine ulaşamadığımız diğer İzmir sinagoglari için de geçerlidir.

Sonuç

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'nın 42. maddesi azınlıklar arasında meydana gelecek aile hukuku kapsamına giren anlaşmazlıkların, dinsel toplulukların dinlerine ve geleneklerine göre Türk mahkemelerinde çözümlenmesini öngörmekteydi. Azınlık topluluklarının her biri için topluluk üyelerinden temsilcilerin ve hükümet temsilcilerinin katılımıyla bir karma kurul oluşturuldu. Ancak kurulun varlığı, kurulması düşünülen laik, eşitlikçi devlet düzeniyle çelişiyordu. Bu duruma ilk tepki, Karma Kanun Encümeni Komisyonu üyeleri olan Mişon Ventura ve Kalef Gabay'dan geldi. Lozan'ın 42. maddesinin Türkiye'nin hakimiyet hukukunun ihlali anlamına geldiğini ileri sürerek Adliye Vekaleti'ne başvurdular. Ayrıca Türkiye Hahambaşısı Hayim Moşe Becerano'ya bu

konuda bilgi verdiler. 15 Eylül 1925'te Yahudi Meclis-i Umumi üyesi kırk iki kişinin imzasıyla, Türkiye Yahudileri, Lozan Antlaşması'nın 42. maddesinin birinci ve ikinci paragraflarından feragat ettiklerini Adliye Vekaleti'ne resmen bildirdiler. Onları örnek alan Ermeniler ve Rumlar, Yahudilerden bir süre sonra feragat başvurularını yaptılar. Böylece Osmanlı'dan kalma Millet Sistemi tarihe karıştı.

"Milli Mücadele sona erdikten sonra Yahudiler nasıl bir siyasi tutum sergilediler?" sorusunun yanıtı genellikle şu cümle ile başlar: Lozan Konferansı sonrasında, Yahudiler Azınlık haklarından feragat ettiler. Beit Hillel Sinagogu'na ait Hanoten Teşua Tefilası Defteri ise, yukarıdaki sorunun yanıtına ilişkin farklı bir perspektif sunmaktadır. Dolayısıyla farklı bir olası yanıt da akla getirmektedir: İzmir Yahudileri, Türk Yahudilerinin Azınlık haklarından feragat ettiklerini bildirdikleri 15 Eylül 1925 tarihinden önce, hatta Lozan Konferansı'nın imzalandığı tarihten de önce Mustafa Kemal Paşa'nın devletin başında olduğunu Hanoten Teşua Tefilasıyla adeta tescil etmişlerdir. Ona olan bağlılıklarını ve sevgilerini bu dua aracılığıyla sergilemişlerdir. Bu öngörü, kanımızca dikkate alınması gereken önemli bir olasılıktır.

Kaynakça:

İzmir Şer'iyeh Sicili, cilt 9 sayfa 74/c.

İzmir Tr/İz, Beit Hillel no 306.

Kitabı Mukaddes-Eski ve Yeni Ahit, İstanbul 1988, Kitabı Mukaddes Şirketi yay.

Bali, Rifat N., Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945), İstanbul 2000, İletişim yay.

Besalel, Yusuf, Yahudilik Ansiklopedisi, cilt 1 (A-J), İstanbul Mayıs 2001, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. yay.

Besalel, Yusuf, Yahudilik Ansiklopedisi, cilt 3 (S-Z), İstanbul Mayıs 2002, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. yay.

Bora, Siren, Bir Semt Bir Bina: Karataş Hastanesi ve Çevresinde Yahudi İzleri, İzmir Nisan 2015, İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi yay.

Bora, Siren, Hahambaşı Hayim Palaçi (1788-1868) ve İzmir Yahudileri, İzmir Eylül 2016, İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi yay.

Levi, Avner, Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler, İstanbul 1996, İletişim yay.

Serçe, Erkan, "İzmir'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması ve İzmir Mahalleleri", Kebikeç, sayı 7-8, Yaz 1999, 155-170.

Türkoğlu, İnci, "Yahudi Geleneğinde Sinagog", Toplumsal Tarih, sayı 112, Nisan 2003, 10-17.

** Bu makale, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi 'Cihannuma' adlı 'Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi'nin 1 Temmuz 2017 tarihli III. cildinde yayımlanmıştır.*

Harita / Mavi renkle çizilmiş sınırlar içerisinde kalan bölge, 19. yüzyılın ikinci yarısında İzmir Camii Atik Mahallesi'nin yaklaşık olarak kapladığı alandır. Hahambaşı, Efrati mahallelerinin tamamı ile Çavez, Bene İsrail mahallelerinin bir kısmı bu sınırlar içerisinde kalmıştır. Lamec Saad tarafından hazırlanan 1876 Plan de Smyrne üzerinde tarafımızdan çizim yapılmıştır. Lamec Saad Haritası için kaynak: İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi.

Unutulmayan VAHŞET

23 Aralık 1930'da meydana gelen ve "Menemen Olayı" adıyla tarihe geçen irticai ayaklanma, gerek olayın nedenleri ve niteliği, gerekse sonuçları bakımından halen günümüzde tartışılmaya devam etmektedir.

Asil KAYA

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren yurdun dört bir yanında irili ufaklı birçok gerici ve bölücü ayaklanma meydana gelmiştir. Menemen Olayı da 1925'te yaşanan Şeyh Sait Ayaklanması'ndan sonra Cumhuriyet'in karşılaştığı ikinci büyük ayaklanma olarak dikkat çekmektedir. 86 yıldır gerek somut olarak gerekse soyut olarak hafızalardaki yerini koruyan ve Cumhuriyet tarihinin önemli dönüm noktalarından birisi olan Menemen Olayı'nı basit bir irticai ayaklanma olarak görmek gerçekleri "es" geçmek olacağı gibi, olayın (bugün olduğu gibi) alelade bir siyaset malzemesi haline getirilerek sıradanlaşmasına neden olacaktır. Bu nedenle; Menemen Olayı'nı hepsi birbiriyle bağlantılı ekonomik, siyasi ve toplumsal boyutu olan birtakım nedenlerden doğmuş, gerici bir ayaklanma olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır.

Olaya zemin hazırlayan gelişmeler

I. Dünya Savaşı sonrası, Osmanlı idarecilerinin emperyalizme boyun eğmesi üzerine, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde vatanın

kurtarılması için başlatılan halk hareketi, yokluklara rağmen başarıya ulaşmış ve Düvel-i Muazzama'ya karşı önemli bir zafer elde edilmiştir. Kazanılan zafer, harekete önderlik eden kadroların halkın gözündeki itibarını bir hayli arttırırken, haklı olarak halkın o kadrolardan beklentisini de en üst seviyeye ulaştırmıştır. Ki, bu beklentilerin en büyüğü ve de en önemlisi, kendilerini yoksulluğun pençesinden kurtaracak tedbirlerin alınması idi.

Nitekim bu tedbirlerin alınması amacıyla 17 Şubat 1923'te, İzmir'de toplanan I. İktisat Kongresi'nde konuşan Mustafa Kemal, "Askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zaferlerle taçlandırılmadıkça sonuçsuz kalır" diyerek, yalnızca ekonomik bağımsızlığa işaret etmekle kalmamış, halkın beklentisinin farkında olduğunu da gözler önüne sermiştir.

Osmanlı'dan miras kalan ağır borç yüküyle baş etmek, kapitülasyonları ülkeden temizlemek, halk üzerindeki vergi yükünü hafifletmek, fabrikalar açmak, bankalar ve koo-

peratifler kurmak, üretimde millileşmeyi temin etmek başta olmak üzere, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ekonomik alanda önemli başarılar elde edilmiştir. Ancak 1929 yılında dünyanın en büyük ekonomilerini dahi temelden sarsan "Büyük Buhan", Türkiye'de de etkisini göstermiştir. Ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar, ülkeyi liberal politikalarından devletçi politikalara geçmeye zorlarken, halkı da ağır bir krizle karşı karşıya bırakmıştır. Özellikle Menemen gibi, zaten ekonomik olarak zor durumda olan ve tarımla kıt kanaat geçinen Anadolu kasabalarında bu krizler, daha derinden hissedilmiştir.

Ekonomik krizin böylesine ağır hissedildiği bir dönemde, çok partili hayata geçişi denemek amacıyla kurulan ve ekonomide liberal söylemleri dile getiren Ali Fethi Bey'in önderliğindeki Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın hızlı yükselişi, halkın SCF'yi yeni bir kurtarıcı olarak gördüğünün bir göstergesidir. Nitekim 1930 yılında yapılan yerel seçimlerde yeni kurulan fırka, umulanın çok üzerinde başarı

elde etmiş ve 502 seçim bölgesinden 40'ında başarı elde etmiştir. Menemen de SCF'nin kazandığı kasabalardan bir tanesidir. Gerek ekonomik, gerekse sosyal alanda yaşanan sıkıntılar nedeniyle ortaya çıkan toplumsal muhalefetin taleplerinin meclise taşınması amacıyla kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası, kısa zamanda karmaşık bir üye yapısına bürünerek, amacının dışına çıkan bir siyasi yapıya dönüşmüştür. Öyle ki ilk başlarda, özünde CHF'li, fakat İsmet Paşa'ya muhalif olmalarıyla bilinen kişilerin, CHF'nin ekonomi politikalarından şikayetçi olan burjuva ile esnafın ve sivil toplum yönetimini amaçlayan liberallerin partisi iken, bir anda Cumhuriyet ve laiklik karşıtı gericilerin sığındığı bir liman haline gelmiştir. Hatta bu yapı SCF'nin yerel seçimler için düzenlediği İzmir ve Balıkesir Mitingleri'nde kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. Ali Fethi Bey'in Mustafa Kemal'e ve devrimlerine bağlılığı bilinse de partisinin, kısa sürede iktidara yönelik farklı çevrelerde oluşan nefretin ve kızgınlıkların merkezi haline gelmesi,¹ fırkanın kapatılmasını hızlandırmıştır. Böylelikle Cumhuriyet rejimi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile ilk kez denenen ve başarısızlıkla sonuçlanan çok partili siyasal hayata geçiş deneyiminin ikincisinde de ne yazık ki başarısız olmuştur.

Menemen Olayı'nın altyapısını hazırlayan bu ekonomik ve siyasal nedenlerin yanı sıra, olayın fitilini ateşleyen ve hatta etkisini arttırmasına neden olan bir husus daha vardır ki; o da toplumsal boyuttur. Osmanlı Devleti'nin Türkiye Cumhuriyeti'ne bıraktığı belki de en kötü miras, kaynağı belli olmayan geleneklere bağlı, dogmalara ve hurafelere dayalı inançlara biat etmiş ve hayattaki her gelişmeyi dinsel bir kisveye bürüyerek gelişmeyi engellemeye çalışan düşünceleri kutsallaştıran bir toplumsal yapıdır. Cumhuriyet, her ne kadar bu toplumsal yapının

çağdaş bireylerin oluşturduğu, yeniliğe ve ilerlemeye açık, öz geleneklerini benimsemiş, inançları özel hayatın dışına çıkarmayan bir toplumsal yapıya evrilmesini hedeflemiş ve bunda önemli bir yol kat etmişse de yüzde yüz başarı sağlayamamıştır. Cumhuriyet'in ilanı, Hilafetin, Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti'nin, Şeriat Mahkemeleri'nin lağvedilmesi; eğitim ve öğretimin birleştirilmesi, tekke ve zaviyelerin kapatılması, Şapka Kanunu'nun yürürlüğe konması ve **"Türkiye'nin dini İslam'dır"** ibaresinin Anayasa'dan çıkarılması gibi gelişmeler, toplumsal alanda önemli dönüm noktaları olsalar da, irticai gruplar el altından halkın hassasiyetiyle oynamaya devam etmişlerdir. Ki, bunun örneklerini Cumhuriyet'in 94. yılında da görmek mümkündür... Yakın geçmişimize şöyle bir göz atıldığında; özellikle irticai grupların faaliyetlerinin ülkede yaşanan kaotik dönemlerde daha çok su yüzüne çıktığı görülecektir. Menemen Olayı da esasında Mustafa Kemal Paşa'nın devrimlerine karşı olmayan, ancak kendisini toplumsal güvenceden yoksun hisseden² kitlelerin tepkili olduğu bir dönemde radikal grupların toplumsal hassasiyetleri istismar etmesinin bir sonucu olarak meydana gelmiştir.

Menemen Olayı

Cumhuriyet tarihinin en trajik vakalarından birisi olan Menemen Olayı, bazı çevreler tarafından çok basite indirgenerek anlatılırken, bazı çevreler tarafından ise abartılarak trajik bir mizansene dönüştürülmektedir. Bu yüzden, olayın hemen ardından bölgeye giden Hizmet gazetesi muhabirinin yazdıklarını aynen aktarmak çok daha sağlıklı bir yol olacaktır:

"Halk hükümet avlusuna dolmuş. Ağızdan ağıza da;

'Bunlar derviş imiş...

Nakşibendi tarikatine mensup imişler...' sözleri dolaşıyor.

Halkı açarak sokuldum. Gördüğüm manzara şu; üzerlerinde yalnız pantolonları bulunan, sarı benizli, sakallı üç erkek cesedi. Hadisenin mahiyetini öğrenmek için jandarma kumandanlığının odasına girdiğim sırada Maddeiu-

mumi Muavini Cevdet ve Fuat beyleri mak-tullere mensup olduğu kıyafetinden anlaşıl-makta olan bir şahsın ifadesini almakla meşgul gördüm.

Yaralının ifadesine göre; Manisa'dan Hüseyin oğlu Mehmet, Şamdan Mehmet, Sütçü Mehmet, Derviş Mehmet, Emrullah oğlu Zeki Mehmet, Mürteza oğlu Hasan Mehmet isminde altı arkadaş Recebin on beşinde Çamlık mevkiine gelmişler ve orada sazlardan bir kulübe yaparak yirmi gün hiç durmaksızın zikretmişlerdir.

Bu altı Mehmet'in bir de 'Kıtmir' ismini taşıyan köpekleri vardır. Yirmi gün devam eden zikir dün nihayet bulmuş ve altı arkadaş ellerinde silahları olduğu halde sabahleyin Menemen'e gelerek camiye girmişlerdir. Bu sırada halk sabah namazındadır. Mehmetlerden birisi caminin kapısında açmış oldukları sancağı eline almış ve cemaat namazı bitirerek çıkmak isterken,

Durunuz! Demiş ve oradaki halka hitaben şu sözleri söylemiştir:

'Hükümet yoktur. Herkes dükkanlarını kapasın ve sancağımızın altına gelsin. Sancağımızın altına gelmeyenler bugün kâlien öleceklerdir. Saat 12'ye kadar müsaade var!'

Halk hayret içinde kalmış ve kendilerine te-veccüh eden silahları görünce,

'Siz kimsiniz?' diye sormuştur.

Mehmet sözlerine devam ederek,

'Biz Müslümanız. Nakşibendi tarikatine mensup halis Müslümanlar. Müslümanlığı seven, Müslüman olan arkamızdan gelsin!'

demiş ve hep birden camiden çıkmışlardır. Bu sırada Menemen halkından birtakım gafiller gayritabii olan bu hal karşısında dalalete düşerek serserilerin arkasına düşmüşlerdir.

Serseri altı Mehmet önlerinde Kıtmirleri olduğu halde hükümet binasının önüne gelerek orada da halkı hükümet aleyhine teşvik eder mahiyette sözler sarf etmişlerdir. Hükümet önünde müthiş bir kalabalık toplanmıştır. Bu sırada hadisenin irticai bir şekil alacağını hisseden zabıta kuvveti derhal faaliyete geçmiş ve İzmir'e de haber verilerek kuvvet talep edilmiştir. İhtiyat zabitlerinden Kaltay Rağıp Bey (Kubilay), serserilerden birisinin yakasına yapışarak,

'Ne yapıyorsunuz... Utanmıyor musunuz!'

demıştır. Diğer beş Mehmet, arkadaşına vaki bu taarruzu hazmedememiş ve ellerindeki silahlarla Rağıp Kaltay Bey'e (Kubilay'a) ateş etmişlerdir. Mumaileyh yaralı ve baygın halde yere düşünce,

'Yapmayın öldürmeyin beni... Ben de Müslümanım...'

demiş ise de gözlerini kan bürüyen bu serseriler dinlememiş ve yalnız akıllarınca bir merhamet eseri olarak,

'Dur öyleyse ensenden keselim de gözlerin görmesin!'

diyerek ellerindeki destere ile zavallı zabitin kafasını kesmişler ve bu şehidin kesik başını bayraklarının sırıgına geçirmişlerdir.

Hadise mahalline zabita kuvveti yetişmiş ve halkın dağılmasını ihtar ederek mitralyöz ateşi ile tarama ameliyesine başlamıştır. Bu sırada halk arasında müthiş kaçışmalar olmuş ve hükümet binası önü adeta bir muhabere meydanını andırmıştır.

Serseriler de ateşe mukabelede bulunmuşlar ve müsademe epeyce devam etmiştir. Nihayet Şamdan Mehmet, Sütçü Mehmet ve Derviş Mehmet ölü olarak yere düşmüşlerdir. Hasan oğlu Mehmet ve Mürteza oğlu Mustafa Mehmet karışıklık arasında firara muvaffak olmuşlardır. Emrullah oğlu Zeki Mehmet de bashedan yaralı olduğu halde yakalanmıştır.

Ateş kesildikten sonra cesetler hükümet avlusuna kaldırılmıştır. Üzerleri taharri edilmiş ve nüfus tezkereleri ile birtakım mektuplar ve parça parça esrar bulunmuştur. Müsademe esnasında kır bekçisi Hasan ve Menemen halkında da Şevki isminde iki kişi ölmüş, bakkal Giritli Mehmet isminde bir genç de hafif surette yaralanmıştır.³

Yine olaya tanıklıklarından telgraf memuru Nail Bey de o gün yaşananları şu ifadelerle dile getirmiştir:

"Kubilay Bey'in kumandasında bir müfreze geldi. Müfreze Komutanı Evkaf Kahvesi önünde askeri durdurup süngü tak emrini vererek, kendisi şakilerin yakasını tuttu. Asker süngü taktı. Onlar dönmelerine devam ediyorlardı. Maarif Kahvesi'nin önünde büyük ağacın hizasına geldiler. Diğer arkadaşı bunları o vaziyette görünce, Kubilay Bey'i arkasından bir silahla vurdu. O anda yere düştü. On beş saniye kadar yerde kaldıktan sonra, kalkıp doğruca cami tarafına doğru koştu. Bir kısım halk bunu görünce dağıldı. Bir kısmı Telgrafhane'ye girdi. Onları dışarı çıkarttım. Bu sırada adamlardan ikisi kayboldu. Biz kaçtıklarını zannettik. Biraz sonra saçından tutulu olduğu halde, zavallı Kubilay Bey'in kesik kafasını getirdiklerini gördük. Ellerinde sancağın içine kafayı geçirirlerken bir şeyler söyleyerek eğildiler. Kesik başın, elektrik direğine bir kırmızı kuşakla bağlandığını

gördüm. Kubilay Bey'in başı asılı olduğu halde meydanda dönüyorlardı."⁴

Menemen'de yaşanan bu vahşetin ardından hükümet hemen sıkı tedbirler alma yoluna giderek 31 Aralık 1930 günü Menemen'in yanı sıra Balıkesir ve Manisa'da da sıkıyönetim ilan etmiştir. Olayda ihmali olduğu düşünülen Menemen Kaymakamı Cevdet Bey ve Jandarma Komutanı Fahri Bey de tutuklandılar.⁵ Ayrıca olayı azmettirenlerin, olaya karışanların ve doğrudan ya da dolaylı destekleyenlerin yargılanması için Muğlalı Mustafa Paşa başkanlığında Divan-ı Harp oluşturulmuştur. Yapılan soruşturmalarda vahşeti gerçekleştirenlerin daha önce Manisa Askeri Hastanesi'nde imam olarak görev yapmış Laz İbrahim'le olan ilişkileri, soruşturmanın Laz İbrahim'in bağlı bulunduğu, İstanbul Erenköy'de Şevki Paşa Köşkü'nde oturan Nakşibendi Şeyhi Esad'a kadar uzamasına neden oldu. Nitekim yargılamalar esnasında birinci şüpheli konumunda Şeyh Esad bulunuyordu.

Ayrıca olayın faillerinden Emrullah oğlu Zeki Mehmet'in savcıya verdiği ifadede, "Biz altı arkadaştık... Mensup olduğumuz tarikat bize bu işi emretti... Bizim arkadaşlarımız da vardır. Yapacağımız iş için Menemen'i daha müsait bulduk"⁶ demesi, hem olayın planlanmış bir

eylem olduğunu gösterirken, hem de bağlantıları itibarıyla bu vahşetin sanıldığından çok daha kapsamlı bir boyutu olduğunu gözler önüne sermiştir.

Yapılan yargılamalar neticesinde olaylara dahil olduğu öne sürülen 37 kişi idama mahkum olurken, 41 kişiye de çeşitli sürelerde cezalar verildi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sekiz kişinin idam cezası ağır hapse çevrilirken, diğer idam mahkumlarının infazı da 3 Şubat 1931 tarihinde gerçekleştirildi. Yargılamaların sona ermesinin ardından 28 Şubat 1931 tarihinde Manisa ve Balıkesir'de, 8 Mart 1931 tarihinde de Menemen'de sıkıyönetim kaldırılmıştır.

Kubilay'ın ardından

Menemen Olayı'nda Kubilay'ın katledilmesi, ülkede derin bir üzüntü yaratmıştır. Öyle ki; Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, Menemen'i terkedilmiş şehir haline getirmeyi dahi düşünmüştür. Zira mesele, basit irticai eylem meselesi değildir. Mesele, Cumhuriyet meselesidir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Kubilay'ın katledilmesi üzerine yayınladığı bildiriye kızgınlığını ve üzüntüsünü şu ifadelerle dile getirmiştir:

"Kısa sürede Menemen'de meydana gelen gericilik kalkışmasında Yedek Subay Kubilay Bey'in görevini yaparken uğradığı sonuçtan dolayı Cumhuriyet ordusuna başsağlığı dilerim. Kubilay Bey'in şehit oluşunda gericilerin gösterdiği vahşet karşısında Menemen halkından bazılarının alkışla destekte bulunmaları, bütün cumhuriyetçi vatanperverler için utanılacak bir olaydır. Vatani savunmak için yetiştirilen, iç politikanın ve anlaşmazlığın dışında ve üstünde bulunan Türk subaylarının gericiler karşısındaki yüksek görevinin vatandaşlar tarafından hürmetle karşılandığına kuşku yoktur. Menemen'de halktan bazılarının hataları bütün milleti üzmüştür. İşgalin acılarını tatmış bir

yörede genç ve kahraman Yedek Subayın uğradığı tecavüz, milletin bizzat Cumhuriyet'e karşı bir suikast saydığı ve küstahlar ile teşvikçileri ona göre takip edecektir. Hepimizin dikkati, bu konudaki vazifelerimizin gereklerini duyarlılıkla ve hakkıyla yerine getirmeye yöneliktir. Büyük ordunun kahraman Türk Subayı ve Cumhuriyetimizin ülkücü öğretmenler heyetinin kıymetli elemanı Kubilay Bey, temiz kanı ile Cumhuriyet'in hayatini tazelemiş ve kuvvetlendirmiş olacaktır.⁷

Gerçekten de Mustafa Kemal Paşa'nın ifade ettiği gibi Kubilay, o günden itibaren Cumhuriyet'in simgesi haline gelmiş ve Cumhuriyet; her yıl direncini tazeleyen, fikri aydınlığını kuvvetlendiren bir hal almıştır. Hem asteğmen rütbesiyle ordunun hem de öğretmen kimliğiyle eğitim camiasının sahiplendiği Kubilay, yaşının genç olmasından dolayıdır ki özellikle gençliğe atfedilen bir isim olarak nitelendirilmiştir. Örneğin; 1 Ocak 1931 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde söz alan Denizli Milletvekili Mazhar Müfit Bey'in, "Kubilay gibi içinde binlerce kişi bulunan ve daima o karayılanın gırtlığına sarılacak ve daima ezecek ve zehrini saçamayacak bir hale sokacak bir gençlik vardır"⁸ demesi bu yüzdendir.

Yine 1 Ocak 1933 tarihli Menemen Ant gazetesinde Avukat İdris imzasıyla yayımlanan bir yazıda Kubilay üzerinden Türk gençliğine hitaben şöyle denilmektedir:

"Kobilay, bir asker sifatile inkılabı bekçilik eden, bir muallim sifatilede inkılabı yavan Türk gencini temsil eder. Türk genci, en büyüğü tarafından kendisine tevdi ve emanet olunan inkılabın manasını anlamış, onu her şey bahasına ahit etmiştir. İşte Kobilay, işte bekçi Hasan ve işte Şevki... Bunlar üç misal ve üç kahramandır. Üçü de millet ve inkılap şehididir. Namlarını tevkir etmek, milli bir vazifedir."⁹

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Kubilay, yalnızca Cumhuriyet'in simgesi değil, Cum-

huriyet'i korumak ve yüceltmekle görevli gençliğin de rehberi olarak kabul edilmektedir.

Sonuç

23 Aralık 1930 tarihinde meydana gelen Menemen Olayı, Cumhuriyet tarihimizin önemli bir noktasıdır. Zira bu olay, ekonomik ve siyasi zorluklardan doğan toplumsal sıkıntıların toplumsal hassasiyetlerin istismar edilmesi halinde ne denli ciddi tehlikelere yol açabileceğini gösteren önemli bir örnektir.

Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasının ardından gerek kurumlarıyla, gerekse yeni toplumsal yapısıyla yeniden inşa sürecine giren Türk milleti, kısa sürede önemli atılımlara tanıklık ederek dünyanın en hızlı gelişen milletleri arasına girmiştir. Ancak Osmanlı'dan kalan her türlü istismara açık, dinsel geleneklere bağlı toplumsal yapı, zaman zaman bu gelişmeleri engellemek isteyenlerin en büyük silahı olmuştur. İşte Menemen Olayı da bunun önemli örneklerinden birisidir.

Cumhuriyet'in ilanının ardından "kul"ların bireye dönüştürülmesi, "ümme"nin toplum haline gelmesi, hayatın her alanında Demokles'in kılıcı gibi halka karşı tehdit unsuru olarak kullanılan dinsel dogmaların artık ait olduğu yere (halkın özel hayatına) yerleştirilmesi ve daha birçok aydınlanmacı gelişmeler, her zaman olduğu gibi rahatsız etmiş ve ilk buldukları fırsatta harekete geçerek, halkın "yumuşak karnına" temas etmek suretiyle yeni bir ayaklanmanın fitilini ateşlemiştir. Bu nedenle Menemen Olayı, Niyazi Berkes'in "**Her çağdaşlaşma döneminin arkasından bir dinselleşme humması başlar**"¹⁰ sözünün bir örnekleme niteliğindedir.

Tarihe Menemen Olayı olarak geçen bu ayaklanma, her ne kadar Asteğmen Kubilay, Bekçi Hasan ve Şevki'nin katledilmesine sebep olmuşsa da Cumhuriyet'in artık yıkılmaz bir kale haline dönüştüğünün göstergesi olması bakımından önemlidir.

Günümüzde kimi çevrelerce birtakım cemaatleri yok etmek için bahane üretmek adına Kubilay'ın kurban edildiği bir senaryo, kimi çevrelerce de iktidara muhalif olanları etkisiz hale getirmek adına kurgulanmış bir tiyatro olarak nitelendirilerek günlük siyasetin bir malzemesi haline getirilmeye çalışılsa da bu olayın bize gösterdiği iki gerçek vardır. Birincisi, Şeyh Sait Ayaklanması'na nazaran daha trajik olaylara sahne olması nedeniyle tarihin unutulmazları arasına giren bu ikinci badirenin sonsuza dek asla unutulmayacağı, ikincisi de gerici güruhların yarattığı vahşetin kurbanı olan Asteğmen Kubilay'ın Cumhuriyet tarihinin ilk devrim şehidi olarak bugün olduğu gibi yarın da anılmaya devam edeceği gerçeğidir.

Kaynakça:

ANIL, Yaşar Şahin, Mahkeme Tutanaklarına Göre Menemen İrtica Olayı Davası, Karataş Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul, 2007.

BERKES, Niyazi, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, 18. Baskı, İstanbul, 2013.

GÜREL, Ahmet, Gazi'nin İzmir Anıları, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, Birinci Basım, İzmir, 2013.

ARI, Kemal, "Menemen Olayı", İzmir Kent Ansiklopedisi, Tarih, Cilt II, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2013.

Avukat İdris, "İnkılâp Tarihimizde Kobilâyın Manası" Menemen Ant, Sayı:7, 1 Kanunusani, 1933.

ARI, Kemal, "Menemen Olayı", İzmir Kent Ansiklopedisi, Tarih, Cilt II, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir 2013, s. 208.

ANIL, Yaşar Şahin, Mahkeme Tutanaklarına Göre Menemen İrtica Olayı Davası, Karataş Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul 2007, s. 149.

Hizmet, 24 Aralık, 1930.

Kemal Arı, a.g.m., s. 212.

Yaşar Şahin Anıl, a.g.e., s. 97.

Hizmet, 24 Aralık, 1930.

Ahmet Gürel, Gazi'nin İzmir Anıları, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, Birinci Basım, İzmir, 2013, s. 265.

Ahmet Gürel, a.g.e., s. 266.

Avukat İdris, "İnkılâp Tarihimizde Kobilâyın Manası", Menemen Ant, Sayı: 7, 1 Kanunusani, 1933.

BERKES, Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, 18. Baskı, İstanbul, 2012, s. 20.

Babaevinden semt merkezine

...yıllardır kullanılmayan eve girdik. Ana kapıdan orta hole girince gördüğümüz manzara çok can sıkıcıydı. Evin bahçeye bakan köşesi yukarıdan başlayarak içe doğru yıkılmış, bahçe tepeleme çöp ve atık malzemelerle dolmuş, çatı ahşapları birçok noktada çürümüş ve çökmüştü. Evin iç pencere altları kazılıp boşaltılmış, döşemeler sökülümüş, bazı bölümleri de yürünmez haldeydi. Saadet Hanım böyle bir manzara beklemiyordu, şok olmuştu. Sağa sola birkaç bakıştan sonra ağlamaya başladı.

■ Mihriban YANIK

Saadet Hanım'la tanışma

İşyerimde günlük işlerle uğraşırken gelen bir telefon beni şaşırttı. Arayan, uzun zamandır kendisiyle görüşmediğim eski Hasan Sağlam Öğretmenevi Müdürü Mesut Dalataban'dı. (Mesut Bey'i 2016 yılında kaybettik. Işıklar içinde uyusun.) Daha önceki işyerimden ve çalışmalarımından beni tanıyordu. Biraz hoşbeşten sonra konuya girdi. "Yanımda emekli öğretmen bir hanım var, tarihi bir evi varmış, Milli Eğitim'e bağışlamak istiyor, ancak bizde artık bu işleri bilen ve ilgilenen yok, bina onarıma muhtaçmış, biz yapamayız. Bu işi bilse bilse Mihriban Hanım bilir, bir soralım diye sizi aradım" dedi. Evin yerinin Konak sınırları içinde olduğunu öğrenince, "Tamam ben bir görüşeyim, tanışayım o hanımla" dedim ve hemen yola çıkarak öğretmenevine vardım. Mesut Bey'in odasında oturan beyaz saçlı, pembe-beyaz tenli, ıslık ıslık bakan Saadet Hanım'la o gün tanıştım. Biraz sohbetten sonra Saadet Hanım evin durumunu anlatmaya başladı: "Ben şu anda İstanbul'da yaşıyorum. Çocukluğumda ve gençliğimde ailemle birlikte yaşadığımız evdi. Babamı kaybettikten sonra boş kalmasın diye kiraya vermiştik, uzun zamandır gelememiştik, ancak zamanla kiralar da ödenmeyince gidip bir bakayım

■ Kemeraltı İzmir'in kalbi. Eski İzmir'de yaşayan pek çok tanınmış aile, o zamanlar Kemeraltı Çarşısı'nın bir bölümünü oluşturan Beyler sokaklarında ve onların ardından yukarılara doğru yükselen sırtlarda oturuyorlardı. Eski Arap Fırını Sokağı (şimdiki 442. Sokak), Esnafşeyh Camii köşesinden sola keskin dönüş yapmadan önce bir kol sağa doğru dönerek, merdivenleri ve cumbalı evleri ile birlikte yukarılara tırmanıyor. İnönü Sokağı adı verilen bu sokağın merdivenlerinin bittiği yerde Hacı Mehmet Müftü Camii bulunuyor. Caminin karşısındaki köşede yükselen cumbalı evde ailesiyle birlikte yaşayan, İzmir doğumlu Enver Şükrü Efendi (Aytulun), evkafta (vakıf mallarını yöneten kuruluş) devlet memuruydu. Biri erkek, ikisi kız, üç çocuğu vardı: Ziya, Zişan ve Saadet... Enver Şükrü Efendi oldukça ileri görüşlü biriydi, çocuklarının eğitimine çok

önem veriyordu. O günlerde baba, memuriyetine tayin nedeniyle Niğde ve Amasya'da devam etmektedir. İzmir'deki bu evdeyse Saadet'in halası kalmaktadır. Ağabey Ziya, askeri okula gitmektedir. Saadet ilkokulu Niğde'de, ortaokulu ise Amasya'da başlayıp Ankara'da bitirir. Tekrar İzmir'e döner, öğrenimine Karşıyaka Kız Öğretmen Okulu'nda devam eder. Zişan ise Kız Enstitüsü'nü bitirir. Saadet ve Zişan Aytulun kardeşler artık öğretmen olmuşlardır, tayinleri Ankara'da bir köy okuluna çıkar. Aynı günlerde babaları da emekli olmuştur, bunun üzerine ailecek Ankara'ya taşınırlar. 1963 yılında babasını kaybeden Saadet Hanım, 1968 yılında hukukçu Haşım Mirici ile evlenir ve İstanbul'da yaşamaya başlar. Zaman içerisinde aile büyüklerinin kaybı, kardeşlerin de evden ayrılması sonucunda bu sevimli İzmir evi, derin bir sessizliğe bürünür...

dedim. Kiracının evi harap ettiğini hiç bakmadığını görünce çıkmalarını istedim ve evi kapatarak İstanbul'a döndüm. O günden sonra da hiç geledim, ne haldedir bilmiyorum ama evle artık ilgilenemediğim için, topluma yararlı bir işte kullanılmak üzere bir kamu kurumuna bağışlamak istiyorum" dedi. Saadet Hanım'a belediyenin bu evle ilgilenebileceğini, onarımını da yapabileceğini, ancak önce evin son durumunu görmek ve uygunsa başkanlığa durumu iletmek gerektiğini anlattım. Çok sevindi, gözlerinin içi parladı, "Kızım, bu evde anılarımız var, annem babam ve kardeşlerimin anısını yaşatmak istiyorum. Bu ev, çevresindeki insanlara faydalı olan işlerde kullanılabilir, aynı zamanda Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda ilerici eğitim veren bir yer olsun isterim" dedi. "Peki o zaman, araba kapıda, sizinle birlikte gidip evi görebilir miyiz?" dedim. "Tabii ki, hemen gidelim" dedi.

Anahtar kilide uymuyor

Araçla dar yollardan geçip evin önüne geldiğimizde Saadet Hanım'ın sesi de, elleri de titriyordu. Çantasından çıkardığı büyük demir anahtarı kilide soktu ama açamadı. Ben de denedim ama açılmadı. Sonra kilidin değiştirildiğini, kapıya ayrıca bir asma kilit daha asılmış olduğunu fark ettik. Komşu bakkala sordum, suratı asık biçimde, "Bilmem ben!" dedi. Neden böyle davrandığını anlamadım. Meğer Saadet Hanım'a, komik denecek kadar cüzi bir miktar para teklif ederek evi kendisine satmasını istemiş. Bu ev başına bela olur, bir sürü ceza yersin falan diye de kandırmaya çalışmış. Saadet Hanım tabii buna yanaşmamış...

Ne yapacağımızı düşünürken, karşı binanın üst penceresinden gizlice bize bakan bir kadın gördüm. Bizi görünce hemen geri çekildi, bir süre sonra tekrar kafasını uzattı.

Ben de, "Bu kapıyı açamıyoruz, evin sahibi geldi giremiyor" dedim. Kadın "O eve giren çıkan belli değil; alkolikler, tinerciler falan dadanmış, çocuklarımız var, eve sahip çıksınlar, kapıyı ben bilmem" dedi. Sokakta oynayan çocuklardan birine yaklaşıp, "Siz oynarken görmüşsünüzdür, bu kapının kilidi kimdedir acaba?" deyince, çocuk kadını göstererek kapıyı kocasının kilitletiğini söyledi. Kadına tekrar seslenerek, "Siz buraya en yakın kişisiniz, tedirginliğinizi anlıyorum. Bu evi görebilsek Belediye burayı onaracak. Siz ve çocuklarınız burada kurslara katılacaksınız, çok güzel bir yer olacak, yardımcı olun ne olur" dedim. Kadın yavaşça geriye çekilerek, "Eşime bir sorayım belki o bilir" deyip telefonla eşini aradı. Ondan olumlu cevap almış olacak ki, birkaç dakika sonra çocuklarından biriyle anahtarları gönderdi. Anahtarların biri asma kilidi, diğeri de kapıyı kolayca açtı.

Babaevi harabeye dönmüş

Böylece yıllardır kullanılmayan eve girdik. Ana kapıdan orta hole girince gördüğümüz manzara çok can sıkıcıydı. Evin bahçeye bakan köşesi yukarıdan başlayarak içe doğru yıkılmış, bahçe tepeleme çöp ve atık malzemelerle dolmuş, çatı ahşapları birçok noktada çürümüş ve çökmüştü. Evin iç pencere altları kazılıp boşaltılmış, döşemeler sökülmüş, bazı bölümleri de yürünmez haldeydi. Saadet Hanım böyle bir manzara bekleliyordu, şok olmuştu. Sağa sola birkaç bakıştan sonra ağlamaya başladı. Ben de çok üzüldüm, Saadet Hanım'a sarıldım, onu teselli etmeye çalıştım. "Göreceksiniz, bu evi anılarınızdaki haline döndüreceğiz, başkan olur desin yeter ki, üzülmeyin artık" dedim. "Olur mu kızım, artık bu ev onarılmaz. Baksana, her tarafı çökmüş, ben ümitsizim" dedi.

Kollar sıvandı

Evin her yerini fotoğrafladıktan sonra Saadet Hanım'ın üzüntüsünü hafifletebilmek için onu; bu eve benzeyen ve daha önce onarımını yaptığımız Nebahat Tabak Evi'ne (Basmene Semt Merkezi) götürdüm. Önce eski fotoğraflarını, sonra yenilenmiş halini görünce gözlerine inanamadı. Hatta çok yoğun bir şekilde kullanıldığını, halka kurslar verildiğini öğrenince daha da mutlu oldu. Koluna girerek her yerini yavaş yavaş gezdirdikten sonra dinlenmek ve çay içmek üzere biraz oturduk. Bana dönerek "Tamam kızım," dedi. "Bu kadar güzel işler yapmışsınız mademki, ben de seni çok sevdim, sana inanıyorum; başkanla konuş, olur derse evi verdim gitti. Tek şartım olacak, babamın ismi de yaşasın istiyorum" dedi ve evin anahtarını elime bıraktı. Anahtarı kendisine geri verdim, "Çok yakında sizi tekrar ziyaret edeceğim, sonucu bildireceğim, o zaman alırım" dedim.

Saadet Hanım'ı öğretmenevine bıraktıktan sonra işyerime dönüp çektiğim fotoğrafların çıktısını aldım, plandaki yeri ve kısa bilgileri de ekleyip hemen başkanlığa ilettim. Dönemin Konak Belediye Başkanı Muzaffer Tunçağ idi. Çok kısa bir süre sonra bana dönüş yaptı, "Teknik şartlar uygunsa bu evi alalım ve semt merkezi yapalım Mihriban Hanım. Gereken ön çalışmaları da hemen tamamlayalım" dedi. Gerekli çalışmaların sonucunda bu bölgede böyle bir merkeze ihtiyaç duyulduğu; halkın bilinçlenmesine, ailelerin ve çocukların eğitimine önemli katkı sağlayacağı görüldü.

Müjdeyi Saadet Hanım'a ben verdim. Çok mutlu oldu, "Şartlarımı unutmayın, protokole koyalım" dedi. Daha sonra rutin işlemler yürütüldü. Önce protokol yapıp imzalandı. Daha sonra bütçe olurları alındı, katkı payı ödeneğine başvuru yapılarak ödeneği ay-

rıldı ve projelerin çizimine başlandı. Proje çizimi sırasında, evin eski halini hatırladığı kadarıyla anlatması için, projecilerle Saadet Hanım'ın görüşmesi sağlandı. Koruma Kurulu onaylarının ardından sıra uygulama işine geldi. Uygulama işi için projeler ilgili müdürlüğe iletildi. Onlar da Katkı Payı Ödeneği kullanarak restorasyon inşaatını tamamladılar.

Saadet Hanım o günlerde İstanbul'da oturuyordu ve eşi çok hastaydı. Beni telefonla arayıp işin gidişatıyla ilgili bilgi alıyordu. O sırada eşini kaybettiğini öğrendim. "Yalnız kalınca İstanbul'da yaşamak zor geldi. İzmir'de bir evim var oraya geleceğim" dedi. "Çok seviniriz gelin!" dedim. Birkaç ay sonra İzmir'e taşındı. O tarihten sonra kendisini sık sık telefonla aradım, ara sıra ziyaret edip bir ihtiyacı olup olmadığını sordum. Beni iyice benimsemişti, bana "kızım" diye hitap ediyordu. Bazı günler annemle birlikte onu evinden alıp gezmelere gidiyorduk. Artık ona Saadet Teyze demeye başlamıştım.

Mutlu son

Babaevinin restorasyonu bitince Saadet Teyze'yi evinden aldım, ilk girişimizdeki gibi dış kapıdan beraber girdik. Artık yürümekte iyice zorlanıyordu, koluna girmiştim. Etrafı sevinçle inceledikten sonra bana sarılarak ağlamaya başladı. Bu kez sevinçten ağlıyordu. Ben de çok duygulandım, "Gördünüz mü bakın, ne güzel oldu. Artık babaevi, çevresine fayda sağlayacak, ne mutlu size!" dedim. Evin her tarafını birlikte dolaştık. Onarım bitince cumbada karşılıklı kahve içeceğiz demiştik ama içemedik. O sırada Başkan Muzaffer Tunçağ yapıya geldi, kahveyi onunla birlikte içtiler. Seçim zamanı geldiği için artık açılışa vakit kalmamıştı ama birlikte yapıyı dolaşmak, sohbet etmek istemişlerdi. Bu önemli değişime katkıda bulunmak benim için gurur vericiydi, bana yaşattığı mutluluk yeterdi de artardı bile. Semt Merkezi'nin açılışı birkaç ay sonra, yeni Başkan Hakan Tartan tarafından yapıldı.

Saadet Hanım, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yetişmiş, aydın bir öğretmendi. Üsküdar Halide Edip Adıvar Anadolu Lisesi Edebiyat öğretmenliğinden emekli olmuştu. Kendisinden açılışa bir konuşma yapması istendi, kabul etti. Çok etkili bir konuşmadı, dinleyenler çok duygulu anlar yaşadı, birçoğunun gözünden yaş döküldü. Bir bölümde benim için söylediği gurur verici sözleri hiç bir zaman unutamam. Umarım hak etmişimdir. Bir insan bundan daha fazla ne isteyebilir ki?

Saadet Teyze'yle o günden bu güne, gelişerek devam eden bir dostluğumuz var. Kendisiyle daha pek çok güzel anılarımız oldu. Birkaç yıl sonra Karşıyaka'dan bir ev aldı. Bu güne kadar kendisine yeten bir in-

san olmuştu. Ama yaşlılık acımasız, artık tek başına yürüyemiyor. Ziya ağabeyinin çocukları Fecir ve Cumhuriyet, ona bir bebek gibi özenle bakıyorlar. Fırsat buldukça ziyaretine gidiyorum. Bayramlarda ilk gün aramaz veya gitmezsem sitem ediyor. Sık sık telefonla haberleşiyoruz. Bazı günler konuşmasa da bana işaretlerle "Çok güzelsin" diyor. Ben de onun pamuk ellerini ve yanaklarını öpüyorum...

Enver Şükrü Aytulun-Saadet Mirci Semt Merkezi, başta karşı komşu hanım ve çocukları olmak üzere, çevresinde yaşayan çoluk çocuk birçok kentliye sayısız hizmetler verdi ve vermeye devam ediyor.

Çok yaşa Saadet Teyze, seni çok seviyorum! Seni; ülkesine, insanlığa faydalı olabilmek için çalışan, maddi manevi emek veren herkesi çok seviyorum.

Sevgili babacığının adı da, sayende bu binada ölümsüzleşti. Ülke ve insan sevgine, kentimize verdiği katkılara bedel biçilemez. Yaşlılara hizmet amacı ile projelendirdiğimiz yaş alma merkezinde de, seninle birlikte değerli kardeşlerinin; Ziya ve Zişan Aytulun'un adları yaşıyor. Sosyal belediyecilik ilkeleri gereğince, 'Yaşlı Gündüzevi' olarak tasarlanmış bu yapı da başka bir yazıya konu olacak kadar önemli...

Zamanın hızla geçtiği, her şeyin hızla dönüştüğü, dünün çabucak unutulduğu günümüzde; yaşananlar hafızalarda tazelenir ve başka insanlara iyi örnek olsun diye, (biraz gecikmiş de olsa) bu anıları yazıyorum. Saadet Teyzeciğim! Umarım seni örnek alanlar çoğalsın; insanlar bilimin ışığıyla aydınlanırsın; bilgili, becerili, bilinçli bireyler sayesinde gelişmiş, sağlıklı, adil ve mutlu bir toplum oluruz.

Sonsuz teşekkürlerim ve sevgilerimle ellerinden öpüyorum...

Enver Şükrü
AYTULUN

Saadet AYTULUN MİRCİ

Bir gülmece ustası: Muzaffer İZGÜ

“Karşıtlığın olduğu yerde mutlaka mizah da vardır. İnsan kime, ne için, niye güldüğünün ayırdına varmalıdır. Komiklik ayrı bir şey, mizah ise apayrı bir şeydir. Mizahı anlamak için zeki olmak gerekir. Kıvrak zekanın ürünü anlamak için kıvrak zekalı olmak gerekir. Mizah topsuz tüfeksiz bir silahtır. Vurdu mu yıkar! Her zaman diktatörler mizahın düşmanı olmuşlardır. Ama mizahçılar korkmaz. Korkmayan mizah, toplumlar için en önemli şeydir...”

Muzaffer CELLEK

Arkadaşlığımız Aydın'da, yerel bir gazetede başladı. Rakiptik ama farklı gazetelerdeydik. Ciddi bir gazetecilik uğraşısı vardı Aydın'da. Köşe yazarları arasında ağız dalaşı olurdu. Aşırılık yoktu. Herkes haddini bilirdi. Bir nevi okura karşı göstermelikti bu dalaşmalar. Günlerce de sürmezdi. Gazeteciler Cemiyeti'nde bir araya gelinerek buzlar eritilirdi. Bir nevi okura karşı göstermelikti bu dalaşmalar. Günlerce de sürmezdi. Sonunda bir araya gelinir, gönüller alınır. İzgü ile hiç atışmadık. Bir araya geldiğimizde atışmaları konuşurduk. Üsluplarındaki asaleti, balık ayıklar gibi kılçıklarından ayıklar ve işin özünü ortaya koyardık. Manevi kıymet biçerdik taraflara.

İkimiz de Demokrat İzmir gazetesine yazıyorduk. Köşelerimiz, ikinci sayfanın alt yarısında idi. Bir o, bir ben yazardım. Ekmek 25 kuruştur. Yazı başına 10 lira alırdık. O zamanın Demokrat İzmir'i, İzmir'in Hürriyet'i ve Cumhuriyet'i idi. Yani tesirli, ses getiren bir gazeteydi. Zaman zaman gazetenin kapıları, pencereleri, dışarıdan hücumu uğradı.

İzgü sonraları **Akbaba**'ya geçti. 50-60 tane mizah yazısı yazdı, yolladı. Hiçbiri basılmadı. İzgü, “Sizler yazımı basmadıkça ben yollamaya devam edeceğim” şeklinde bir telgraf yolladı. Sonunda hepsi basıldı.

İzgü'nün hicivleri de vardır konuşmaları arasında. Her konuşmasını makasla kes doğra, birer mizah yazısı çıkar. Üslubu öyleydi. Konuşurken bile devrik cümle kullanırdı.

Derdi ki: “Memlekette şu kadar ilde, kazada, nahiyede şu kadar berber dükkanı var. Her berber Akbaba'ya abone. Beni berber müşterileri okuyor. Bu da bana yeter!” Ne hesap ama... Kimin aklına gelir! Ağzından hep bal damlardı.

Onun sinema makinistliği de vardı. Sırtında makinesi; kurar, para karşılığı film izlettirirdi.

Film oynarken bir yandan yazısını yazardı. Gürültü aniden çoğalır, bilir ki film kopmuştur, anlar o zaman. Kalkar filmi yapıştırır, delikten bakar oynuyor mu film diye, tekrar yazıya devam ederdi. Kendisi anlatmıştı bunu. Önceleri bisikleti vardı, sonra ona motor taktırdı. En sonunda motosiklette karar kıldı. Fark imtihanını verip, ortaokul öğretmenliğine başlamıştı o sıra. Sonra araba aldı. Ben, “Arabadan sonra?” diye so-

runca gülerek, “Eşek alacağım. Lafımı dinler hiç olmazsa” demiş, beni güldürmüştü.

“İnsan kendisini yenilemeli” derdi. Babasına mektup yazıp, yeni Adana deyişlerinden isterdi. Bana da kitap okumam için liste vermişti. Çoğunu okuyamadım o kitapların. Her karşılaşmamda içim titrerdi. “Okudun mu?” diye ya sorarsa!

Felsefesi ayrıydı. İnsanlarla didişmezdi. Alay

ederdi. Bana da öyle yapmamı öğütlerdi hep. Bir gün, Gazeteciler Cemiyeti toplantı halindeyken, hepimizi yanına çağırdı, pencereden aşağıya bakmamızı istedi. Bir binanın terasında lokantanın aşçısı patates soyuyordu. Bir ayağını diğer ayağının üzerine atmış, çorabını çıkarmış, aynı bıçakla da, topuğundaki nasırları yontuyordu. Nasırların bir kısmı da, ayağının altındaki patates kazanına dökülüyordu. İzgü bunu yazınca lokanta mühürlendi, aşçıyı da kovaladılar.

İzgü'nün kişiliği, okumaya doyulamayan kalın bir kitap gibi. Bitti sandığınızda, yaprakları çoğalan, yeni sayfaları açılan bir kitap.

tanıştırdı Attila İlhan. Ben sonra gazete gazete dolaşım. Ne Hürriyet'i kaldı, ne Güneş'i ne de Tercüman'ı. İzgü, hiç iltifat etmedi gazeteciliğe.

İzmir Büyükşehir Belediyesi, Aziz Nesin'in doğumunun 100. yılında başlattığı "İzmir Mizah Festivali'nin ikincisini geçtiğimiz yıl düzenledi. Festivalin onur konuğu Muzaffer İzgü'ydü.

Muzaffer İzgü 29 Ekim 1933 günü Adana'da doğdu. Üç yıllık ortaokulu bitirdikten sonra yatılı olarak Diyarbakır Öğretmen Okulu'nda okudu. Bu okulda tanıştığı Günsel Hanım ile evlendi. İlk görev yerleri olan Silvan'da

öykü kitabını, 73 çocuk kitabını yayımladı. 'Zıkkımın Kökü' ile 'Ekmek Parası' adlı eserlerinde kendi yaşam öyküsünü ortaya koydu.

Topsuz tüfeksiz silah

Mizahın toplumlara, sınıflara göre değiştiğini ve yaşamın olduğu her yerde karşıtlıkların da bulunduğunu belirten Muzaffer İzgü, "Karşıtlığın olduğu yerde mutlaka mizah da vardır. İnsan, kime ne için niye güldüğünün ayırına varmalıdır. Komiklik ayrı bir şey, mizah ise apayrı bir şeydir. Mizahı anlamak için zeki olmak gerekir. Kıvrak zekanın ürünü anlamak için kıvrak zekalı olmak gerekir. Mizah topsuz tüfeksiz bir silahtır. Vurdu mu yıkar! Her zaman diktatörler mizahın düşmanı olmuşlardır. Ama mizahçılar korkmaz. Korkmayan mizah, toplumlar için en önemli şeydir. Günümüzde hiç kimse yönetimlere karşı eleştiri yapmıyor. Bugün bir kaçış var, bir korku var. Mizah öyküleri ve romanlarına Aziz Nesin de, ben de, Rifat Ilgaz da sanat gözüyle baktık. Gülmeceyi bir edebiyat tadında sergilemek de çok önemli. Olayların insanların duygularına seslenerek yapmaya çalışıyoruz" derdi.

Dile kolay, tam 184 kitap yazdı

İzgü, Kent Kütüphanesi'nde gerçekleşen söyleşide Yönetmen Vecdi Sayar'ın suallerine cevap verirken; ben, onunla olan anılarımıza resmigeçit yaptırıyordum kafamda. Öğretmen eşinin ölümünden sonra içine düştüğü üzüntüyü ölene dek atamamıştı. "Şu sıralar bana hiçbir şey iyi gelmiyor. Acılarım biraz da olsa diner diye yazıyorum, yazmaya da devam edeceğim" diyordu.

Şimdiye kadar 184 kitap yazdığını ve bunların 98'inin çocuklara yazılmış eserler olduğunu söylüyor; "24 tiyatro oyunu yazdım. Şu anda iki oyunum yabancı ülkelerde oynanıyor. Her yıl kitaplarım yabancı dillere çevriliyor. Bu durum beni inanılmaz mutlu ediyor. Hele ki çocuk kitapları çevrilince daha da gururlanıyorum. Bu halk beni üç yıl yatılı okuttu. Yedirdi, içirdi, çamaşır ayakkabı verdi. Ben halkıma hala borcumu ödeyemiyorum. Belki de 184 kitabın altında yatan budur" diyordu.

26 Ağustos 2017 tarihinde kaybettiğimiz ustamızı sevgiyle anıyorum. Onu hiçbir zaman unutmayacağız...

Ne günlerdi o günler... İkimiz de Demokrat İzmir'e çağrıldık bir gün, ayrı ayrı. "Bizde çalışın" dediler. İzgü kabul etmedi. Öğretmendi. Bense memurdum. Evi taşıdım İzmir'e. Zira memuriyetimi, terfi vererek İzmir'e naklettirmiş gazete. "Ya gazetecilik, ya her ikisi birden" dediler bana. Ben ilkin seçtim.

Bir okuldu orası. Attila İlhan'ı orada tanıdım, birlikte çalıştık. İzgü'yü de, Remzi Kitabevi'yle

oğulları Bülent Şahin dünyaya geldi. Aydın'da görev yaparken ikiz kızları Nevin ve Sevin doğdu. İlk kitabı 'Gecekondu' 1970 yılında Remzi Kitabevi tarafından yayımlandı, bunu 1971 yılında 'İlyas Efendi', 1972 yılında 'Halo Dayı' adlı kitabı izledi. Attila İlhan ile tanıştıktan sonra kitaplarını Bilgi Yayınevi'nde yayımlayan İzgü'nün bu yayınevi tarafından basılan ilk kitabı 'Donumdaki Para' (1977) idi. Bilgi Yayınevi, İzgü'nün 42 roman ve

“...sürücünün yerine geçti, dizginleri eline aldı, kamçıyı havada şaklatarak, ‘Deh, deh!’ diye seslenip sürmeye başladı. Dizginleri de durmadan sallıyor ve tramvay gidiyordu. Sürücüye sordu:
- Nasıl sürebiliyor muyum?
- Benden daha güzel idare ediyorsunuz Paşam.
- Ben de senin gibi bir idareciyim. Ben de yüz binlerce insanı idare ettim, onları ölüme giden yola sevk ettim. Ama hiçbirisine kamçı kullanmadım. Kamçısız idare ettim.”

Ahmet GÜREL

8 Ocak 1924 günü Gazi ve Latife Hanım Uşakizade Köşkünden çıkarak Kokaryalı’da (şimdiki Göztepe) gezinti yapmışlardır. Gazeteci Tahsin Öztin, o güne ait anısını şöyle anlatmıştır:

“Anılar vardır, adeta insana tapulu olurlar ve tüm yaşantısında düşüncelerinden kopamazlar. Benim de böyle bir anım var. Bu benim ilkokul çağından filizlenip, bugüne değin zevkle düşüncemde kilitlediğim bir anımdır. Çocukluğum, İzmir’in Göztepesinde geçti. Yakınımız olan Sadık Bey’e giderdik. Uşakizade Muammer Bey’in köşkünün geniş bahçesine yaşlarımız 7-8 olduğundan bahçıvan amca bizleri bırakır, ikindi serinliğinde bahçede Karadeniz oyunlarını, Zeybek oynayan muhafızları seyrederdik. Karanlık basmadan, Bahçıvan Amca, ‘Hadi çocuklar’ der, topluca köşkü terk ederdik.

Gazi, yanında hanımı Latife Hanım ve yakın arkadaşlarıyla bizim bu oyunları seyretmekten büyük zevk duyar, ara sıra “Bravo” der, alkışlardı. Bazı ikindiler, Sadık Bey’deki kayınpederi Uşakizade Muammer Bey’in köşkünden çıkar, yaya olarak, hanımı ve arkadaşlarıyla Göztepe’ye kadar yürüyüş yaparlardı.

Biz Göztepeli çocuklar da kaldırımlardan toplu olarak Gazi’yi izler, zevkle, heyecanla beraber yürürdük.

Bir gün gene bir ikindi, güneşin sıcaklığının henüz Göztepe Tramvay Caddesi’nden çe-

Gazi Mustafa Kemal ve Latife Hanım Kokaryalı’da

kildiği bir zamandır. O zaman öyle trafik yoktu; ne otobüsler, ne de ardi arkası ke-silmeyen otomobiller vardı. Yalnızca 15 dakikada bir geçen Konak-Kokaryalı (Güzelyalı) atlı tramvayları vardı.

Gazi, yanında Latife Hanım’la, arkasında onu takip eden arkadaşlarıyla caddenin ortasından yürüyordu. Karşı taraftan, Güzelyalı tarafından da elinde yuları, bir deveci devesiyle geliyordu. Tam vapur iskelesi önünde karşılaştılar. Deveci:

‘Aman Bey, yan dur!’ diye titizlendi. ‘Deve huysuzdur!’

Gazi ve deveci adeta karşı karşıyaydı, caddenin ortasında konuşuyorlardı. Bizler de hemen çepeçevre halka yapıp merakla onları dinlemeye koyulmuştuk.

‘Deve ısırır Beyim!’

‘Bana onlar bir şey yapmazlar ağa.’

‘Benim deve lanettir.’

‘Lanet olamaz onlar. Koca harpte onlar bana az mı cephane, yiyecek taşıdılar. Develer beni severler, ben de onları severim, ağa!’ Deveci anlayıvermişti:

‘Bu bey Mustafa Kemal Paşamdır.’ Ne korkmuştu, ‘Yan dur, Bey’ diye Gazi’ye seslenişinden. Çünkü etrafı bizler de dahil kalabalıklaşmıştı.

Gazi’nin ellerine sarılmak istedi. Gazi devecinin sırtını okşadı. Kendisine bir sigara ikram etti, deveci iki büklüm oldu, utandı.

‘Sana güle güle ağam’ dedi. Gazi’nin ikramı sigarayı alarak kuşağının arasına soktu. Ve yoluna devesiyle ağır ağır İzmir istikametine devam etti...”

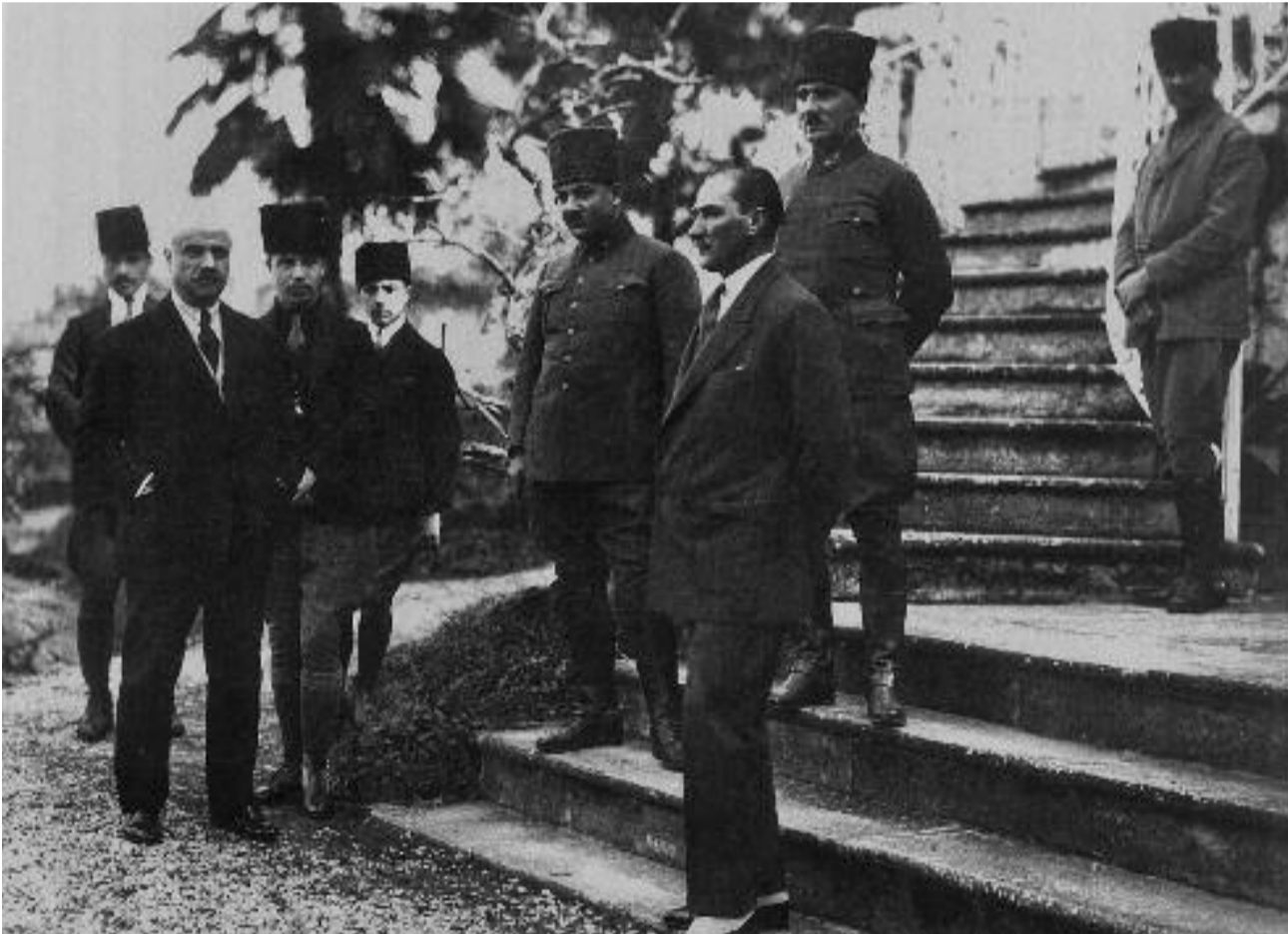

Atatürk’ün eşi Latife Hanım’ın babası Uşakizade Muammer Bey adına düzenlenmiş abone sözleşmesi.

“Bu anı benim yedi yaşımın anısıdır” diyen Tahsin Öztin, “Atatürk hala sesiyle, sapsarı buğday rengi saçlarıyla, tunç rengine çalar çehresiyle çocukluk düşüncelerimden beni yoklar” demiştir.

1950 yılında Latife Hanım’ı evinde ziyaret eden yazar Niyazi Ahmet Banoğlu, Gazi’nin başka bir Kokaryalı anısını Latife Hanım’dan şöyle nakleder:

“ ‘Hanımefendi’ dedim, ‘Ben sadece sizi dinlemek istiyorum...’ Gülümseyerek:

'Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın kişiliğinin bir yönünü belirtmek için bir olayı anlatayım' dedi.

"Evli bulunduğum sırada İzmir'de idik. Doktorların uyarısıyla çok sakın bir hayat geçirmesi gerekiyordu. İstirahat tavsiye etmişlerdi. İçki de içmemesini söylemişlerdi. Bu tavsiyelere ancak birkaç gün uyabildi. Bir türlü uyuyamadığı bir gece saat ikide:

'Ben şimdi atlı tramvaya binmek istiyorum' dedi. O saatte tramvay bulunmasının imkânsız olduğunu söyledim. Dinlenmesini rica ettim:

'Saatin geç olduğunu söylüyorsun, ben de biliyorum, ben de bundan faydalanarak tramvaya binmek istiyorum' dedi.

Yaverleri uyandırdım, telefonlar edildi. Saat üçe doğru istenen tramvay hazırlandı. Yaverleri de yanına aldı, hep beraber tram-

vayın bulunduğu yere gelerek tramvaya bindik. İhtiyar bir sürücü idi. Kamçıyı atlara şaklatıyor ve sürmeye çalışıyordu. Gazi, sürücüyeye:

'Sen atları hep kamçı ile mi idare edersin?' diye sordu.

'Tabii Paşam, kamçısız idare edilir mi?'

'Neden idare edilmesin?'

'Biz görmedik.'

'Sen şu yerini bana ver de nasıl idare edilir göstereyim.'

Gazi, sürücünün yerine geçti, dizginleri eline aldı, kamçıyı havada şaklatarak,

'Deh, deh!' diye seslenip sürmeye başladı. Dizginleri de durmadan sallıyor ve tramvay gidiyordu. Sürücüyeye sordu:

'Nasıl sürebiliyor muyum?'

'Benden daha güzel idare ediyorsunuz Paşam.'

'Ben de senin gibi bir idareciyim. Ben de yüz binlerce insanı idare ettim, onları ölüme giden yola sevk ettim. Ama hiçbirisine kamçı kullanmadım. Kamçısız idare ettim.'

Ben söze karıştım:

'Ben de biletçi olsam Paşam' dedim.

Bana döndü, elini havaya kaldırıp avucunu çevirip ceketinin cebine sokar gibi yaparak:

'Bilet kes ama paraları cebine atma' dedi.

Sonra:

'Görüyorsun kamçısız idare ediyorum, beni fazla konuşturma!'

Latife Hanımefendi bu olayın oluş nedenini de anlattı, fakat:

'Bunları yazmayın, herkes, bu fıkra ile Gazi'nin kamçılı idare istemediği anlamını çıkarır, öbür sebebi ise varsın bilinmesin.'

Elbette bilinmesin olmaz; ama o zaman Latife Hanımefendi böyle istemişlerdi, ben de yazmamıştım.

Şimdi, Atatürk'ün gece yarısı tramvaya binmek isteyişinin ve nedenini gene Latife Hanım'dan dinleyelim:

"Tramvaya binildikten sonra eve dönüldü ve uyundu. Doğrusu ben merak içinde idim. Bunun mutlaka bir sebebi olmalıydı. Gazi böyle manasız bir harekette bulunmazdı. Merak ediyordum, fakat soramıyordum. Birkaç gün geçmişti, yüzüme manalı manalı bakarak:

'Anlıyorum' dedi. 'Hala o geceyi merak ediyorsun ve ne idi o delice hareket diyorsun.'

'Özür dilerim, neden delice olsun?'

'Yok, görünüşü delice idi ama başka çarem yoktu. Ekibimden biri, o gece bizimle gelenlerden biri, kamçılı idareye benzeyen hareketle çıkar sağlamıştı. Konuyu öğrendim ve çok üzüldüm. Bana ve memlekete büyük hizmetleri vardı. Hem onu feda etmek hem de benim adamlarımdan birinin böyle hareket etmiş olmasının duyulması çok fena olurdu ama ona da bir ders vermek gerekiyordu. Yüzüne de vurmak istemedim. O takdirde onu uzaklaştırmak gerekecek, gene söylenti olacaktı. İşte o adama bir ders vermek için bu hareketi yaptım. İstedim ki, benim bildiğimi anlatsın ve kendisine ders olsun.'"

Bu iki anı, 'Latife Gazi Mustafa Kemal' adlı çalışmamızdan alınmıştır. Yeni elimize geçen, Uşakzade Köşkü'ne ait, 'İzmir Suları Türk Anonim Şirketi'nin bir evrağını yayımlıyorum. KNK'de 8 yıldır makale yazıyorum, kent belleği için sizlerden de katkı istiyorum...

Son buharlı Son makinist

Buharlı trenlere çok büyük bir ilgim vardı. Ayda birkaç kez anneme ses etmeden evden çıkar, yaklaşık üç yüz metre ilerideki tarihi Kemer İstasyonu'na giderdim. Yine altımda kısa pantolon, ayaklarımda tokyo terlik, sırtımda annemin, ağabeylerimin gömleklerinden küçültüp diktiği tiril tiril bir gömlek. Sessizce gişeye yaklaşır, sıramı bekler, gidiş-dönüş bir öğrenci bileti alırdım. Yeşil renkli karton biletin bir tarafında gidiş, diğer tarafında dönüş yazardı. Ahşap banka oturur, trenin gelmesini beklerdim.

■ Işık TEOMAN

Çocukluğumda pek usluydum, mahalleden dışarı adım atmazdım. Tepecik'te doğup büyüdüm. O yıllarda pek güzel komşuluk ilişkileri vardı. Boşnak, Arnavut, İştibli ve Selanikli birçok Balkan Muhaciri'nin yaşamını sürdürdüğü bir semti Tepecik. Komşular; teyze, amca, anne ve baba yarısıydı adeta. Zeytinlik, Boğaziçi, Toros, Kemer, Hilal, Gürçeşme, Gültepe ve Yenidoğan mahalleriyle komşu bir semti Tepecik. 1960 - 1970 yılları arasında tam bir 'Perihan Abla' dizisindeki gibi geçerdi yaşam. Tek katlı evler, kırmızı kiremitli çatılar, çatı ve pencerelerden uzanan soba borularından yükselen dumanlar... İşler kimsenin üstüne bulaşmasın diye soba borularının dirseklerine konulan konserve kutuları... Ahşap kepenkli, tokmaklı kapılar... Komşuya odun kömür gelince birlikte taşımalar, karşılığında demli çay ve poğaçaya yemeler... Açık hava sinemalarında fink atmalar, Orhan Gencebay'dan şarkılar...

Bu mahalleden iki dizi, beş de film senaryosu çıkardı

Alman Kulesi'nde saklambaçlar. Zevk Sineması'nda yabancı filmler, 'İyi - Kötü ve Çirkin' Lee Van Cleef'li filmler. Savaşan Sineması'na gidersen, Cüneytli, Ediz Hunlu,

Kemer Tren İstasyonu

duygulu, göz yaşartıcı filmler. Yaz aylarında mahalle fırınında boyozlu akşamlar. Sokak aralarında bisiklet turları, sevgiliye göz kırpmalar, romantik aşklar. "Teyze, annem gönderdi, bir fincan kahve istiyor"lu yıllar. Hıdırellez'in doyulmaz tadı, mahalleler arasında ateş yakma yarışması ve göğe yükselen dumanlar. Teksas Tommiks ve Ten Ten dergi takasları, çikletten çıkan sporcular, İnci Sakızı, Madlen Çikolata, İşçiler Caddesi girişindeki kokoreççi amca. Nazmi'nin kahvesinin önünde tulumba tatlıcısı Sadi Amca, aşureci polis emeklisi Ali Amca, İzmir sandviçinin kralını yapan Apo Yaşar... Hızlılar... Motosiklet sevdası, plaktan kasete

geçiş, tektekçi meyhaneler, ardı ardına açılan birahaneler... 1144. Sokak köşesinde Ömürüş turşuları... Meyhaneci Faik, Köfteci Ferit, sağcılar İsmet Uç'un kahvesine, solcular Nazmi Şenhelvacılar'ın kahvesine, kundura alacaksın Özcan Kundura. Et işinde Gültekin Kasap, Manav Sadi Amca, Kırtasiyecisi Hüseyin Amca, Yoğurtçu Sadi... Çorbacı Ali (Pehlivanoğlu), Berber İlhan, Şoför Hakkı Ağabey, Fırıncı Muhittin, Eczacı Zahit ve Günay, Samancı İhsan, Foto Gül Selahattin, Foto Sedat, Figora Kuaför (Refik) Pastaneci Muammer Yöngül, Efes Eczanesi sahibi Ali Bey ve eşi, Kedi Besler Muazzez Hanım, Sandviççi Erol Abi, Gazeteci Alaattin,

gazete bayileri Necati ve İbrahim, Ayak-
kabcı Rio, Berber Cico, Mobilyacı Cavit
Fayan, Cevdet Bakkal, Cenaze Levazımatçısı
Mehmet Selek, Susamcı Hayati, Eşrefpaşa
Hastanesi ve son durak belediyenin gasil-
hanesi. Renkliliği, çeşitliliği ve ahengi dü-
şünebiliyor musunuz?

Yaşam renkliydi ama televizyonlar da

Sonra ne oldu? İlk renkli yayına geçen
televizyonlarla, dizi izleme bahanesiyle
güçlenen komşuluk ilişkileri... Kökler...
Dallas... Ve sohbetlerin sona erdiği dö-
nemin ardından, apartman sevdası bu
güzelim semtin kimliğini ve kişiliğini de-
ğiştirdi. Evini Roman kardeşlere satanların
bir bölümü Hatay semtine, bir bölümü
de Karşıyaka ve Bornova'ya akın ettiler,
semti terk edip gittiler... Semtin yapısı
son 15 yıl içinde tamamen değişti ve sa-
dece Romanların yaşadığı bir semt kim-
liğine büründü... İşyle, aşıyla, emeğiyle
geçinen ve ekmek mücadelesi veren Ro-
man kardeşlerim bir yana; yasadışı işleri
tercih eden Romanlar bir yana. İlkokulda

ve ortaokulda sıra arkadaşlarım hep Ro-
man çocukları oldu. Onlarla ilişkilerim
hep sağlıklı ve keyifli yürümüştür. Hala
görüşürüm İZSU emeklisi İsmail'le. Evle-
rine girip çıktım, yemeklerini yedim, su-
larını içtim. Ama Tepecik artık Perihan
Abla'nın dizisindeki gibi bir semt değil.

Buharlı tren sevdam

Yazımın başlığında da söz ettim, uslu bir
çocukluk dönemi geçirdim. Ama pek kimse
bilmezdi, buharlı trenlere çok büyük bir il-
gim vardı. Ayda birkaç kez anneme ses et-
meden evden çıkar, yaklaşık üç yüz metre
ilerideki tarihi Kemer İstasyonu'na giderdim.
Yine altımda kısa pantolon, ayaklarımda
tokyo terlik, sırtımda annemin, ağabeyle-
rimin gömleklerinden küçültüp diktığı tiril
tiril bir gömlek. Sessizce gişeye yaklaşır,
sıramı bekler, gidiş-dönüş bir öğrenci bileti
alırdım. Yeşil renkli karton biletin bir tara-
fında gidiş, diğer tarafında dönüş yazardı.
Gişenin camında demir parmaklıklar vardı,
hep merak ederdim, meğer hırsızlığa karşı
önlemiş, öğrendim yıllar sonra. Ahşap
banka oturur trenin gelmesini beklerdim.

Homurdanarak girerdi istasyona

Gelişi benim için büyük bir keyifti. Buharlı
kara tren Alsancak'tan kalkardı, tekatü (bir-
birini kesen iki ayrı tren hattının birleştiği
yer) hattına geldiğinde takata tıkıtı, takata
tıkıtı sesini Kemer İstasyonu'ndan duyardık.
Bir heyecanla beklerdik. Görevli, tam-
tamları tıklar tıklar indirmeye başlar, Gaziler
Caddesi'nin her iki yanından gelen araçlar
sürücülere sabırla beklerdi. Çok büyük bir
araç trafiği de yoktu o zamanlar. Her iki ta-
rafta bekleyen araçlardan bakan sürücülere
hava atarcasına gümbür gümbür istasyona
bir girişi vardı trenin. Makinist buharı salardı,
sanki durmayacakmış gibi geçerdi ve ağır
ağır yavaşlayıp demir tekerleklerin raylarla
buluşmasıyla çıkan ince bir ses duyulurdu.
Yine sessizce binerdim Seydiköy trenine,
ahşap koltuklara oturup Meles Çayı'na ba-
kan cam kenarında yerimi alırdım. Hareket
amirinden yeşil ışıkla "tamam" işaretini

alan makinist, rayların üstünde tekerleklerle patinaj çektirerek kalkışını yapardı ve çok kısa sürede hız kazanmak için acele ederdi. Çünkü birkaç dakika içinde Gürçeşme yokuşuna gelecek, hızını ayarlayamazsa büyük bir olasılıkla patinaj hızlanacak ve duracaktı. Genellikle de Gürçeşme yokuşunda sorun yaşamayan makinist yoktur. Seydiköy treni yokuşa geldiğinde homurdanır, şöyle bir silkelenir, patinaj yapardı, tekerlekler boşa dönmeye başlardı. Ateşçi trenden iner, tekerleklerin altına rayların kenarlarını sıkıştırmak için konulan çakıl taşlarından yerleştirmeye başlardı. Beş-altı vagonun altındaki tekerleklerin hemen hepsine çakıl taşı koyardı. Ardından makinist uzun uzun düdüğünü öttürür, tren hızla patinaj yaparak kalkmaya başlar ve bir anda hızlanırdı. Yokuşu geçtikten sonra rahatlayan tren, tıkr tıkr yoluna devam ederdi. Hemen her bindiğimde benzer durumlar yaşıyordum. Bana öyle bir keyif veriyordu ki! Vagonda biletçinin gelişini beklemek bile heyecanlıydı. Kapıdan "Biletler!" diye seslenir, bileti

alır, nedense arkasına ve yüzüne şöyle bir bakar, döner bir de benim yüzüme bakar, gidiş tarafına elindeki alet ile bir delik açardı, sıkı sıkı saklamamı tembihlerdi.

Seydiköy heyecanı

Bir tarafı delik bileti kısa pantolonumun cebine iyice sakladım. 10 yaşlarındaydım. Seydiköy'e ulaştığımda istasyona iner, tren vagonlarından adeta bir tören edası ile ayrılan buharlı lokomotifin birkaç yüz metre gidişini, sonra gözden kayboluşunu izlerdim. Birkaç dakika sonra buharlar saçarak dönüş yapar, vagonların bu kez gidiş yönünde ilerler, hat değiştirir ve tekrar vagonlara bağlanır, buharlının dokunmasıyla birlikte vagonlar geriye doğru gider gelirdi. Bu ray değiştirme işini izlerken büyülenirdim, makiniste ve yanında kürek kürek kömür atan ateşçiye hayran olurum. Tüm bunlar olurken kesinlikle istasyondan ayrılmazdım, başıma bir şey gelmesinden korkardım.. Tren kalkış saatine kadar is-

tasyonda bir ileri bir geri dolaşıp dururdum. Tren dönüşü tamamlandıktan sonra vagonlara biner, ahşap koltuklara kurulur, dönüş heyecanını yaşamaya başlardım. Ve en önemlisi anneme bir şeyler uydurmak için pratik yapardım. Bu kaçamakları babam 1970 yılında ani bir kalp krizi sonucu ölene dek yaptım. Babamı kaybedince kendime güvenimi kaybettim sanırım, bir daha tek başıma tren yolculukları yapmadım...

Kurtalan Ekspresi sürprizi

1971 yılında hava astsubayı olan büyük ağabeyimin Bandırma'ya tayini ile mototren ile tanıştım. Bandırma'da kaldığı süre içinde yüzlerce kez gidip geldim Basmane - Bandırma arasında. Ama buharlının yerini hiçbir zaman tutmadı. Sanırım yıllar sonra çok özlemiş olacağım ki, Seydiköy kaçamakları aklıma düşmeye başlamıştı... Üniversite yıllarında büyük ağabeyimin tayini Diyarbakır'a çıktı... Bu sürpriz tayin bana yeni bir buharlı macerası daha yaşattı. Şu ünlü Kurtalan Ekspresi'ni hatırlamayan yoktur. Basmane'den hareket eder, Uşak - Afyon - Ankara - Konya - Toroslar - Elazığ - Maden - Diyarbakır ve Kurtalan'a kadar uzanır.

Uyu uyan Afyon

Ağabeyim yerleşir yerleşmez, annemle program yaptık. Uzun bir bayram tatili denk gelince buharlıyla yolculuk sevdası yaşama geçirildi. Arife günü sabah saatlerinde Kurtalan Ekspresi'nin kömür kokan deri koltuklarına kurulduk. Zorlu bir yolculuk bizi bekliyordu. Yıllar sonra buharlı tren ile çok uzun bir yolculuk yapmanın heyecanını yaşıyordum. Tren homurdanarak Basmane'den hareket ettiğinde fotoğraf çekmeye başladım. Afyon'a geldiğimizde gece yarısı olmuştu. Annemin hazırladığı börek, poğaçaya ne varsa karnımızı doyurduk ve göz kapaklarımız kapandı...Epeyce bir süre sonra uyandırdığımda istasyona bir göz attım nereye geldik diye, çünkü sabah saat 06.30 olmuştu bile. Gözlerime inanmadım, hala Afyon'da idik... Kemer-Seydiköy arasında yaptığım o kısa yolculuklardan sonra yaşadığım uzun rötör şok etmişti beni! Tam hatırlamıyorum ama sanırım öğleye doğru hareket etmişti Kurtalan Ekspresi. Karşı hattan gelen trenin gecikmesi böyle bir rötara neden olmuştu...

76 saat sonra Diyarbakır

Buharlı lokomotif özellikle dik yamaçlarda oldukça zorlanıyordu, bu durumda bir takviye daha yapılıyor, çift buharlıyla gi-

Münir Nevin

değil. Ama o tarihten sonra bir daha ne buharlı tren gördüm ne de bindim. Ta ki Münir Nevin'le tanışana kadar...

Son buharlı, son makinist

80 yaşına merdiven dayamış olan Münir Amca son buharlı trende çalışmış makinistlerden. Günün önemli bir bölümünü hala istasyonlarda geçiriyor, buharlı trenleri çocuğu gibi okşuyor ve seviyor... Yıllarca ateşçilik yapmış, kürek sallamış, kömür atmış buharlıya. Sonra ustalık yılları ve makinistlik. Birlikte Alsancak İstasyonu'ndaki buharlı treni görmek için depoya gittik. Hala çalışır durumdaki buharlıya gözleri dolarak baktı: "Bir çalıştırsam, bir hareket ettirsem, şöyle buharları basa basa, düdüğü öttüre öttüre" dedi. Bu lokomotifin Türkiye'de çalışan tek buharlı olduğunu anlatan Münir Amca'nın anıları arasında pek keyif aldığı öğle yemekleri yer alıyormuş. Durmadan anlatıyor. Küreğin üzerine dizdikleri kuşbaşı doğranmış etleri, soğan ve biber eşliğinde ateşe sürerlermiş. On dakika sonra fırından mis gibi kokular yayarak çıkarırlar, çalışma arkadaşlarıyla birlikte afiyetle yerlermiş. Türkiye'nin demiryolu ağı bulunan hemen her bölgesinde görev aldığını söyleyen Münir Amca son buharlı treni kullanmış ve son buharlı makinisti olarak da emekliye ayrılmış. Yıllar sonra trenle yine buluşmuş. Bu kez fuarda mini trenin başına geçmiş ve neredeyse on yıl boyunca makinistlik yapmış, hevesini almış.

Şimdi düşünüyorum da, buharlı trenle bir yolculuk yapmak pek keyifli olur. Ancak zaman bol olacak, yollarda durulacak, fotoğraflar çekilecek, anılar tazelenecek. Ama hep buharlı ile gidilecek; ne bir takviye ne bir mazot kokusu olacak. Buhar kokacak, kömür kokacak, dev tekerlekler patinaj yapacak, istim salacak, düdüğü ötecek uzun uzun...

diyorduk. İlginç olansa, son vagona bağlanan başka bir buharlı da bizim vagonları itiyordu. Üç buharlıyla gittiğimiz zamanlar oldu. Bazı istasyonlarda manevralar yapıldı. Zaman kayıpları o kadar çok oluyordu ki, bayramın ikinci gününe geldik ama bir türlü Diyarbakır'a ulaşamadık. Kurtalan,

Toroslar'da zorlanınca dizel makinelerin desteği ile gider oldu. Ondan sonra Elazığ, Maden ve Diyarbakır'a kadar hep buharlı tren ile devam ettik. 76 saat süren bir yolculuktan sonra Diyarbakır'a ulaştık. Yollarda o kadar çok durup kalkıyordu ki, o kadar çok rötör yapıyordu ki, pişman olmadım

İzmir, Küçük Asya'nın kıyısında bir Marsilya'dır...

“İzmir, benim bir Doğu kentinden beklediğim hiçbir şeye yanıt vermiyor; o, Küçük Asya'nın kıyısında bir Marsilya'dır; Avrupalı tüccarların Paris ve Londra'daki gibi yaşadıkları geniş ve zarif bir tezgahdır.”

Alphonse de Lamartine-1850

Tufan ATAKİŞİ

İzmir'in Yıldızı (La Perle de L'ionie) İzmir'in kent kültürüne saygılı, akıllı, çalışkan ve sanatsever kozmopolit halkının, hoşgörülü, eğlenceli ve gönençli bir yaşantısı vardı. Sinematografinin yeri ise bambaşka idi.

XX. yüzyıl başlarında patlak veren Balkan Savaşı ve ardından başlayan I. Dünya Savaşı ile sıkıntılı günler başlamıştı. Bu savaşların sonucunda Balkan Savaşı Osmanlı'yı, I. Dünya Savaşı da Avrupa'yı parçalamış ve yeni devletler oluşmuştu. Ancak Doğu Akdeniz ticaretini elinde tutan zengin Smyrnlı tüccarlar ve Levanten aileler, gelişen tehlikeleri önemsemeyen yaşantılarına devam etmişlerdi.

İzmir'de yaşayanları; sıkı çalışan ama boş zamanlarını da eğlenerek değerlendiren ve yaşamın tadını çıkaran bir toplum olarak nitelendirebiliriz. O dönemde kentte 2 bin 500 piyanonun olduğunu, Avrupa stan-

Cine de Paris

Club des Chasseurs

Pathe Sineması

dartlarında ilk tiyatronun da 1775 yılında inşa edildiğinin kayıtlara geçtiğini gördüğümüzde sanata ve eğlenceye olan ilgiyi daha iyi anlamaktayız.

Avrupa'dan gelen orkestralar, tiyatro ve si-

nemalar, kulüpler, müzik dinletileri, dans partileri ve akşam gezintileri, Smyrnlıların sosyal yaşamının vazgeçilmez özellikleriydi.

İzmir limanında, mendirekten Punta'ya doğru ritim boyunca birahaneler, her

türlü içkinin içilebildiği bahçeli alanlar ve değişik mutfakları ile kaliteli restoranlar bulunurdu. Bu birbirinden keyifli mekanlar, kuzeye doğru devam eder giderdi.

Birinci Kordon'un (Prokymeae) güneyinde, yani mendireğin kara tarafında ise deniz yoluyla gelenlerin konakladığı oteller ve eğlence yerleri bulunurdu.

1330 (1914) yılında yayımlanan Aydın Vilayet Salnamesi'nde² İzmir'de:

40 kadar kilise (bunların otuzdan fazlası Rum Ortodoks, ikisi Ermeni Ortodoks kalanı ise Katolik ve Protestan kiliseleridir), 15 havra, 150'den fazla okul, 8 medrese, 25 ferhane (birkaç mağazanın toplu olarak bulunduğu yer), 15 hastane, 20 kulüp, 16 konsoloshane, 1 metropolithane, 15 ha-hamhane, 557 kahvehane, 269 meyhane, 30 gazino, 57 hotel, 81 eczane, 8 postahane, 55 büyük şirket ticarethane ve acenteleri, 35 matbaa, 9 banka, 99 han, 5 gazoz imalâthanesi ve 4 bira fabrikası bulunduğu yazılıdır ve eğlence yerlerinin sayısı hemen dikkatimizi çeker.

Sinema salonunda buz pisti

Sokakların havagazı, evlerin gazyağı lambası ve mumlarla yetersiz bir şekilde aydınlatıldığı loş mekanların yanında, elektrikle çalışan makinelerin perdeye yansıttığı ışıl ışıl inanılmaz hareketli görüntüler, o yılların hayret ve heyecanla izlenen en büyük eğlencesiydi. Böylesine etkinliklerin yapıldığı salonlara sinematografhane deniliyordu. Bütün sinemaların sahneleri tiyatro oyunlarına da elverişli olduğu için bu tür eğlence yerleri büyük rağbet görüyordu.

1900'lü yılların başlarında İzmir'de; Kordon'da sekiz, 1914'ten sonra Karşıyaka ve Beyler sokaklarında iki, Irgat Pazarı, Asansör,

Kokaryalı ve Basmahane'de de birer tane olmak üzere olmak üzere toplam on beş sinematografhane bulunmaktaydı.

Bunlardan Beyler Sokağı'nda bulunan sinematografhane, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimindeydi ve Milli Kütüphane'ye aitti.

1894'te İzmir'de ilk açılan sinema salonuna sahip olan Sporting Club sinematografhane ve tiyatrosu, sadece elit üyelerin girebildiği sosyal bir kulüptü. Yeni üyeler de özenle seçilirdi. Sporting'e benzer kulüpler Avrupa ve Akdeniz'in diğer zengin şehirlerinde de bulunmaktaydı.

Bella Vista, Punta, Kordon ve civarında 1908'de açılan Cine de Paris ve Cine Pallas (700 koltuk kapasiteli) önemli sinemalardı. 1909 da Pantheon ve Pathé Cinema perdelerini açtı. Adını dünyaca ünlü Fransız film yapım şirketinden alan Pathé Sineması ise, hem iç mekân yapısı hem de sunduğu film seyretme ortamı ile belki de dünyanın en ilginç sinemalarından birisiydi. Salonu-

nun ortasında bir buz pisti de yer almakta ve seyirciler hem perdedeki filmi hem de paten yapanları izleyebilmekteydi. Üstelik karanlık ortamdaki kayarken düşenlerin de görünmemesi nedeniyle buz pateni pisti oldukça popülerdi.³ 1910'da Evagelistria Caddesi'nde Astiron, 1913'te Melis, 1912'de ise Saint Catherine Caddesi'nde Finix sinemaları açılmıştı.

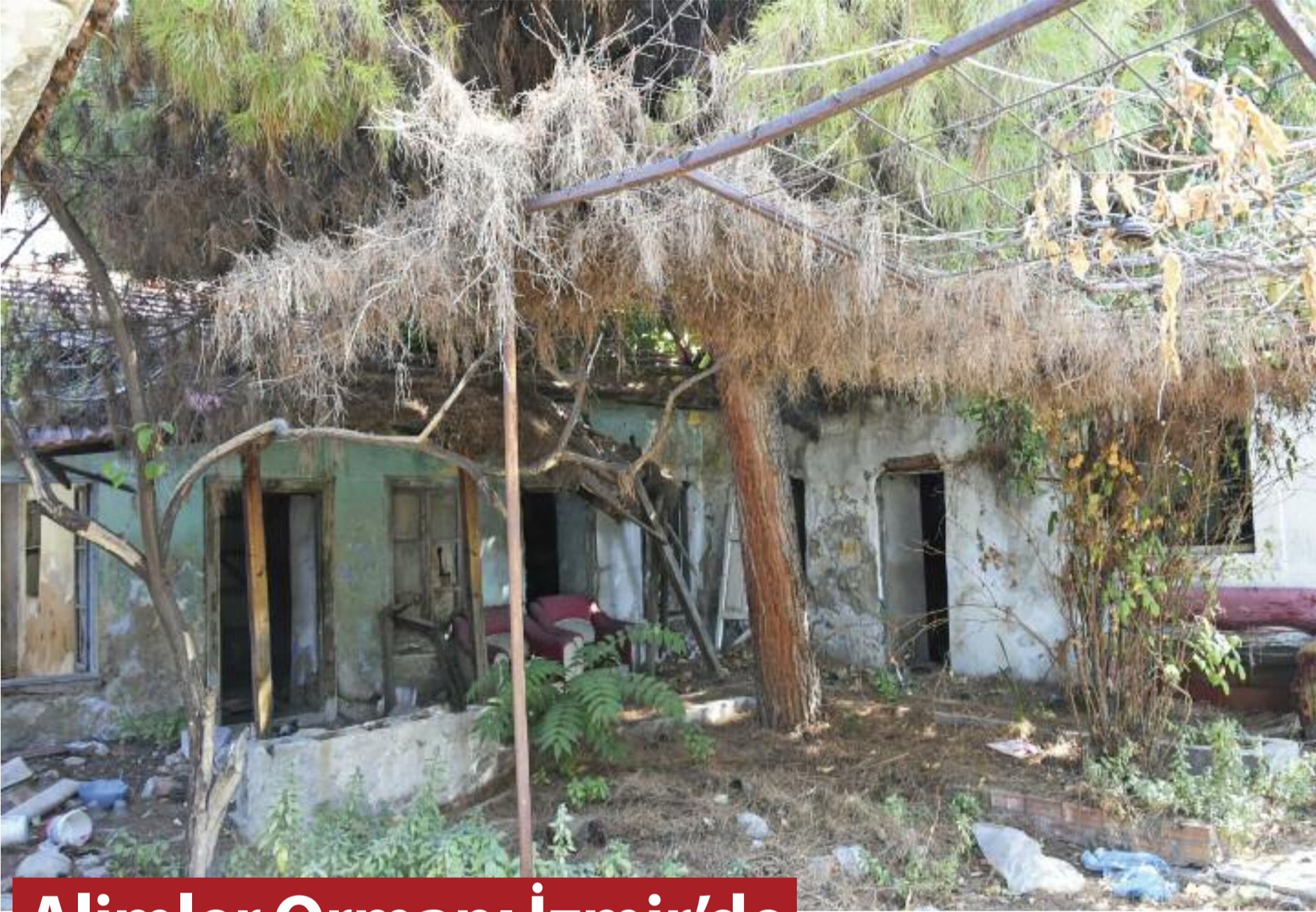
1922 öncesinde İzmir'de elektrik fabrikası bulunmuyordu. Bazı binalarda, yalnızca kendi kullanımları için elektrik üreten çok sayıda küçük ölçekli elektrik üretim tesisi mevcuttu. Bunlar: Tiyatro de Smyrne, Club des Chasseurs (Pantazopoulos ikametgahı), Cine de Paris, Cine Pallas, Cafe Fotis Stefanopoulos, Hotel Kraemer, Banque Nationale de Grece, Banque d'Athenes, Banque Credit Foncier d'Algerie et de Tunisie ve Banca di Roma idi. Buna ek olarak, yakınlardaki evlere ve dükkanlara elektrik sağlayan üç tesis daha vardı. Bunlar; Xanthias ve Stefanopoulos, Vidori Matbaası ve Milli Kütüphane'ydi. Filmleri oynatabilmek için mutlaka elektrik gerektiğinden bütün sinema salonlarının elektrik üreten küçük-büyük dinamoları bulunmaktaydı.

1) Lamartine İzmir'de: 5 Temmuz 1850'de İstanbul'a gelen ve Sultan Abdülmecid tarafından kabul edilen Lamartine, aynı akşam Oronte vapuru ile İzmir'e hareket etti. 7 Temmuz 1850 tarihinde İzmir'e ulaştı. Kendisine armağan edilen çiftliği ziyaret ettikten sonra Bostand Kumpanyası'nın bir gemisi ile 30 Temmuz 1850 tarihinde çok hazin bir veda merasimi ile İzmir'den ayrıldı.

2) Hüseyin Rıfat/Erkan Serçe Aydın Vilayeti 1330 Sene-i Mâliyesi Ticaret Rehberi

3) A. Şahabettin Ege "Eski İzmir'den Anılar"

Alimler Ormanı İzmir'de kayıp bir medrese

■ **Orhan BEŞİKÇİ**

■ **Fotoğraflar: Atilla ÖZDEMİR**

Evliya Çelebi İzmir'de kırk medrese bulunduğunu; her cami haremde ve etrafında, medrese hücrelerinde talebelerin ders yaptığını anlatır: "Zira bu şehrin uleması ve talebesi çoktur. Amma asalet mahsus medreseler, Sultan Selim Kurşunlu Medresesi, Kaptan Paşa Medresesi ve Ahmet Ağa Medresesi meşhurdur" diyerek üç medreseden bahseder. İzmir'de müstakilen yapılmış bir medrese hemen hemen yok gibidir veya birkaç tanedir. İzmir çok eski devirlerden itibaren bir ticaret şehri olduğu kadar bir ilim şehriydi. Roma İmparatoru Hadrianus zamanında, gerek Ege adalarından, gerek civar şehirlerden gelen birçok genç, İzmir okullarında çeşitli derecede tahsil gördüğü için bu şehre 'Alimler Ormanı' adı verilmişti.*

Medreseler

Vakıf kayıtlarında adı geçen medreselerden bazıları; Abdülfettah Medresesi, Alemdar Medresesi, Berberzade Medresesi, Faik Paşa

Medresesi, Ali Paşa Medresesi, Fatma Hatun Medresesi, Hatuniye Medresesi, İsmail Efendi Medresesi, Mahmut Efendi Medresesi, Pabuççuzade Medresesi, Hacı Molla Medresesi ve Katipzade Ahmet Reşit Efendi Medresesi'dir.

Geçen yıl bu sayfalarda "Merdivenli Medrese"nin, genç yaşta ölen Müderris İzmirî İsmail Efendi'nin medresesi olabileceğini,

medreselerin banilerinin adlarıyla anıldığını, haziresinde İzmir'de görev yapmış müderrislerin mezarlarının bulunduğunu, şevli bir arazide inşa edilen medreseye merdivenle ulaşıldığı için mahalli olarak Merdivenli Medrese denildiğini yazmış, medresenin duvarında Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Vakfiyesi'nde adı geçen çeşmenin bilgilerini konuyla ilgilenen uzmanlardan alıntılar yaparak açıklamıştım.

Merdivenli medrese

Osmanzade Yokuşu'nun zirvesinde Altınordu Spor Kulübü'nün karşısında bulunan, zamana direnemeyip yıkıldığı sanılan, müstakilen yapılmış Merdivenli Medrese'yi bir kez daha kentin gündemine getirmek istiyorum. Vakıflar Genel Müdürlüğü; Pazaryeri Mahallesi'nde İplikçi İsmail Dede türbesi ve haziresi bitişiğinde, içerisinde Merdivenli Medrese'den kalma yapıların bulunduğu 1548 ada, 3 parselde 5 kagir ev, 11 dükkan, 4 odadan ibaret, mülkiyeti özel şahsa ait olan taşınmazların kamulaştırılmasına 25.09.2014 tarihli makam oluru ile karar verip, 2942 sayılı kanun uyarınca kamulaştırma davası açmıştı. Medrese'nin ortaya çıkarılıp sahiplenil-

mesinin sevincini yaşarken, aynı müdürlüğün ani bir kararla kamulaştırmadan vazgeçtiğini öğrendim. 1941 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından ihale yolu ile satılan parselde medrese müstemilatının yıkılıp yerine yeni yapıların inşa edilmesi, ihale ile satışından sonraki yıllara rastlar. Fotoğraflara dikkatlice bakarsanız yıkımdan kurtulmuş yapıların, dönemin mimari özelliklerini taşıdığını görürsünüz.

945-956 sokaklarla çevrili 572,75 m² alanın ortasında dikdörtgen kesitli avlunun etrafında sıralanan hazire, türbe ve medreseden kalma yapıların korunması her gün biraz daha zorlaşıyor. Avlusunda bulunan havuzu, okuma odalarını, kubbeli türbesini, haziresini ve çeşmesini enkaz sökücülerine, tarihe karşı merhametsiz davrananlara terk etmeyip koruyalım. Tarihi medresede uzmanların yapacağı çalışmalar birçok bilinmeyeni ortaya çıkaracağı gibi kötü niyetli insanların vereceği zararları da önleyecektir.

Osmanzade Yokuşu'nda İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından satın alınan eski yapıların onarımının İzmir'e ve İzmir tarihine katkı sağlayacağından şüphemiz yok. Şeyh ve Pazaryeri camileri, Emir Sultan Haziresi yakınında olan tarihi medrese İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından kamulaştırılırsa Emir Sultan Haziresi gibi önem kazanır. Önemli bir ziyaret yeri olabilecek mimari özelliklere sahip olan Merdivenli Medrese; kamu veya özel kurumlar tarafından satın alınırsa kültür hizmetlerinde de kullanılabilir. Bir dönem düğün salonu olarak kullanılmış, fakat buna rağmen gizli kalmış, ikinci bir örneği olmayan tarihi medresenin, öyküsü ile birlikte İzmir'e kazandırılacağı umudunu taşıyorum.

Kaynakça:

AKTEPE Münir, "İzmir Yazıları-Camiler Hanlar Medreseler Sebiller", Kent Kitaplığı, 2003.

Yokuşların Öyküsü

...kadının peşi sıra girdim. Gösterdiği yerde ayakkabılarımı çıkardım. Soldan yukarı doğru çıkan ahşap merdivenleri gıcırtilarla çıkıp küçük bir sofaya geldik. Burada karşılıklı birkaç oda kapısı vardı. Bu kapılar da üzeri baklava dilimli desenli bir kilimle örtülmüş zemin gibi ahşaptı. Kadın beni odalardan birine aldı. Şaşkınlığım hala sürüyordu; burada ne işim vardı? Niye çağırılmışım?

Taner ORALALP

Ne zaman buralara; Halil Rifat Paşa, İkiçeşmelik, Agora, Topaltı sokaklarına uğrasam, ne zaman bu suskun, sakın, cumbalı, tahta kapılı evleri görsen, zaman içinde bir yolculuk yapmış gibi olurum ve garip bir suçluluk duygusuna kapılırım. Bu yokuşlara itilmiş gibi duran insanların, evlerin bu dar sokaklara yayılan sitemli bakışlarını görürüm. Çünkü bizdik zaman içinde onların saltanatını, cazibesini yıkan, yerlerine diktiğimiz betonarme çıkıntılarla! Yok etmiştik onları bir bir, yenilenip gelişirken...(!)

Fotoğraf makinemin vizöründen her bakışında benden tebessümlerini esirger gibiydiler. Kentin yokuşlarına konuşlanmış, vakur bir ifadeyle, tepeden bakıyorlardı bizlere!

Parke taşlı, dar, kıvrımlı, labirenti andıran bu sokaklarda yolunuzu şaşırıyorsanız, kendilerini oyuna vermiş çocuklar bunu hemen fark eder, siz sormadan yol gösterirler. Bunu kapı önlerinde oya işleyip, örgü örüp sohbet eden ev hanımları da yapabilir.

Aynı havayı solumamıza karşın farklı mekanlardır buralar. Geçmişten kalan birtakım tatları duyumsarsınız. Buraların gölgeleri,

beton yapılarınkinden daha serindir. Zeytinyağı tenekelerine dikilmiş güllerin, fesleğenlerin kokuları nihavent şarkılar dinleyerek yapılan yemeklerin kokularına; çocukların sesleri, kuşların cıvıltılarına; kundura tamircilerinin çekiç sesleri, biraz daha aşağıdaki matbaaların ritmik seslerine karışır. Kent yaşamının ayrı birer parçaları, üretimin küçük dişlileridir bu atölyeler, dükkânlar! Tıpkı o evler gibi var olma savaşı içinde. O çocuklar gibi büyüme telaşı içinde!

Buraların fotoğraflarını çekerken ayrı bir özen gösterir, seslerin ve kokuların da fotoğrafa yansımaları gerektiğini düşünürüm. Çünkü bir gün yine gelip de bu evleri ve bu insanları buralarda göremez ve bulamazsam, o gül ve fesleğen kokularının, sokağı gölgeleyen, yaşanan ve yaşayan bu mekânların izdüşümünü bırakmak isterim geleceğe.

Arkadaşımla yaklaşık üç saattir buralardayız ve hepsi hepsi dört poz çekmişim. Arkadaşım bir arkeolog, bir mimar titizliği ile buralarda çalışmama engel bir durumda. Bu yüzden, bir başka gün ve saatte yine gelmeliyim. Olabildiğince bol çekim yapmalıyım; pencerede kedi, çiçekte arı, dalda kuş, saksıda çiçek, ardında derin bir geçmiş barındıran ahşap bir kapı... Ama mutlaka insan... Tüm bunlar için tekrar ve yalnız gelmeliyim. Günün ilk ışıklarıyla birlikte yeni bir güne uyanışı çekmek için!

Sabahın alacakaranlığı. Ortalıkta kimseler yok. Çevrelerinde yüzlerce kınkatatlının uçtuğu loş sokak lambalarının aydınlatığı eskimiş parke taşlarda yürürken içimi bir ürperti sardı. Gündüz çocuk sesleriyle çınlayan bu sokaklar, şimdi mezarlık sessizliğine sahipti. Gecedden hazırladığım omzumdaki fotoğraf makineme garip bir güven duydum. Bu, dağ başında yalnız kalan birinin, elindeki fenerden aldığı cesaret gibi bir şeydi. Oysaki buralardaki yaşam, kentin baş döndüren yaşamından ve mekânlarından çok daha masumdu.

Önce de söyledim; yüksektir, yokuştur buralar. Bu yüzden bir yan veya arka sokağa geçmek için ya merdivenleri ya da düz yolu tırmanacaksınız.

Yoruludum. Bir sigara içimi mola verdim. İlk dumanı savururken, altında bulunduğum cumbayı süzdüm. Sonra evin içindekileri düşündüm. Evin reisini... Yalnız kendi evinin sahibi olabilmiş, yaşamını ev ahalisine adanmış evin babasını. Şimdi derin uykularda, bu ülke için güzel düşleri olan biçare insanların düşündüm bu sokakların.

Güneş gecenin kuytularını yavaş yavaş aydınlatırken, şekiller de belirmeye başladı. İşe koyulmuştum. Gecenin derin sessizliği yerini beni kuşbakışı izleyen kumruların uğultularına bırakmıştı. Makinemin filmine birkaç silüet kaydoldu. Köşe başındaki küçük, kepenkleri yeni açılan bakkal dükkanından süt ve bisküvi aldım. Soğuk sütü kuru boğazımdan geçirirken gözlerime bakkalın hemen üstündeki, ahşap panjurları henüz kapalı ev ilişti. Ev iki katlıydı. Benzerlerinin bazıları terk edilmişti ama burada bir yaşam belirtisi vardı. Sabahın serinliğinden mi, evin bu gizemli görüntüsünden mi bilmem, içimi yine bir ürperti sardı. Karşı kaldırıma geçip makinemi bu eve doğrulttum. Evi tepeden tırnağa kadrajlayıp

deklanşöre bastım. Boncuk mavisi ahşap kapısına kıvrılıp tırmanan aşınmış taş merdivenler ve bu merdivenlerin hemen altındaki kiler girişi, yapının köşesine işlenen oymalı taş... Her şey, evet her şey arşivimdeydi artık.

Bisküvi ağzımda çıtırdarken, evin kapısı yavaşça ve gıcırtyla aralandı. Pembe, uzun, çiçek desenli elbisesi, başında beyaz yemeni gibi bağlanmış eşarbiyle yaşlı, zayıf bir kadın, elinde su kovasıyla dışarı süzüldü. Suyu maşrapayla basamaklara dökerken bir şeyler mırıldanır gibiydi. Ağır ağır diğer elindeki süpürgesiyle suyu basamaklardan aşağı süpürüyordu. Biraz yaklaşıp fotoğrafını çekmeyi düşündüm ama kadının beni fark ettiğini görünce vazgeçtim. Kadın şimdi de bana bir şeyler söylüyor gibiydi. Onu duyabilmek ve burada bulunma amacımı açıklamak için yanına yaklaştım ki kadın yumuşak bir ses tonuyla ve biraz da tebessümlerle:

—Eşim uyuyor, buyurun? dedi.

—Sesinde “Ne istemiştiniz?” gibisinden bir soru tonlaması vardı. Bu beklemediğim yaklaşım karşısında ne söyleyeceğimi bilemedim. Sözcükler bir an boğazıma düğümlendi.

—Şey! Dedim, buralarda fotoğraf çekiyordum. Evinizin de fotoğrafını çekecektim...

—Neden?

—Çünkü çok güzel ve...

—Ve eski, dedi kadın, sözümü tamamlayarak.

—Evet. Ve bu yüzden korunması gerekiyor.

Omuzlarını kaldırıp, eliyle evi göstererek:

—İyi ya çekin, dedi.

Emektar evin bir iki pozunu daha çektim. Ben fotoğrafları çekerken kadın hiç orali olmadı. Onun da fotoğrafını çektiğimi anlamıştı oysa.

—Size bu fotoğraflardan en kısa zamanda getireceğim.

—Getirmesiniz de olur. Yorulmayın, dedi kadın.

Zarafeti, yaşadığı bu evle sıkı sıkıya örtüşüyordu. Ona bunun bir yorgunluk değil, zevk olacağını söyledim. İyi niyetimi sanırım anlamıştı. Maşrapayı plastik kovasına bıraktı. Bana, “Bekleyin lütfen” deyip içeri girdi. Bir süre sonra da geri döndü. Eliyle içeriyi gösterip, “Buyurun!” dedi.

Hiç tanımadığı halde beni evine davet eden bu yaşlı kadın karşısında ikinci kez şaşırıyordum. Yaşlı kadının gibi titrek bir sesle:

—Yok, rahatsız etmeyeyim, dedim.

—Rahatsız etmezsiniz. Vaktiniz varsa buyurun, diye yineledi.

Kadının peşi sıra girdim. Gösterdiği yerde ayakkabılarımı çıkardım. Soldan yukarı doğru çıkan ahşap merdivenleri gıcırtilarla çıkıp küçük bir sofaya geldik. Burada karşılıklı birkaç oda kapısı vardı. Bu kapılar da, üzeri baklava dilimli desenli bir kilimle örtülmüş zemin gibi ahşaptı. Kadın beni odalardan birine aldı. Şaşkınlığım hala sürüyordu; burada ne işim vardı? Niye çağırılmışım?

Loş odanın her tarafı, çeşitli boylardaki saksılara dikili çiçeklerle donatılmıştı. Karşı duvarda büyükçe, oyma desenli bir ayna; kenarlarına sıkıştırılmış birkaç siyah beyaz fotoğraf. Beyaz kireç badanalı duvarlarda, alçaklı yüksekli asılmış birçok eski, kimi solmuş, çerçeveli fotoğraflar da vardı. Bunlardan biri dikkatimi çekti. İsmet İnönü... Yanında iyi giyimli, orta yaşlı bir adam... Gülümsüyor. Oldukça da yakışıklı... Diğer başka fotoğraflarda da İnönü var. Garip bir rastlantı mı bu; İsmet İnönü'nün doğduğu, şimdi müze olan eve çok yakımda bulunduğum bu ev.

Odada dikkatimi çeken bir başka şey de, duvarda asılı duran, eski, yaprak gövdeli bağlama oldu. Gözümün önüne, bağlama çalmayı ilk öğrendiğim, dedemden anneme kalan on dokuz perdeli bağlama geldi. Bağlamayı duvardan indirmeden, ellerimi tellerinde gezdirdim. Akortsuz tellerden, tarihten gelen tınılar döküldü! Bu eski evin dingin ortamında tuhaf bir duyguya kapıldım; bir rehavet, bir baş dönmesi... Bu durum içinde, elinde su dolu ibriğiyle çiçekleri sulamak için odaya giren kadını fark edemedim. Sıcak bir sesle:

—Oturun, rahatınıza bakın, dedi. Sözlerindeki samimiyetten, sulanan çiçekler gibi serinledim. Odada ve evde bulunan birçok şey gibi eski bir koltuğa oturup gerçekten rahatladım. Ne var ki, aklıma kanca gibi takılan soruyu atlatamıyordum; niye buradaydım ve kimi bekliyordum? Ben bunları düşünürken kadın, düşüncelerimi okumuşçasına:

—Ali Rıza Bey birazdan gelir. Sizi de bekletiyorum ama... Yaşlandı adamcağız. Bütün gün evde... Arayanı yok, soranı yok. Sizin gelmeniz onu sevindirecek.

Ali Rıza Bey kocası olmalıydı. Kadını uzun uzun izledim. Zayıf ve zarifti. Her halinde soyluluk gözleniyordu. Kibar ve ağır tavır, yumuşak ve hafif sesiyle uyumluydu.

—Sazı Ali Rıza Bey mi çalıyor, diye sordum. Başını kaldırmadan:

—Çalıyordu, diye düzeltti. Bir ara uda merak sardıydı. Çocuklar bırakmıyor ki; kırmışlar bir yerini. Küçüktüler o zaman. Akılları ermiyordu. Eh, sağ olsun Ali Bey de sinirliydi biraz. Sen al canım udu, öyle kırılmaz,

böyle kırılır diye parça parça et!

Kadının ses tonunda alaycı bir tavır vardı. Olayı gülünç bulduğu belliydi. Beni ilk sohbetin ardından evine alan ve bir ara aklımdan kuşkulandığım bu yaşlı kadın, oldukça akli başında biriydi. Ali Rıza Bey nasıl biriydi acaba?

Derken, sofadan tahta zeminin gıcırtiları duyuldu. Kısa bir süre sonra da, uzunca boylu, hafif göbekli, yaşına göre gür, beyaz saçları dağınık, tıraşlı, yaşlı bir adam içeri girdi. Gür bir sesle odanın ortasına kocaman bir "Merhaba" yayıldı. Ayağa saygıyla kalktım, "Merhaba" dedim. Ali Rıza Bey buğday rengi yüzüne ve yeşil gözlerine sabahın bu saatlerinde yerleştiği gülümsemeye karısını aratmayacak kadar sevimli ve sevecendi. "Misafirimiz bu genç mi?" diye seslendi kadına. Kadın titizlikle incelediği çiçeklerden başını kaldırmadan:

—Ya! dedi, bu genç. Mahallede fotoğraf çekiyormuş. Evimizin de fotoğrafını çekti.

Ali Rıza Bey pencereden dışarı bakarak bu kez bana seslendi?

—Pek iyi, pek iyi. Buralar biz insanlar gibi; bugün varlar yarın yoklar. Resimci misin sen?

"Sayılır" diyecektim ki, yanıtımı beklemeden yine karısına döndü:

—Meziyet Hanım, gazete geldi mi?

—Hayır. Bakkal çırakla gönderecekmış.

Kadın sonra bana:

—Sen Ali Rıza Bey'e arkadaş ol, ben kahvaltıyı hazırlayayım, deyip dışarı çıktı.

Ali Bey pencere kenarındaki iki salıncaklı sandalyeyi gösterip, "Gel, kahvaltı hazırlanana kadar şurada biraz sohbet edelim" dedi ve birine kendi oturdu, diğerine de ben... Önce adımı sordu. Sonra elimdeki fotoğraf makinesini gösterip:

—İşin bu mu? dedi.

—Evet, dedim.

—Yaş kaç?

—Otuz iki.

Belki, dedi otuz iki yıldır ilk misafirimizsin. Tabi arada bir gelen bakkalın çırağını ve bayramlarda şeker ve harçlık isteyen çocukları saymazsak...

Şaşkınlığım üzüntüye dönüşmüştü. Bu kez ben sordum:

—Neden? Neden kimse gelip gitmiyor? Çocuklar, torunlar filan yok mu?

—Bizim çocuklar bize küs. Niye diye sorarsın şimdi. Efendime söyleyeyim, birileri kanlarına girmiş; babanın evini yıkıp şöyle lüks bir apartman yaptırın, size de iki daire versinler, demişler. İzin vermedim tabii. Benim

gibi, annelerini de kandıramayınca küsüp gittiler. Kendimizi düşünmüyormuşuz, bari onları düşünecekmişiz. Şimdi İstanbul'dalar. Unuttular buraları. Buralardaki geçmişlerini, anılarını...

—Şimdi de birçok bakımdan böyle yalnızsınız.

—Eh, pek de yalnız sayılmayız. Birbirimize yetiyoruz. Bunca zamandır bir yaramazlık yok şükür. Ama insan vefalı olmalı. Onlar bu evde doğup büyüdüler. Benim ve annesinin olduğu kadar, onların üzerinde bu evin, bu mahallenin de emeği var. Ardına bakmadan çekip gidilecek yer değil

burası, evlat.

—Mutlaka! Ama zaman ve koşullar insanı bir yerlere götürüyor, başka şekillere sokuyor!

—Olmaz öyle şey! diye gürlledi Ali Bey. Zaman insana değil, insan zamana hükmetmeli! Seciye dediğin şey, insanın kemiğindeki ilik gibidir; değişmez. Değişmemeli. Karakterden mahrum bir insan savrulur oradan oraya. Her şekle girer. Ben bunu anlatamamışım bizimkilere demek ki...

Derin bir solukla doldurdu ciğerlerini sonra:

—Neyse, dedi, sıkımayım seni. Diyeceğim şu ki, biz hanımla bir ahenk içinde yuvarlanıp gidiyoruz.

Gerçekten de, bu iki yaşlı, görünüşte iyi bir uyum içindeydi. Sade döşenmiş evle-

rinde mutlu oldukları belliydi. Her ikisini de bugüne dair mutsuz edecek şeylerin sayısı sanırım çok azdır. Onların, geçmişe takılı birkaç kırgınlıktan başka ne sorunları olabilirdi ki?

Ben bunları düşünürken Ali Bey:

—Ama bir bakıma haklısın, dedi. İnsan yaşadığı iklime benzer biraz! Betonarmelerde oturanların bu ahşap, cumbalı evlerde oturanlar gibi konu komşu, insan canlısı olması beklenemez. Onlar da kendi şartlarında haklıdır. Kent yaşamı yalnızlaştırıyor insanı. Bu kalabalıkta giderek yalnızlaşıyor insanlar. Yani kalabalık bir yalnızlar topluluğu oluyor, öyle değil mi?

Sokağı gösterip:

—Şu yola baksana. Şu evlere. İnanır mısın, nefes alır durur bu mekânlar.

—İnanırım.

—Eee! Evi soluk alıp verenin kalbi nefes almaz mı?

—Alır.

—Kalbine hava girerse, sevgi de girer! Şu mahallede kırk kişiyiz, kırkımız da birbirimizi biliriz. Bizim çocuklar da dahil kaç kuşak yetişti bu mahallede. Şimdi benim anlamadığım, bizim oğlanlar işte bu havadar yerlerde ve ortamda büyüdüler de niye kalplerinde sevgi yok? Sen söyle bakalım.

İyi bir soruydu. İyi bir yanıt ararken Ali Bey söze devam etti:

—Buraları iyice solumamışlar da ondan!

Meziyet Hanım odanın kapısından başını uzatıp seslendi:

—Haydi, buyurun kahvaltıya.

Sofaya açılan bir başka odaya geçtik. Buranın az kullanıldığı belliydi; diğer odalara oranla daha düzenliydi ve az eşya vardı.

Kahvaltı, ortadaki yuvarlak ceviz masaya kurulmuş. Duvarda asılı meyve tabağı tablosu, bu sabah sofrasını ve odayı daha çekici hale getiriyordu. Oyma işlemeli tahta sandalyelere oturduk. Porselen fincanlarda çay içtik. Meziyet Hanım'ın özel tuzsuz ekmeğine dokunmamaya gösterdiğim özenle, tane tane kızılıklık ve dut reçelinden, kara fırın ekmeğinin dilimlerine yayararak yedim. Ali Rıza Bey, az önce bakkalın çırağının getirdiği gazetesinden paragraflar okuyup yorumlar yaptı bu arada. Kimilerine güldük. Sohbet, arada bir Meziyet Hanımın da katkılarıyla kahvaltı boyu sürdü. Ali Rıza Bey'e, duvardaki İnönü'nün bulunduğu fotoğrafları sordum. İnönü'nün yanındaki-lerden biri amcasıymış. Ali Bey o yıllar daha yedi yaşında.

—Peder beyle amcam iki ayrı kutup gibiydiler. Biri, yani amcam, Batılı sanat geleneğinin iflah olmaz bir tutkunu. Diğerini aynı derece kendi geleneklerine sıkı sıkıya bağlı biriydi. Babamla amcam anlaşamazlardı.

Yine derin bir iç çekip devam etti:

—Çocuğu olmadığı için, amcam beni çok severdi. Bana hep kitaplar verirdi. Babam da kitap okurdu ama amcamın verdiği kitaplardan anlamadığı için çoğunu elden çıkartmış. Amcam, babam ölünce, iyice kendi oğlu yerine koydu beni. Sahiplendi.

—Babanızı sever miydiniz?

—Severdim ya. İnsan babasını sevmez mi? Aramızda hep bir mesafe vardı. Dokunamazdım babama. Ama severdi bizi için için. Açıkta koymadı bizi. Çok yokluk çekmedik. Yokluk çekmesin diye de ablamı zengin birine verdi.

—Ablanız sağ mı?

—Sağdır herhalde. Kocasını ona iyi baktı. Ama bizimkinin de ferisi söndü, bizi görmez oldu. Şimdi Amerika'daymış. Bizimle bir alakası kalmamış.

—Aman, sizin canınız sağ olsun Ali Bey Amca.

Ali Bey başını öne doğru salladı. Sonra aynanın altındaki küçük çekmecedeki bir tabaka açtı. İçinden düzgün istiflenmiş sigaralardan birini aldı ki, Meziyet Hanım:

—Kahve yapacağım, onunla içersiniz Ali Bey, dedi. Sonra şikâyetle: "Ali Bey günde bir iki tane içer. Onu da içmese pekiyi olacak ya..."

Ali Bey, kahveleri karşı odaya getirmesini istedi karısından. Karşı odaya geçtik. Oda, daha çok bir kütüphaneyi andırıyordu; bir duvar tamamen kitaplarla dolu raflarla örülmüş, yandaki küçük pencerenin altındaki geniş masanın üstünde bir daktilo, birkaç sandalye, yerde koyu renkli, boydan

boya yün bir halı. Raflardaki kimi isimlere aşınayım; Tolstoy, Victor Hugo, Steinbeck... Yorgun Savaşçı, Ölmez Otu, Safahat, Büyük Umutlar...

—Okudukların var mı bunlardan? dedi Ali Rıza Bey.

—Evet, dedim, sizin okumadıklarınız var mı bunlardan?

—Olmaz mı? Daha Gazali'ye başlayamadım. Sonra şu yeniler, yeni şiirler... Pek anlamıyorum. Ama okumak gerek. Ben hece veznini seviyorum. Şimdikiler hikâye gibi, düz-

yazı gibi şiir yazıyorlar.

Hemen atıldım:

—Kimleri seversiniz?

—Şairlerden mi?

Bir kitap çekti raftan. Sayfalarını biraz karıştırdıktan sonra, birkaç satır okudu:

"Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak Ve bir zaman bakacaksın semaya ağlayarak..."

—Ahmet Haşim, dedim.

—Aferin, dedi. Şimdiki gençlik bilmez bunları. Sonra birkaç sayfa çevirip yine okudu:

"Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum Yolumun karanlığa saplanan noktasında Sanki beni bekleyen bir hayal görüyorum..."

Gözlüğünün üstünden bana baktı, yanıt bekleyerek. Bu haliyle babamı andırıyordu. Beyaz bir yele gibi ensesine dökülmüş saçları, biri yukarı kalkık kaşının altından soran bakışları, ütülü beyaz gömleği ve yeşil gözleriyle babamı gördüm onda. Necip Fazıl

için babam, "Kaldırımlar Şairi" derdi. "Kaldırımlar" adlı şiiri çağın bir edebiyat ve sanat eseri olarak nitelerdi babam. Bunları Ali Rıza Bey'e anlattım.

Ali Bey beni sınırcasına:

—Sen oku bakalım, dedi elindeki kitabı uzatarak.

Belleğimi biraz zorlayarak ezberimden okudum:

"Yürek değil be, çarıkmiş bu, manda gönünden / Teper ha babam teper, paralanmaz / Teper taşlı yolları / Bir vapur geçer Varna önünden / Uy Karadeniz'in gümüş telleri / Nazım usulcacık okşar vapuru / Yanar elleri."

Ali Bey, Meziyet Hanım'ın az önce getirdiği kahvenin köpüğünü iştahla höpürdetti. Meziyet Hanım, okuduğum şiirin ardından dalgın bir görünümle:

—Sıla hasreti, bir daha böylesine derinliğine yazılamadı, dedi.

Ali Bey ve ben ayaktaydık. Meziyet Hanım:

—Niye ayakta tutuyorsun delikanlıyı Ali Bey? diye söylendi.

—Bi'şey olmaz. Adı üstünde; delikanlı o, deyip savuşturdu durumu Ali Bey.

Meziyet Hanım kocasının aksine, ince, kırışık dudaklarını fincana hafifçe dokundurup kahvesini sessizce yudumladıktan sonra bu kez:

—Haydi, Ali Beyciğim, bize saz çal, diye nazikçe seslendi.

Gür sesiyle Ali Bey:

—Ohoo! dedi, on yıl oluyor, elime almıyorum.

Meziyet Hanım'la ısrar ettik. Yaşlı kadın diğer odadan tozlu sazı getirdi. Ali Bey odanın ortasına bütün tozu üfürüp tellere hafiften dokundu. Burguları kurcalayıp, akort etmeye çalıştı. Gırtlığını temizleyip ciddi bir eda takındı. Ardından nağmeler döküldü dudaklarından:

"Şu Dalma'dan geçtin mi Soğuk sular içtin mi Efelerin içinden Yörük de Ali'yi seçtin mi..."

Bağlamanın cılız sesi, Ali Rıza Bey'in yaşlı ama gür sesi altında kaybolmuştu. Meziyet Hanım'ın asıl duymak istediği de buydu; yarım asırlık hayat arkadaşının aşık olduğu sesi...

Sazı Ali Bey'e amcası almış. Erzincanlı bir bakırcı, ona birkaç türkü çalmayı öğretmiş. Babasından gizli, odasında kendi kendine saz çalmayı biraz ilerletmiş. Sonra amcasının bir İtalyan Levanten arkadaşı ona akordeon hediye etmiş. Başkalarından bir şey almasını istemeyen babası nedeniyle akordeonu

eve getirememiş. Akordeon, bu Levanten'in Buca'daki evinde kalmış. Ali Bey, ara sıra amcasıyla trenle gidip evin oğlundan öğrenmiş akordeon çalmayı.

—Dünyanın parası o zamanlar bizim için bir akordeon. O İtalyan'ın evine gizli gizli gidişimizden amcam bile korkardı. Babam acayip sinirli bir adamdı.

Karısının gözlerine bakarak devam etti:

—İyi ki gitmiş, öğrenmişim. Akordeonla çal-

diğim tangolarla kandırdım Meziyet Hanım'ı. Başka bir Meziyetimiz de olmadı hayatta!

Gözlerini şimdi camdan dışarıya çevirdi, eski bir tango mırıldandı:

"Sevdim bir genç kadını / Ansam onun adını / Her şey beni ona bağlar / Kalbim durmadan ağlar..."

—Düğünümüzün açılış tangosuydu bu delikanlı. Her şey beni ona bağladı işte.

Meziyet Hanım hafiften irkildi. Kendisi için söylenen sözlerden gözleri dolar gibi oldu, utandı: "Aman Ali Bey!" diye bir mırıltı duyuldu titreyen dudaklarından.

Odayı kaplayan bir anlık sessizliği Ali Bey sorusuyla bozdu:

—Evli misin?

—Hayır.

—Niye ki, askerliğini yapmadın mı?

—Yaptım. Ama bu işler para işi.

—Canım, ne güzel işin var. Ailen, akrabaların da vardır. Yardım ederler.

Ali Bey bu işleri eskisi gibi görüyordu anlaşılır.

—Şimdikiler tangoyla filan kanmıyorlar, dedim. Gülüştük yine.

Ali Rıza Bey ciddi bir tavırla:

—Hayat senin, dedi, Atı ömrünü iyi düşün. Ne dostun, ne akraban... En çok kendine güven. Ama herkesi sev.

—İnsan yalnız kalmaz mı böyle? Yani kimseye güvenmeden?

—Tabii ki. Ama asıl sevgisiz insan yalnız kalır, dedi.

—Hem ben yalnız mıyım? Bak, en azından eşim var, sen varsın. Bu nefes alan evim var! Şaka bir yana, kayıtsızca inandığın birinin çıkarlarına dokun da gör bak! Asıl o zaman yalnızlaşırsın. Bu, en yakınının da olabilir. Ama şu var ki; yüreğin sana kimi gösterirse yaklaş ona. Mantığın bazen yanıltabilir seni. Ama yürek yanıltmaz! Bazı insanları bir kere kaybedersen bir daha bulamazsın. Yüreğin, sana yol gösterecektir. Kimselere güvenmeden yaşanmaz elbet, haklısın. Kuşku ve güvensizlik çürütür insanı! Ama önce kendine güvenirsen başkalarına da güvenmeyi öğrenirsin. Başkalarına karşı duyacağın güven, yaşamındaki tecrübelerle gelişecek.

Çevresindeki insanların çokluğu ile böbürlenilen bir yakınım geldi aklıma. Sonra kendi seçiciliğim... Tam bu arada Ali Bey:

—Yalnızsam da, mutlu bir yalnızım, dedi. Yalnız kalmayalım diye bir sürü olur olmaz adam toplamaya gerek yok.

Bir süre sustu, yutkundu, sonra devam etti:

—Gençliğimde bir zaman yalnızlığı aradım. Melankoliyi... Bu duygu durumu içinde bir dolu şiir yazdım. Aşk şiirleri... Hayali sevgililerim oldu. Şairin dediği gibi: Ne kadınlar sevdim, zaten yoktular. Olmayan sevgililerin özlemiyle yaşadık bir zaman. Aşk yalnızlıkta aradım. Oysa aşk yalnız kalmamak içindir. Bizim edebiyatımızda hasret ve seveda arasında sıkı bir bağ vardır. Türkülerimiz, şarkılarımız hep seveda üzerinedir değil mi? Ayrılık üzerine yakılmış türkülerini saymakla bitmez. Aşık Veysel'e sormuşlar aşk nedir diye, "Seversin kavuşamazsın, işte o aşktır" demiş. Hasretle aşkın kuvvetli bir bağı vardır dedik ya. Ben Meziyet'i gördüğümde anladım gerçek aşkı! Hayatımı onunla doldurabileceğimi anladım. Hasretini çektiğim sevdaya kavuşmuştum! Senin de karşına biri çıkacaktır. Yüreğin sana

gösterecektir onu. İşte o zaman içinde bulunduğun maddi şartları dikkate almadan, yüreğini dinle. Sev onu. Ve hiç vazgeçme. Çünkü aşk, pişman olmamaktır. Ha, bir de vatanını sev. Aşkla bağlan yurduna. Milletini sev, insanları sev, kentini sev. Acılarına, kederlerine rağmen yaşamaktan vazgeçme. Yaşam sevgisi hiçbir şeye benzemez. Bu sevgilerden mahrum olanlar yalnızdır aslında. Hem de yapayalnız.

Tüm anlatımlarında vücut dilini de kullanıyordu. Geniş ayallı elleri, havada teatral figürler çizip durdu. Meziyet Hanım onu saygılı bir ifadeyle, daha öncekilerin aksine hiç bölmeden dinledi. Gün ortasının ışığı, karşı karşıya oturduğumuz yaşlı çiftle aramızdan geçerek odanın ortasına düşmüş, eski halının desenlerinde parlıyordu. Ali Bey bir "Ya Allah!" çekip, yanına bıraktığı bağlamayı tekrar aldı. Özensizce tekrar akort etti. Ona bu işten anladığımı söylemedim. Sazı bana vermesindi... Gürleyen

nağmeler susmasındı... İnce, uzun parmakları perdelerde gezindi yine.

"Harmandalı efem geliyor hey hey! Elinde yatağan geliyor..."

Bu zeybek türküsünü sonuna kadar söyledi Ali Bey. Bağlamayı bırakıp ayağa kalktı. Biraz zorlanarak da olsa zeybek oynamaya başladı. Her zamankinden daha heybetliydi. Kollar açıldı, dizler vuruldu. O diz vurdukça, evin ahşap zemini sarsılıyordu.

—Bizim oğlanların yıktıramadığı konağı, gel beraber yıkalım hanım, dedi.

Berber söylediler:

"İzmir'in kavakları / Dökülür yaprakları / Bize de derler Çakıcı / Yar fidan boylum / Yıkarsız konakları..."

Şimdi tahta zemin üzerinde çocukça coşmuş, koca bir çınarın çıkardığı sesler vardı! Ali Bey "Haydi efeler" naralarıyla coştı... O narin, o tepeden tırnağa hanımefendi Meziyet Hanım da fırladı ayağa. Ali Bey'in bağlamasıyla eşlik ettim onlara.

Yorulup terlemeselerdi, diz vuruşları, valse, tangoya dönüşebilirdi. Bu kentli çift, barındıkları evleri gibi göz göre göre yitirilen değerlerimizdendiler. Sadeydiler, içtendiler, olgundular, büyüktüler! Her şeye karşın var olmanın kıvancı vardı yüreklerinde. Doğrularından ödün vermeden, bu yolda ömür boyu yalnızlığı göze alabilen, ama çocuklar kadar coşkun, sufiler gibi bilge ve alçakgönüllüydüler. Kendilerine olan inançlarından ve güvenlerinden bana açtıkları kapıları. Birlikteliğimiz süresince onlarla aramda olan yaş farkını hissetmedim hiç. Bu güzel evleri gibi, en az bu evde doğup büyüyen çocukları kadar varlıklarından habersizdi herkes. Ali Rıza Bey, Meziyet Hanım ve bu yaşamın ve kentin yokuşlarında barınan insanların sesleri, gözyaşları, kahkahaları, coşkuları, hüznüleri, beton bir doku halindeki kente inemiyor, aşağıdaki insanlarca duyulamıyor, bilinemiyordu.

Ali Rıza Bey ve Meziyet Hanım belki gerçekten bu evde oturuyorlardı. Ya da bir zamanlar buralarda bir yerlerde yaşamışlardı. Belki de hiç var olmadılar. Ben onları oturduğum bu kaldırımda, günün bu erken saatlerinde, düşlerimde yaşattım. Onlar benim iç dünyamın yarattığı kişilerdi belki. Ama ben Ali Rıza Bey'i tanıyorum. Sözleri kulaklarımdan gitmeyecek. Çünkü onlar yalnız bu yokuşların değil, yer ve kader birliği ettiğimiz bu beş bin yıllık kentin de türküsüyüdü.

Onlar benim fotoğraflarımın, bir de bu yokuşların gerçek öyküsüyüdü.

***Adana 6. Altın Koza Kültür Sanat ve Film Festivali**

Ölüm bile ayıramadı

Önce Ayla Dikmen, arkasından Enis Berki... İkisi de bu dünyadan göçüp gittiler. Onların birbirlerini ne kadar sevdiklerini cümlealemler bilirdi. Pek çoğumuz, aşkın ne yüce bir şey olduğunu onları izleyerek öğrendik. Bu dünyadan göç ettiler ama unutulmadılar.

Ayla Dikmen, romantik bir gecede Enis Berki ile.

■ Tayfur GÖÇMENOĞLU

O nları daha izlerken bile heyecanlanır, kalbimiz bir başka atardı. Böyle bir aşkın sadece filmlerde olmadığını görüp gerçekte yüzleştiğimizde de kendilerine hayranlığımız bir kat artardı. Aşk, Ayla Dikmen ve Enis Berki'de öylesine zirve yapan bir kavramdı ki, bunu bugün çok daha iyi kavırıyor, anlıyoruz.

Enis Berki ile yakından da öte bir dostluğumuz oldu o sıralar. İkimiz de bekarlık, ikimizin de ilgi alanları aynıydı. Gecelere akmak, İzmir'in o muhteşem ışığında gezintiye çıkmak bize büyük keyif veriyordu. Sonra birlikte oturur, çalıştığım gazete için sosyete notları yazardık.

Bir gün her şey değişti. O sıralar favorim olan "Niksarın Fidanları" şarkısını seslendiren o muhteşem sanatçı ile tanışma

arzum gerçeğe dönüştü. Ayla Dikmen, Sibel Gazinosu'nda sahneye çıkacaktı, İzmir'e geldi.

Şimdi nasıl yapıyor fikrim yok ama o zamanlar assolistler, anlaştıkları kulüpte orkestra veya sazla sıkı provalar yaparlardı. Her zaman yakından izlediğimiz Ayla Dikmen de işte bunun için oradaydı o gün. Sibel'in loş salonunda, hemen sol tarafta biraz yüksekçe bir bölümden provayı izliyorum. Benimle birlikte gazinonun sahibi Mehmet Ulutanır ve menajer Mösyö Garo da var. Ayla Dikmen, orkestra eşliğinde şarkılarını prova ederken bana garip bir cesaret geldi. Sanki çok anlarmışım gibi sahneye biraz yaklaşip ahkam kesmeye başladım: "Orkestra şöyle yapsa, siz böyle yapsanız. Enstrümanların sesi salondan tiz duyuluyor, biraz bas olsa!"

Ayla Dikmen'le göz göze geldik. Öyle kibar ki, bu densizliğime tahammül etti, hatta dinledi bile. Daha da ileri gitti, "Evet bana da tiz geliyor" dedi. Sonra orkestraya dönüp seslendi: "Arkadaşlar, bas ayarını biraz artırırsanız..."

Ayarlar yapıldı, şarkılar Ayla Dikmen'in sesini daha çok öne çıkararak prova edildi.

Sonuç mükemmel. Benim salvo atışım hedefi vurmuştu. Böylece tanışmış olduk.

Kismet Otel'de kalıyordu, birkaç gün sonra aradı:

"Sizinle bir şey konuşmak istiyorum..."

Çarşamba matinesi vardı. Kuliste konuştuk:

"Size bir şey söyleyeceğim ama aramızda kalacak."

"Buyrun" dedim.

Sordu:

"Enis Berki'yi tanıyor musunuz?"

Enis, iyi arkadaşım. O yıllarda; Mustafa Bey Caddesi girişinde solda sahibi olduğu beş katlı apartmanın en üst katında oturuyordu. Çapkınlığını, hovardalığını, gece hayatına olan tutkusunu en iyi bilenlerden biri bendim. Bu haliyle tanıdığımı söyleyecektim ki, vazgeçtim.

"Evet, çok iyi tanıyorum" demekle yetindim. Onun düzgün karakterini, delikanlı tavrını, vefasını, dostluğunu, kalenderliğini. Kısacası gerçek yüzünü anlattım.

Ayla Dikmen, ağzındaki baklayı çıkardı. Enis, daha ilk görüşte kendisine aşık olmuş, kendisine arkadaşlık teklif etmiş. Daha da ileri giderek "Gel, İzmir'e taşın. Evim sana açık" demiş.

Sordum:

"Siz ne düşünüyorsunuz? Yıldırım aşk dedikleri bu olmalı!"

"Benim İstanbul'da bir düzenim var. Ailem, tekнем, çevrem. Onları terk etmek kolay mı?"

Bütün zarafetiyle Ayla Dikmen.

Ayla Dikmen, İzmir'de dostları olan bir sanatçıydı. Kim bilir belki yirmi kişiye bu konuda danışmıştı. İşini şansa bırakması bir yana, bugün daha iyi anlıyorum ki; o da yıldırım aşkına tutulmuştu.

Sohbetimiz, bu havada sona erdi. Enis'e bu konudan bahsetmedim. Zaten artık kendisiyle eskisi kadar sık sık görüşemiyorduk da. İki de bir İstanbul'a gitmekten söz ediyordu. Anladım ki, ateş bacayı sarmıştı.

Bir süre sonra Ayla Dikmen, İzmir'e yerleşti. Hayatımda tanıdığım en düzgün sanatçılardan biriydi. Güzeldi, kültürlüydü, sevgi doluydu ve mesleğinin de zirvesindeydi. Böylece birliktelikleri başladı. Ayla Dikmen, İzmir'in bir numaralı playboyunu çok değil bir yılda dize getirdi. Aşkları, duruşları, yaşamları, öylesine düzeyli seyretti ki; kendilerini birlikte görenler, gıpta ediyor, en az onlar kadar mutlu oluyordu. Evlenmediler, ama evlilikten öte bir mutluluk paylaştılar. Dillere destan birliktelikleri, belki filmlere bile konu olabilirdi.

Çiçekten çiçeğe konmayı bir yaşam biçimi haline getiren Enis Berki'nin gözü, Ayla Dikmen'den başkasını görmüyordu. Bu birliktelikleri sırasında Ayla Hanım, İzmir'de fırsat buldukça sahne çalışmalarını da yaptı. Her şey öyle güzel gidiyordu ki... Enis de Ayla Dikmen de aşklarının sihiri bozulmasın diye evlenmekten kaçınıyorlardı. Ancak bir gün yaşadıkları bu güzelliklere nazar değdi; Ayla Dikmen, o kötü hastalığa yakalandı. Enis ona evinde uzun süre baktı, başından bir an olsun bile ayrılmadı. Sevgisi, ilgisi, elbette biricik hayat arkadaşının yaşam gücünü artırmıştı. Ama bir an geldi ki, hastaneye kaldırılması gerekti. Özel Sağlık Hastanesi'ne kaldırıldı. Enis, orada da sevdiği kadının hep yanındaydı, gece gündüz, hiç yalnız bırakmaksızın. Her gün alnına öpücük kondurarak, her gün onu sevdiğini söyleyerek. Taa son nefesini verinceye kadar... (1990)

Ayla Dikmen öldüğünde o da bitti. Sonraki yaşamı, daha çok alkol, daha çok üzüntü, daha çok özlem, daha çok sigara karışımı bir kabusla geçti.

Yakın dostları sık sık, "Bekle beni Ayla, geliyor" diye sayıkladığını duyduklarını söylediler.

Evet, sözünde durdu, onu çok bekletmedi. 2011'de Enis de bu dünyadan göçtü. Onların yaşadığı büyük aşk hikayesi, nice sevdalara, nice tutkulara örnek oldu...

Müzeler canlandırılıyor

Müzeler canlandırılıyor, dolayısıyla belleğimiz de. Nasıl mı? Yaratıcı drama yöntemiyle... Bu yöntemle müzeleri gezdiğinizde bir heykeli canlandırabilir, farklı kültürleri tanıyabilirsiniz.

■ Neslihan PERŞEMBE

Dünya çapında tanınan Homeros'u çocuğunuz bilmiyor mu? İzmir Tarih ve Sanat Müzesi'ne gelin. Çocuğunuz Taş Eserler bölümünde yer alan Homeros'u canlandırarak tanışın, fark ettiği özellikleri anlatsın. Duyduğu

merakla müze dışında da Homeros'u araştırın. Farklı kültürleri tanımanın etkili bir yolu olup olmadığını mı soruyorsunuz? Konak Belediyesi İzmir Mask Müzesi etkinliklerine katılın. Farklı kültürlere, Anadolu'ya, tarihte iz bırakan kişilere, ritüellere maskelerin ardından bakın. Peki yaşamı Konak Belediyesi İzmir Neşe ve Karikatür Müzesi üzerinden kavramayı denediniz mi? Bu kavrayışta belki de tuttuğunuz

bir kalem, neşeyle elden ele dolaştırılarak bir karikatürü oluşturacak. Radyo günlerini mi özlüyorsunuz? Konak Belediyesi Radyo ve Demokrasi Müzesi'nin kapısını çalın. Açılan kapıdan girdiğinizde radyo günlerini yaşamamanın yanı sıra yer aldığınız oyunlarla demokrasiyi de sorgulayın. Tüm bunlar nasıl mı olacak? Tabii ki yaratıcı drama yöntemiyle...

Peki nedir yaratıcı drama?

Yaratıcı drama; bir grubu meydana getiren katılımcıların, lider eşliğinde kendi yaşam deneyimlerinden yola çıkarak bir düşünce ya da amacı doğaçlama, rol alma vb. gibi tekniklerle bir mekanda canlandırmasıdır. Her yaştan ziyaretçiyi müzelere yöneltmede etkili olan Müzelerde Eğitim ve Yaratıcı Drama'yı, Çağdaş Drama Derneği İzmir Şubesi Başkanı, Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi Erdem Erem ve Çağdaş Drama Derneği İzmir Şubesi Başkan Yardımcısı, Yaratıcı Drama Eğitmeni Ayşenur Dağyaran ile konuştuk.

Müzeler genellikle sadece kitlelerin gezdiği bir bina ve koleksiyon yeri olarak görülüyor. Sıkıcı ve soğuk bulunabiliyor. Siz müzelerin böyle yerler olmadığını söylüyorsunuz. Bu konuda öneriniz de var; eğitim. Müzelerde eğitim nasıl oluyor?

Erdem Erem: Biz eğitimcilerin gözüyle müzeler; bir öğrenme aracı ve alanıdır. Maalesef Türkiye'de eğitimi müzelerde çok fazla görmüyoruz. Türkiye müzelerinde eğitim genellikle nesnelere üzerine bilgi kartları konulduğu ya da rehberlerin bilgi verdiği, konu ile ilgili öyküler anlattığı bir alan olarak görülüyor. Oysaki özellikle son yüzyılda birçok ülkede bu durum değişti. Müzeler soğuk bir alan olmaktan çıkarıldı ve yaşanan yerlere dönüştürüldü. Çok ciddi eğitimler veriliyor ve kimi müzeler gece 24.00'e kadar açık. Örneğin Picasso'nun tablosu karşısında çocuk ve yetişkinler, aynı resmi yapmaya

çalışıyor ya da yarım kalmış bir resim gösterilerek, "Siz olsanız nasıl tamam-larsınız?" deniliyor. Kişiler bu resmi kendi bakış açılarıyla tamamlıyor, tartışıyor. Önemli yapıtların önüne oturma yerleri yapılıyor. Ziyaretçinin bir eseri uzun süre incelemesine olanak tanınıyor. Günümüzde müzeler tüm olarak değil parça parça yaşanılıyor. Böylelikle kalıcı bilgi ediniliyor. Farklı bakış açılarına önem veriliyor. Resim ya da heykeller üzerine basit bilgiler paylaşıldıktan sonra, çok ciddi eğitimler veriliyor. Yaratıcı drama da bu eğitimler arasında en etkili olanların başında geliyor.

Yaratıcı drama ile açık ya da kapalı bir müzede eğitim nasıl oluyor? Bu eğitimin özellikle çocuk ve gençlere katkıları nelerdir?

Erdem Erem: Örneğin ben öğrencilerimi Efes'e götürdüğümde yaratıcı drama kap-

samında ilk olarak çemberde ısınma hareketleri, sonrasında canlandırmalar, doğaçlamalar, duvar gazetesi gibi yöntemleri uyguluyorum. Altı saatin sonunda da değerlendirmemiz var. Bu altı saat sonunda öğrencilerim Efes ile ilgili çok sayıda bilgiyi yaşamsal olarak öğreniyor. Efes'te yaşayanlarla empati kuruyorlar. Pazar ve agora mantığını, Celsus Kütüphanesi'nin anlamını, burada bir günün nasıl geçmiş olduğunu öğreniyorlar. Böylelikle gençlere, grup halinde çalışma, empati yapma, problem çözme, analitik düşünme, sağlıklı gözlem yapabilme, geçmişle günümüz arasında bağ kurma, tarihsel çevreyi koruma, değişimin nasıl meydana geldiğini görme, eleştirel düşünmeyi de kapsayan üst düzeyde düşünülebilme, yaratıcılığı geliştirme gibi katkıları oluyor. Geçmiş tanıyan çocuklarda tarih bilinci gelişiyor. Tarih boyunca farklı inançları öğreniyorlar. Böylelikle yaşadığı toprağı, toplumu tanımları ve toplumlar arasında iletişimi sağlamalarından öte farklı insanların farklı şeylere inanabileceğini keşfederek, demokratik bir tutumu benimsiyorlar. Çağdaş Drama Derneği olarak kurumlarla işbirliği içerisinde müzelere ilgiyi artıran bu çalışmalarını gerçekleştiriyoruz.

Bu alanda kendinizi nasıl geliştirdiniz?

Erdem Erem: Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğretim görevlisiyim. İkinci yüksek lisans tezimin başlığı 'Öğretmen Adaylarının Seçmeli Müze Eğitimi Dersine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi'. Kurucusu olduğum Çağdaş Drama Derneği İzmir Şubesi başkanım. Tiyatrohane'de yaratıcı drama, genç drama, oyuncu/oyuncu adayları için doğaçlama tiyatro dersleri veriyorum. Doğaçane Doğaçlama Tiyatro Topluluğu'nun koordinatörlerindenim. Bu kapsamda çok sayıda gönüllü çalışmada yer aldım.

Gelişmiş ülkelerde müzelere bakış nasıl?

Erdem Erem: Gelişmiş ülkelerde müzeler, birer araştırma merkezi ve açık üniversitedir. Yani yaşam boyu öğrenilen yerlerdir. Müze pedagojisi diye de bir alan vardır.

Müze pedagojisini ilk defa sizden duydum. Bu alan nasıl doğdu? Türkiye'de kaç yıldır uygulanıyor?

Erdem Erem: Müze pedagojisi, dört temel ihtiyaçtan doğdu. Bunlar; kendi kültürlerini, farklı kültürleri çok yönlü tanı-

mak, hoşgörülü davranmak, kültürlerarası anlayışı sağlamak, eğitim kalitesini artırmak ve çevreyle kültürel varlıkları koruma bilincini etkili bir biçimde geliştirmek olarak sıralanabilir. Arkeoloji, sanat tarihi ve benzeri alanlarda yetişmiş elemanları, kaliteli hizmet verecek biçimde işlevsel olarak kullanmak, istihdam etmek önemlidir. Avrupa'da elli yıldır kabul gören müze pedagojisi, bir alan olarak Türkiye'de yaklaşık on beş yıldır uygulanıyor. Bilim ve sanata katkı koyan müzelerde mantık ve hayal gücü geliştiriliyor. Geçmişten bugüne bağlantı kurmak mümkün olabiliyor. Kimi müzelerde eğitim odaları bulunuyor. Burada öğreniyor, eğleniyorlar. Fen ve biyoloji deneyleri yapılıyor. Türkiye'de Rahmi Koç Müzesi ve İstanbul Modern Sanat Müzesi, deneylerin yapıldığı müzelerdendir.

Sanal ortama sığdırılan yaşamlar çoğalırken müzeler de bundan payını alıyor. Sanal müzelerin avantaj ve dezavantajları nedir?

Erdem Erem: Çocuklar ve gençler müzeleri sanal ortamda geziyorlar. "Gideceğim de ne olacak?" ya da "O nesneyi görecekim de ne kazanacağım?" diyorlar.

Yine de en azından o nesnenin varlığından sanal müzeler sayesinde haberdar oluyorlar. Türkiye’de Kültür Bakanlığı, sanal müzeler konusunda iyi çalışıyor. Çok sayıda müzenin iki ya da üç boyutlu olarak sanal ortamda gezilmesine olanak tanıyor. Çocuklarımızın, gençlerimizin müzelerle bağ kurması için güzel bir yaklaşım. Burada bir heykelden etkilenip müzeyi ziyaret edenler olabilir. Ancak neden müzelere gelip gezmesinler? Bu noktada müzelerin gelişmesi gerekiyor. Müzelerimiz iyi korunmalı çünkü bizim belleğimizdir. Bu bellekler yok olursa, tarih de yok olur, biz de yok oluruz. Müzeler korunurken de depo olarak kullanılmamalıdır.

Söylediklerinizden yola çıkarak dünyada müze tanımının da değiştiği anlaşılıyor. Evrensel boyutta bakarsak günümüzde müze ne anlama geliyor?

Erdem Erem: Dünyamızda artık müze demek bir problemi çözmek demek. Ülkemizde de bu hale gelecektir. Yaratıcılık herkes için çok önemlidir. Bu artırılmaya çalışılıyor.

Çağdaş Drama Derneği, İzmir’deki çok sayıda müzede ‘Yaratıcı Drama’yı uyguluyor. Siz de bu kapsamda birçok gönüllü çalışmada yer aldınız, alıyorsunuz. Bu gönüllü çalışmalarını sizden de dinleyelim.

Ayşenur Dağyaran: Müzelerdeki mitolojik öykülerden ya da kendi yarattığımız kurgusal öykülerden yola çıkıyoruz. Müzelerdeki heykel ya da resim gibi objeleri, öykülerimize katıyoruz. Bu da çocuklarda daha kalıcı bir öğrenmeyi sağlıyor. Kendileri yaşayarak ve yaşatarak aktif oluyor, bunları canlandırıyorlar. Onların özellikleri konusunda çok derin bir bilgi sahibi olmasalar da, fikir sahibi oluyorlar. İzmir Tarih ve Sanat Müzesi’nde heykelini gördüğü Homeros’u hatırlıyor olması ve bugün ya da ileride okuması, araştırması, merak etmesi önemlidir.

Tarihten genelde korkulur. Özellikle çocuklara ve gençlere sıkıcı da gelebiliyor. Tarihi nasıl ulaşılabilir kılıyorsunuz?

Ayşenur Dağyaran: Tarih denildiği zaman birçok kişi korkuyor. Edinilen bilgilerin akılda tutulamayacağı düşünülerek pek ilgi gösterilmiyor. Biz, çocuklara geçmişle ilgili öyküleri canlandırmalarını sağlayarak tarihi daha ulaşılabilir kılıyoruz. Üç bin yıl önceki bir objeyi kavraması, çocuk için çok beklenebilir bir durum olmayabilir. Gündelik yaşam ve onların yaşantılarından örneklerle geçmiş canlandırmalarını sağlamak hem akılda kalmasını hem de müzedeki eserlerin önemini kavramalarını sağlıyor. Bu eserlerin korunması gerektiğini, onlardan bir şeyler öğrenilebileceğini daha iyi algılıyorlar. Bu sene Bursa’da gerçekleştirilen 27.

Uluslararası Eğitimde Yaratıcı Drama Kongresi, Yaşayan Müze ana teması altında yapıldı. Ayrıca sadece çocuklarla müze gezmek değil, yetişkinlere de bu anlamda katkı sağlamak adına dernek çalışmalarımız var.

Öğrencilere yaratıcı drama yöntemiyle bir müzeyi ne kadar sürede gezdiriyorsunuz? Kaç öğrenci ile çalışıyorsunuz?

Ayşenur Dağyaran: Genellikle okullar, on dakikada müzeyi gezip üç fotoğraf çekip giderler. Bizim müze gezilerimiz yaklaşık iki saat sürüyor. En az sekiz, on öğrenci olması lazım. En fazla da otuz öğrenci olmalı, çünkü geri bildirim alabilmek için hepsine söz hakkı tanımamız gerekiyor. Sayı artınca öğrenci başına düşen zaman azalıyor. Bu da verimi düşürüyor.

Müze girişte ve çıkışta çocuklarda nasıl bir değişim oluyor? Geri dönüşümler nasıl?

Ayşenur Dağyaran: Girişte ürkek ve isteksizler. Çıkışta heyecanla gülümseyerek, “Bir daha ne zaman geliriz?” diye soruyorlar. Sonrasında aileleriyle de gelmek istiyorlar. Çocuklarla gazete, afiş yapıyoruz. Değerlendirmemiz de oluyor. Değerlendirmelerde, “Çok mutlu ayrılıyorum”, “Buraya tekrar gelmek istiyorum”, “Başka müzeleri de görmek istiyorum”, “Başka nerede beraber çalışabiliriz”, “İlk defa tarihi bu kadar sevdim”, “İlk defa sanatın bu kadar önemli olduğunu anladım” gibi yorumlar yapıyorlar.

Eğitmciler, rehber öğretmenler ya da veliler öğrencilerine, çocuklarına yaratıcı drama yöntemiyle müze gezdirmek istediğinde ne yapmalılar? Bu uygulama ücretli mi?

Ayşenur Dağyaran: Çağdaş Drama Derneği’ne dilekçe vererek randevu alabilirler. Dernekte çalışan herkes gönüllü olarak bu işi yapar. Devlet okullarından herhangi bir ücret almıyoruz. Ancak başka yerlerde sosyal projeler gerçekleştiriyoruz. Özel okullardan ücret alarak sosyal projelere kaynak yaratıyoruz. Sağ olsun belediyeler de devlet okulları için araç veriyor. Kültür Bakanlığı’na bağlı tüm müzelerde de, on sekiz yaşına kadar ücretsiz gezilebiliyor.

Hayallerini toprak ve suyla yoğuran bir dünya gezgini:

Bingül Başarır

Fergül YÜCEL

İzmir'in bir cehennem sıcaklığı yazında...

Henüz yeterince soğumaya geçmemiş kızgın seramik fırının kapağını açtığı anda yüzüne vuran ateşe aldırmadan, toprak ve suyla yoğrulmuş hayallerine ateşin kattığı rengi görme heyecanının dayanılmaz merakı...

Yaratıcı düşüncenin ele inen sinyalleri... Ellerini çamura şekil verdiği, ateşin seramiğe dönüştürdüğü hayaller...

Hayallerinin elle tutulan bir gerçek haline geldiğini görmek kimi heyecandırılmaz ki?

İzmir'in kadim tarihini, kültürünü toprak su ve ateşle harmanlayıp seramiğe dönüştürme ve onu Adnan Menderes Havaalanı'nda duvar panosu olarak top-

Fotoğraflar: Can TUNCA - Mehmet AYDIN

“İnsan, sanatı ne olursa olsun yapar. Her koşulda. Çünkü o içten gelen bir şey. Eğer onu satarsa, daha iyi malzeme alır, daha iyisini yapar, daha cesur çalışır. Sınırlarını genişletir. Burada aristokrata, burjuvaya iş düşer. Yani para sahibi ya da kurumlar sanatı destekler, desteklemelidirler de...”

lumun gözü önüne çıkarma serüvenini kim merak etmez ki?

Hadi gelin; bu ateşli heyecanı toprağa şekil veren seramik ve cam sanatçısı Bingül Başarır'ın atölyesini ziyaret edelim, hayat hikayesini birlikte dinleyelim.

Denize yakın, çok yakın. İzmir'in en uzun caddesi Mithatpaşa üzerinde 99 Sokak ba-

şındaki apartmanın bodrum katı burası. Hakimiyet-i Milliye İlköğretim Okulu'nun cıvılcı çocuk sesleri kulaklarımda, iki basamak merdiveni iniyorum kaldırımdan aşağı. Heyecanlıyım. Uğraşısında ne zaman yarım asır devirmiş bir usta görsem hep böyle heyecandan kabarıp yüreğim. Kapıda durmuş, okyanus mavisini gözlerinin içi gülmeyen, ak saçları gibi beyaz tenli, ipek

inceliğinde bir zarif insan bekliyor beni... Kırk yıllık dost sevecenliği ile karşılanıyorum. İlhan Koman'ın sergi açılışında görmüştüm onu ilk kez. Buyur ediliyorum içeriye. Adımımı içeri atar atmaz kuyumcu vitrinindeki mücevherler gibi ışıldayan boy boy seramiklerin içine düşüyorum. Seramiklerin sergilendiği girişten sonra, sağdaki odada çalışma masası ile oturma grubunun yanından geçip, arkada fırın ve çamur çalışma mekanı olan ama şimdi tamamen boşaltılmış bölümü geziyoruz bir solukta. Girişin sağ tarafındaki çalışma masasının önündeki koltuklarda yerimizi alıyoruz. Yandaki kafeteryadan çaylar geliyor. Ortada duran sehpanın üzeri dosyalar, kataloglarla dolu; belgeler hazır, beni bekliyor. Masanın ardı boydan boya kitaplık, çoğu bağışlandığı halde hala kitap dolu içi. Karşımdaki duvarda boy boy Japonca, Almanca, Türkçe, Fransızca seramik sergi, sempozyum afişleri. Afişlerin önündeki rafta ışıltılı onlarca ödül, dizi dizi kadife kutular içinde madalyalar, teşekkür plaketleri... Oturduğum yerden afişlerin olduğu duvarın ardında görünen odanın, henüz çekilmiş bir diş boşluğu gibi duruşu, inceden inceye bir sızı yayıyor ağızımın içine. Dilimde hissettiğim bu çekilmiş diş sancısı ve acı morfin tadı yüzünden olsa gerek, elimde olmadan ağızımdan kaçan bir cümle ile dangadanak soruyorum: "35 yıl burada emek vermek ve bugün buradan eşyalarını, kitaplarını, fırınını, sıralarını, çamurlarını, seramik eserlerini, hatıralarını boşaltıp çıkmak nasıl bir duygu?" Gülümüyor, onda hiç burukluk yok gibi, bendenin aksine... "Özellikle kitapları verirken çok güzel bir duygu. Çünkü onların içinde internette dahi ulaşılamayacak kitaplar vardı. Yurtdışından getirdiğim, bir de doğrudan bana gelen, piyasada bulunmayan çok eski, yeni basımı olmayan çok değerli kitaplar... 60'lı yıllardan beri biriktirdiğim..."

Sanatın toplumsal tarihi

Bingül Başarır sanat yaşamında neredeyse 60 yılını dolduruyor. 35 yılını geçirdiği bu mekanda kim bilir nasıl gençlik heyecanları, duyguları, hayalleri ile kaç ton çamur yoğurdu, fırınlarda pişirdi, kaç özgün eser meydana getirdi? Kim bilir hangi büyük değerli sanatçıların eserleri, sesleri ile dünyanın bütün renkleri yayılmıştı bu dükkandan İzmir sokaklarına? Kaç sanatçıyı, kaç sanatseveri ağırladı BADA Sanat Galerisi adıyla bu küçük oda? Onların seslerini, duvarlara sinmiş varlıklarını hissettiğiniz 'sırların bu mekanında, ona can veren her nesnenin, her hatıranın, tatlı yorgunluklarının, alınterinin, usul usul damarlardan kan çekilmesine boşaltılıyor olması hangi sanat-

severin içini sızlatmaz ki? Atölyesinin tüm malzemelerini Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesine bağışlamış olan Bingül Başarır'ın 1962 yılından bu güne kadarki kişisel gibi görünen sanat yaşamı öyküsü, ülkemizdeki sanatın toplumsal tarihi hakkında çok 'sırlarla' dolu, çok sırları da açığa çıkarıyor. Yıllar geçtikçe, tekrar geriye dönüp onları katman katman açmaya, altındaki cevheri arkeolojik kazı heyecanı ile yeniden keşfetmeye çalışacağıımızdan eminim.

Bingül Başarır Anadolu toprağını çağdaş özgün yorumlarıyla yoğurup pişirerek harika eserler ortaya çıkarmakla kalmıyor; sabır, olgunluk, özgüven ve azmi sayesinde neler başarabileceğine dair genç kuşaklara hala esin vermeye devam ediyor.

Bingül Başarır'ın alaylı olarak başladığı sanat kariyerinde, okullu olan birçok sanatçıyı sollayıp, yaratıcı cesareti ile uluslararası bir ün kazandığını görüyoruz. Kolaylıktan, kopyacılıktan uzak araştırmacı kişiliği sayesinde alanında ilklere imza atıyor. Sabır gerektiren uzun denemeler sonucunda çeşitli cam, volkanik taş ve kendi buluşu olan kömür gibi malzemelerle seramik çamurunu birleştirerek özgün eserler meydana getiriyor.

Bingül Başarır ne zaman seramik yapmaya başladı?

Bu klasik soruya Bingül Başarır, "Çok klasik olacak ama henüz altı yaşındayken Adapazarı Hendek'te halamın evinde ocağın yanında duran toprak çanağın aynısını yaparak başladım" yanıtını verdi. O yıllarda başlayan çevresinde bulunduğu mısır koçanları, çer çöp ile üç boyutlu obje ve

resim yapma merakı; babasının da teşviki ile devam etmiş. Seramik ile henüz haşır neşir olmamışken, 1959 yılında Beyoğlu'nda bir pasajın içinde Füreya'nın sergisine rastlayınca çok etkilenmiş. İşte o gün seramikçi olmaya karar vermiş. Ne yapıp edip Füreya'ya ulaşmış. Füreya'nın onu bu sevdadan vazgeçirme yolunda konuştuklarını kulak arkası edip, atölyesine yardımcı olarak girmeyi başarmış. Füreya, ders vermeyeceğini, ancak kendisine çömez olmayı kabul ederse başlayabileceğini söylemiş.

Geç vakitlere kadar süren uzun ve yoğun iş temposu içinde henüz yirmili yaşların başındaki bu tutkulu genç kız, fırsat buldukça kendisi için birkaç küçük pano, küçük kolye uçları, madalyon ve taş formunda objeler yapar. Füreya bu işleri görünce, özellikle kolye ve madalyonlarının dünya çapında rağbet görebilecek düzeyde güzel olduğunu söyler. Hatta kendi sergisini açtığı atölyede onun yaptığı bu küçük işleri de sergisine dahil eder. Bu büyük bir şans olur çirak Bingül için. İşleri sergiye gelenler tarafından çok beğeni alır. Çok geçmeden, Çekoslovakya'da uluslararası bir yarışma için akademide eser seçimi yapıldığını duyar Bingül Başarır. Sergide eserlerini gören kişiler ona baskı yapar katılması için. Ama o ustası Füreya'nın söylemesini beklemektedir. Füreya'dan ses çıkmayınca son dakikada akademide seçici kurulda jüri başkanı İsmail Hakkı Oygur'a işlerini teslim eder. Füreya da jüri üyesidir. Füreya atölyeye gelip, haber vermediği için onu azarlayınca, son dakikada vakit bulamadığını söyler. Olan olmuştur. Akademi jürisinden Çekoslovakya'ya gitmesi uygun görülüp seçilen işler arasında çirak Bingül'ün de eseri vardır. Mutlu haber tez gelir. Türkiye grubunun eserleri içinde dört kişi altın madalya kazanır. Füreya, İsmail Hakkı Toygar, seramik fabrikasının atölye şefi Gorbon Işıl ve de Bingül Başarır! Ama bu muhteşem başarı üzerine atölyenin kapısı görünür, Füreya artık kendisinden öğreneceği bir şey olmadığını ima eder çirak Bingül'e.

Cesaret, emek, vefa

Araya girip Füreya'nın bu tavrının nedenini sormak istiyorum ama Bingül Hanım sözümü kesip Füreya ile ilgili herhangi bir olumsuz yorum yapmama fırsat vermeden ekliyor: "Füreya çok mesafeliydi. Ben de çok çekingendim. Ama her zaman çok nazik davrandı. Zaten ben seramikten çok şu bakımdan çok memnundum. Orası bir kültür merkeziydi. Benim herhangi bir yerde tanıyamayacağım insanları tanıdım orada. Ahmet Hamdi Tanpınar mesela. Son derece kibar

bir insandı. Bana karşı da çok kibardı. Sabahattin Eyüboğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Halikarnas Balıkcısı, Abidin Dino, Fahrünnissa (Fahrelnisa) Zeid, Aliye Berger. Aliye Berger çok sevimli, candan bir sanatçıydı."

Kalkıp arkadaki kitaplığın içinde bulunan Aliye Berger ve Fürey'a'nın eserlerini gösteriyor. "Fürey'a'nın atölyesinden bu olaydan sonra ayrıldım. Ama orada tanıştığım tüm aile fertleri ile çok iyi ilişkilerim oldu. Onlar da beni saydı. Hatta burada Halikarnas Balıkcısı'nın kızı İsmet Hanım'la da yakın, kızları öğrencimdi. Ben Fürey'a'ya minnettarım, atölyesinde çok değerli insanlarla tanıştım. Birkaç dil konuşuluyordu."

Bir süre herhangi bir seramik işine giremeyince, İstanbul'da 2. Levent'teki evine küçük bir seramik fırını alarak üç boyutlu objeler ve panolar yapmaya başlar Bingül Başarır.

Seramik sanatının sanılanın aksine aslında çok az bilinen bir plastik sanat dalı olduğunu söylüyor ve şöyle devam ediyor, "Sanılıyor ki seramik fonksiyoneldir, kap kacaktır, dekoratiftir. Oysa; resimde, heykelde olduğu gibi duyguların da yansıtıldığı bir daldır. İçinde renk var, form var, asıl önemlisi teknoloji var. İleri teknolojide uzaya giden araçların birçoğu seramikten yapılıyor. Elektrik sistemlerinde kullanılan parçalar, seramik kimyacıları, seramik mühendisliği gibi dalları var."

Bingül Başarır eserlerinde çokça doğadan, insan hikayelerinden esinlenir. Anadolu topraklarında coğrafi, arkeolojik, tarihsel konuları inceler; Hitit sevdası işleri ortaya çıkar. Ülke dışındaki insan hikayeleri de etkiler onu; Afrika'daki açlık, Amerika'daki ırk ayrımcılığı, tutsaklık, özgürlük, değişim, gelişim gibi kavramlar da ilgi alanındadır. Genom serisinde olduğu gibi bilim de etkiler duygularını, eserlerine yansıtır gen sarmalını.

İlk seramik sergisi Ankara'da

Ankara'da Mühendisler Birliği Lokali açıla-

caktır, oradan sergi teklifi gelir. "O zaman pek galeri filan da yoktu, ilk seramik sergisini ben açtım Ankara'da" diyor Bingül Başarır. Şans yüzüne iki kez güler bu sergiyle birlikte. Zamanın Belediye Başkanı Vedat Ali Dalokay, TBMM masalarını yapmasını teklif eder. Mustafa Toygar, Fürey'a, Attila Galatalı gibi ünlülerin arasında Bingül Başarır bu şansı yakalar. İkinci önemli teklif sergiye gelen zamanın Turizm Bakanı Ali İhsan Göğüş'ten gelir: "Bu sergiyi Paris'e götürün" der.

"Onu ilk defa orada gördüm, hiç tanışmıyordum. Bir zamanlar böyleydi, sergiye gelen bakanlar, gazeteciler oluyordu. Sizin özel bir çabanız gerekmiyordu bu kişilerin gelmesi, destek vermesi, haber yapması için. Bir davetiye yetiyordu..."

Her sanatçının hayalidir Paris

Bakanlık desteği ile sergi Paris'e götürülür. Dünya sanat merkezi Paris'in kalbi Montparnasse'deki galeride açılır sergi. Kültür müdürü birkaç sergi teklifi daha yapar. Altı ay sonraya bir sergi daha ayarlanır ama Türkiye'ye bunları getirip götürmek maddi, manevi açıdan zordur. Kendi imkanlarıyla altı ay kadar kalabilmek için ev ve iş arar Bingül Başarır. Christian Dior'da terzilik işi bulur. Dünyanın yüksek sosyetesini giydiren bu moda merkezinde kalfa yardımcısı olarak İran Prensesi Farah Diba ile Amerika Başkanı'nın eşi, moda ikonu Jacqueline Kennedy'nin elbiselerini diker!

Sergi sayısı dörde çıkınca iki yıla çıkar Paris'te yaşam. "Orada tanıdıklar var mıydı?" diye sorduğumda, "Abidin Dino ve Güzin Dino'nun bana çok yardımı oldu. Belediye onlara ev vermişti. Valeris'e Cote D'Azur'e, Nice'e gidecektim. 'Gidersen Picasso'nun seramiklerini yaptığı, Suzanne Ramie'nin atölyesi var, oraya git' dediler. Oğlu Alain Ramie yönetiyordu atölyeyi, onunla tanıştım.

Bana sergi teklif etti. Hatta buraya da (İzmir'e) geldi, Efes'te kaldı. 1980'de orada Picasso'nun seramiklerini yapıyordu. Şu (duvardaki afişte) balıklı tabak da onundur. O artık simgesel oldu. Onun kalıpları vardı, basıyorlardı. Benden farklı, çağdaş bir şeyler yapmamı bekliyorlardı. Ama iki çocukla yapamadım, sadece sergilere gidebildim" diye anlatıyor Paris'teki yaşamını.

Yurda dönüş

Paris'te peş peşe açılan sergilerden sonra adı iyice duyulan Bingül Başarır, bu kez Ankara'da çok önemli devlet kurumlarında mimari yapı ile bütünleşen eserleri için siparişler alır. "En büyük işi oğluma hamile iken aldım. TRT'den, Tarım Kredi Müdürlük binaları için. Sonra Arı Stüdyosu için 70 m², 25 m² de sinemada, geri kalanı tiyatrodadır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı yönetim binasının duvar panosu var... 1967'de evlenmiştim 1968'de çocuğum oldu. Hamileliğim ağır geçiyordu. Çanakkale Sera-

mik'te fırınlamaya göndermişim eşimle bu büyük işleri ama dayanamayıp ben de gittim ardından. Kar kıştı. Bazı parçalar kırıldığından meğer o hemen geri dönmüş. Ben boşu boşuna hamile halimle o yolu gidip dönmek zorunda kaldım karda kıyamette, kötü otobüsle. Son derece zorluklarla yürüyordu işler yani..."

"Bu büyük boy sipariş panoları yaparken, eserlerinizin konusu, tekniği nasıl kararlaştırılıyordu?" diye sorduğumda, siparişlerin mimarlardan geldiğini, konu verdiklerini ama buna pek uymadığını belirterek devam ediyor: "Yaptığım işler hem mimariye uysun ama rengi ve formuyla mimariye baskın gelmesin, hem de kendi tarzımı yansıtsın istiyordum. Bir de tabi birim fiyatı yüksek tutuyordum. Az ve öz olmasını istiyordum. Çünkü o panolar sayesinde uluslararası tanınırlığım oldu. Uluslararası Seramik Akademisi (IAC) sekreterinden bizzat üyelik teklifi geldi. Oysa oraya üye olabilmeniz için başvurduğunuzda size üç kişinin sponsor olması gerekiyordu, ondan sonra seçim oluyordu bir de. Benimki böyle olmadı, direkt teklif sekreterden geldi bana..."

İzmir'in ilk özel galerisi BADA

Bingül Başarır eserlerini BADA adıyla imzalıyor. 1978'de bu mekanda açtığı galerinin de adı aynı zamanda. Bu ismin nereden geldiğini soruyorum. Küçükken babaannesi onu bu isimle çağırır. Çok ünlü olan sanatçıların sergilerinin açılışını yapmış burada. Hüseyin Yüce, Halil Akdeniz, Turan Erol, Necdet Kalay, Cuma Ocaklı, Zahit Büyükişliyen gibi...

Sanatsever gruplar oluşmuş galeri etrafında. O yıllarda sergi salonu olarak Resim Heykel Müzesi ve Akbank'ın olduğu, daha sonra yeni galerilerin ve Vakko Sanat Galerisi'nin açıldığını anlatıyor. Ama İzmirli'ye sanat eseri satabilmenin zorluğundan yorulduğunu ve galericiliği bıraktığını söylüyor. Birkaç yıl önce Konak Belediyesi Güzelyalı

Kültür Merkezi Galerisi'nde çok güzel sergiler düzenlediklerini, amaçlarının Konak Belediyesi için bir müze kurmak olduğunu, fakat bunu gerçekleştiremediklerini anlatıyor. Ne yazık ki değişen yönetimlerle birlikte hayal edilen projelerin hep rafa kaldırıldığını görüyoruz maalesef...

Sanat, sanat için midir yoksa toplum için midir?

Sanatçıların ve sanat eserlerinin yeterli ilgiyi görmemesi sorunlarına giriyoruz.

Sanatının felsefesi, gündelik yaşamda estetik sanatının gelişmesinin önündeki engeller, sanat eserinin toplumla, insanla buluşma gerekliliği, şartları, sorunları, sanatçının kimliği, sanatsever kişiler, kurumlar ve onlara düşen görevler... Sohbet sırasında çokça sorun, çokça kaygı dile geliyor. Birkaçını aktarayım. Mesela sanatçının yurtdışındaki sergilere davet edilmesi, katılması, yarışmalarda kazandığı ödülü almaya gitmesi ile ilgili deneyimlerinde bürokratik engelleri anlatıyor ki, gözlerimiz yaşarana kadar gülüyoruz. Aziz Nesin'in "Yaşar ne yaşar ne yaşamaz" öyküsündeki gibi olaylar... Uluslararası ortamlarda temsil ile ilgili sorunları şöyle özetliyor Bingül Başarır: "Siz gittiğiniz zaman anons ediliyor: Bingül Başarır-Türkiye, bir kişi görüyorlar... Ama siz gitmediğinizde adınız okunup geçiyor. Halbuki gittiğinizde birçok insanla tanışma, görüşme şansınız oluyor."

"Bayrakların önündesiniz ama arkanızda kimse yok!"

"Çok sayıda ödül aldınız, süreçler sancılı, ama ödül almak, ülkeyi temsil etmek... Bunlar güzel şeyler değil mi?" diye soruyorum. Yanıt tam da sanatçının kişiliğini ortaya koyuyor: "Ben ülkeyi temsil edeyim diye gitmedim. Hiçbir zaman ülkeyi temsil edeyim diye de çalışmadım. Sadece işimi sevdiğim için başarabildiğim kadar başarmaya çalıştım. Ama dolaylı olarak ülkemi temsil ettim. Türk sanatçı dendi, bayrağımız asıldı. Bayrağımızın asılması o kadar önemli benim temsil ettiğim kurum da bunu değerlendirmeli diye düşünüyorum. Bir zamanlar çok keskin bir şekilde tartışılıyordu 'sanat kim için?' diye. Aslında sanat tabi ki toplum içindir. Ama siz toplum için sanat yapmazsınız. Siz kendi duygularınızı kendi üslubunuzca yansıtırınız ama o he-

define ulaşır. Siz iyi bir şey yapmışsanız, insanları etkileyebilecek bir şey yapmışsanız, o zaman toplum için sanat yapmışsınızdır. Ama ben toplum için sanat yapayım diye yola çıkmam, ben böyle bir şey düşünmem."

"Bundan sonraki çalışmalarınızı nasıl sürdüreceksiniz, atölye kapanınca?" diye soruyorum. Yanıtıyor Bingül Başarır: "Ben atölyeyi kapatınca kendimi sanattan kopmuş saymıyorum. Sadece mekanı boşaltıyorum. Bir süredir burada bir şey üretmiyordum zaten. Jüri üyeliklerim var, sempozyumlara davet ediliyorum, öğrencilere danışmanlık yapıyorum, bunlar da sanatsal tatmin edici şeyler. Mutlaka üretmem gerekmiyor, altmış yıla yakın üretmişim artık, hala sanatın içindeyim, hala kafamda tasarımlarım var, ondan kopmuş değilim. Bir de kutsal bir görevim var; ikiz torunlarıma bakıyorum, kızım doktora yapıyor, ona yardımcı oluyorum."

Soyut sanat

Bingül Başarır'ın duvar panoları, üç boyutlu heykelleri soyut tarzda. Yine şeytanın avukatlığını üstlenerek sorumu atıyorum ortaya: "Sanatın izleyicisi, soyut eserlerinizle bulduğunda nasıl bir ilişki içerisinde oluyor, neler hissediyor? Bunu hiç izleme olanağınız oldu mu?"

"Benim işlerim çok kolay anlaşılabilir işler değil ama şaşırtıcı bir şekilde kabul görüyor. Her sergimde, her düzeyde insandan ilgi gördüm. Mesela Ahmet Adnan Saygun Sanat Merkezi'ndeki (AASSM) sergimdi orada bulunduğum sürede orada çalışanlardan koruma görevlilerine kadar çok yakın ilgi gördüm. Defalarca gezen, "Benim çocuğum da böyle sanat yapsa" diyen çok oldu. Ben çok aramasam da her sergimde hedefe ulaşıyorum. Soyut işler ama anlıyorlar, beğeniyorlar, ilgi gösteriyorlar, etkileniyorlar. Ben de bunu samimiyete bağlıyorum. Herhangi bir şeyle güdümlenerek değil de içten gelerek yaptığım için, sanırım bu içtenlik, samimiyet yansıyor eserlerime."

"Ben insanların sanat karşısında ürkek olduklarını düşünüyorum. Onun için çocukluktan başlatmak gerekir sanat eğitimi. İlkokuldan başlayarak galeri ziyaretleri yaptırmak, arada bir şeyler anlatmak gerek sanatla ilgili. Çünkü yetişkinler sanatın uzaya ait, kendi dışlarında bir kavram olduğunu sanıyorlar. Oysa üstümüzdeki şu giysi bile sanat ve bilim ürünü. Siz seçiyorsunuz şu rengi, ben başka bir şeyi. Demek ki bir estetik duygunuz var, korkmasanız, bir adım atsanız gelişeceksiniz."

Komşunun tavuğu

Bingül Hanım çok yaygın bir soruna parmak basıyor. Sadece sanat değil, her alanda karşılaştığımız toplumsal bir sorunu dile getiriyor:

"Yine bir başka şey var. Genel olarak bir özgüven eksikliği. Türkler hep yabancı ülkelerin daha iyi olduğunu düşünüyor. İzmirli İstanbul'un daha iyi olduğunu düşünüyor. İstanbul yurtdışının daha iyi olduğunu... Kimse kendi önündeki, yanındaki şeyin değerini bilmiyor. İzmir'i örnek alırsak, ne değerli insanlar göç etmiş İzmir'den. İzmir'e gelip yerleşmek isteyenler bile vazgeçti... Mesela Halil Akdeniz, Mehmet Güler vardı. Burada sergiler açtılar ama İstanbul'da, Almanya'da açtıklarında daha çok değer gördüler, buradayken o kadar değer görmediler. Bu benim için de geçerli. Uluslararası değerim var, ama buradaysam yok..."

"İnsan, sanatı ne olursa olsun yapar. Her koşulda. Çünkü o içten gelen bir şey. Eğer onu satarsa, daha iyi malzeme alır, daha iyisini yapar, daha cesur çalışır. Sınırlarını genişletir. Burada aristokrata, burjuvaya iş düşer. Yani para sahibi ya da kurumlar sanatı destekler, desteklemelidirler de. Dar gelirli insandan eser satın almasını bekleyemezsiniz. O ancak görür, izler, mutlu olur, özenir, kendi de yapmak ister. Ama asıl sanatın destekleyicisi burjuvadır, aristokrasidir, resmi ya da özel kurumlardır."

olur, özenir, kendi de yapmak ister. Ama asıl sanatın destekleyicisi burjuvadır, aristokrasidir, resmi ya da özel kurumlardır."

İnsanları rahat bırakın

Güzel sohbetimiz bitecek gibi değil. Laf lafı açtıkça her katmanda sanat-sanatçı, herkes için sanatın gerekliliği konusunda konuştukça, aslında 'sır' olmayan güzel bir dünya kapısı açılıyor önümüzde. Sanatın toplumların ve bireylerin ruhunu güzelleştirdiği, geliştirdiği gerçeği çıkıyor ortaya. Son sözü yine usta sanatçımız Bingül Başarır'a bırakalım:

"Mağara resimleri var biliyorsunuz; gördüklerini duvara yansıtmış ilkel insan, değiştirerek, yorumlayarak duygusunu kap kacağına yansıtmış. Bu gün kopyasını yapıyoruz, o güzelliğe ulaşamıyoruz bile. Ben şunu düşünüyorum: İnsanları rahat bırakırsak onlar kendi yollarını bulacaklar! Biz maalesef onları kötü etkiliyoruz. Gazeteyle, televizyon yayınlarıyla gereksiz şeylerle dolduruyoruz beynini. Bıraksak onlar bulacak yollarını. Sanatçıyı, sanatı ayağına götürdüğünüzü düşünüyorsunuz ama onu güdümlüyorsunuz. Oysa çorap ören, kilim dokuyan Anadolu kadını düşünün; ne kadar güzel renkler, ne kadar uyumlu desenler, iğne oyası yapanlar da öyle... Yani insanın içinde bulunan inceliği, içtenliği siz yok ediyorsunuz. Sürekli şiddet göstererek, sürekli olumsuz şeyler göstererek kafasını boş şeylerle dolduruyorsunuz. Şu anda sadece kavga var, savaş var. Başka bir şey yok, bundan nasıl bir sanat, nasıl bir güzellik çıkar?"

Onun için ne dediler

"Sen gerçekten büyük bir seramik sanatçısı. Arkitektonik kavram hala seramik sanatçılarından ve hatta bizzat mimarlardan öylesine uzaktır ki onu henüz olması gerektiği kadar benimseyemediler. Oysa sen panolarında öyle bir yücelik sağladın ki, onlara muhteşem bir eşitlik çözümü sağladın. Anıtsal, özgün ve etkileyici muhteşem mimarlık seramik panolarında, doğuya özgü yorumlaman ile şaşırtıcı etki yaratıyorsun." Prof. Mario Vigna, Uluslararası Seramik Akademisi (IAC) üyesi, Milano Belediyesi Seramik Tarihi Koordinatörü, Seramik Tarihi Eğitim Merkezi Direktörü-1983

"Bingül Başarır'ı yaklaşık yirmi yıldır tanıdığım farkına varıyorum. Zaman ne çabuk geçti. İlk tanışmamız, benim Everson Sanat Müzesi'nin yöneticiliğini yaptığım sırada, Bingül'ün Uluslararası Seramik Akademisi ile birlikte New York'a gelişiyi birlikte ol-

muştı. Günden güne, Bingül'ün çarpıcı sanatına, buluşçuluğu, güçlü etkisi ve maceracı deneyselliği nedeniyle daha da hayranlık duymaya başladım." Ronald Kuchta, American Ceramics Dergisi Editörü, Everson Sanat Müzesi eski direktörü-2000

"Bingül abartılı, gösterişli biçimlere pek ilgi duymuyor. Ama incelik, ilginçlik onun işi. Giderek onun seramiği, toprak ve cam etkilerinin hesaplanmasına yöneliyor. Son çalışmalarındaki ilginç çarpıcı renklerin etkileri, yeni bir tat da veriyor. Tabi bu tür çamur-cam kombinasyonu, yeni bir araştırma faslı da oluşturabilir. Son çalışmalarını ile daha gelişmiş, daha kendine yaklaşmış. Sanatçının kendini, kendi bulduğu biçimlerde yansıtmayı, işte tat alınacak nokta. Bingül deneysel bir seramik çalışması yaptığından, yöntemleştirme kolaylıklarından kendisini korumuştur. Zaten seramik çalışmalarında metodik tekrarın yaratma serüvenine ters düştüğünü, işini hafife almayan her sanatçı kısa zamanda anlayabilir. Bingül'de bu tür hafiflikler yok." Prof. Anan Turani-1994

Ödüller:

1. Mino Uluslararası Seramik Yarışması, Şeref Mansiyonu, Japonya, 1992
2. Devlet Resim-Heykel Yarışması, Birincilik Ödülü, 1992
3. Devlet Resim-Heykel Yarışması, İkincilik Ödülü, 1991
4. Faenza Uluslararası Seramik Yarışması, Altın Madalya, İtalya, 1979
5. Faenza Uluslararası Seramik Yarışması, Altın Madalya, İtalya, 1975
6. Clermont-Ferrand Uluslararası Yarışma, Grup Birincilik Ödülü, Fransa, 1974
7. Vichy Uluslararası Resim-Heykel Yarışması, Heykel Birincilik Ödülü, Fransa, 1974
8. Prag Uluslararası Seramik Yarışması, Altın Madalya, Çek Cumhuriyeti, 1962

Eserlerinin bulunduğu müzeler:

1. Icheon World Ceramic Centre Kyonggi Provence, Korea
2. Burlington Kültür Merkezi, Burlington, Kanada
3. Mikolas Ales South Bohemian Gallery, Bechyne, Çek Cumhuriyeti
4. Museum of Decorative Arts, Prague, Çek Cumhuriyeti

9. Ministry of Construction, Tajimi City, Gifu Pref, Japonya
10. Everson Sanat Müzesi, Syracuse, NewYork, ABD
11. Faenza Uluslararası Seramik Müzesi, Faenza, İtalya
12. Ariana Seramik Müzesi, Geneva, İsviçre
13. Resim ve Heykel Müzesi, İzmir, Türkiye
14. Resim ve Heykel Müzesi, Ankara, Türkiye
15. Benaki Müzesi, Atina, Yunanistan

Çalışmalarının yer aldığı yayınlar:

1. Ceramics in the Environment, Janet Mansfield, Avustralya, 2006
2. World-Famous Ceramic Artists Studios, Çin, 2005
3. Hands in Clay, Charlotte Speight – John Toki, ABD, 2004
4. The Craft and Art of Clay, 4. Basım, Susan Peterson, ABD, 2004
5. Working With Clay, Susan Peterson, ABD, 1999
6. Ceramic Technology for Potters and Sculptors, Yvonne Hutchinson Cuff, ABD, 1996
7. The Art and Craft of Clay, Susan Peterson, ABD, 1991
8. Büyük Larousse Ansiklopedisi, Türkiye
9. The International Art of Ceramics, Hideto Sanaka, Japonya, 1984
10. Kunts – Handwerk, Ceramic of the World, Gottfried Bormann, Almanya, 1983
11. Annuaire International Galeries Des Arts, France, 1966

İzmirspor'dan Göztepe'ye bir efsane kaleci:

Seyfi TALAY

Sekiz çocuğa sahip Muzaffer Tefvik Bey ve Sabiha Hanım'ın altıncı çocukları olan, tam adıyla Ahmet Seyfettin'in futbol topu ile tanışması birçok futbolcu gibi mahalle arasındaki arsalarda başlar. Sağlam fiziğiyle, yere o ölçüde sağlam basan ayaklarıyla top hakimiyeti çok iyidir ve sıkı şut çıkarabilen iyi bir hücum oyuncusudur.

Müsabaka yerlerine serbest giriş kartı.

Yaşar ÜRÜK

İlkokul ikinci sınıfa başladığım yıldır. Ülkemizdeki futbol sezonu da yeni başlamıştı. Babam tıpkı erkek kardeşi gibi futbola çok düşkündü. Bir dönem İzmir'in efsane amatör kulübü Kale Çamlık'ta yönetim kurulunda görev de almıştı. Bu nedenle benim hayatıma futbol sevgisini sokanlar babam ve amcam olmuştur. Amcamın deyim yerinde ise 'hasta' Altaylı olmasına karşın babam Beşiktaşlı idi. Ancak İzmir'de en çok sevdiği futbol kulübü, yetiştiği semtin de etkisi ile İzmirspor'du. İşte, sözünü ettiğim ders yılı başında efsane Talebe Çayırı'ndaki, İzmirspor Sahası ile tanıştım. Günümüzde İnönü adını taşıyan, dönemin Hatay Caddesi kenarında, dört tarafı yüksekçe taş duvarla çevrili, sert toprak zeminli bir futbol sahasıydı.

O dönemlerde İzmir henüz bu kadar betonlaşmadığından, şehrin merkezinde böyle çok sayıda futbol sahası vardı. Gene Bahçelievler'de bulunan Leskay, Darağacı'nda Umurbey, Alsancak'ta Altınordu sahaları bunlardan bir kaçıydı. Hatta her mahallede o yörenin çocuklarının top koştuğu uygun arsalar da görebilirdiniz.

Bu arsalarda kıran kırana futbol maçları yapılır, hatta komşu mahallelere deplasmana gidilirdi ve günümüzde Süper Lig'de tek takımı olmayan İzmir gerçek bir futbol cenneti idi.

Babam beni Alsancak'ta cumartesi-pazar yapılan Milli Lig maçlarına götürürdü. O dönemlerde İzmir'e deplasmana gelen takımlar iki gün üst üste maç yapar ve iki ayrı İzmir takımı ile oynarlardı. Sözgelimi gelen takım Anakara'nın Hacettepe'si ise cumartesi günü Karşıyaka, pazar günü de Göztepe ile oynardı. İzmir'in Milli Lig'de beş takımı vardı: Altay, Göztepe, Altınordu, Karşıyaka ve İzmirspor. İşte o günlerde ben de babamla birlikte İzmirspor'un antrenmanlarını oldukça sık izlemeye başlamıştım.

İzmirspor Sahası'nın yine Hatay Caddesi'nde, ön tarafında birkaç basamaklı minik bir tribünü olan bir binası da vardı. Önceleri o tribün basamaklarında babamla birlikte antrenman ya da amatör maçları izlerken, sonraları kendimi sahanın içinde ve kale arkasında bulmaya başladım. Özellikle kaleci antrenmanlarında kale arkasına kaçan topları toplayıp, sahadaki futbolculara at-

maya bayılırdım. Bazen bu toplama işinde minik sakatlıklar da yaşadığım oluyordu. Bunlardan birini hiç unutmam. İzmirspor'un İbrahim adında bir futbolcusu vardı ve müthiş sert şutlar çekerdi. Bir gün kale arkasında gene heyecanla bir top kaçsa da atlayıp alsam diye beklerken bu İbrahim'in çektiği şut mermi gibi tam bulduğum noktaya yöneldi. O kadar ani gelen bir toptu ki, yerimden kıpırdıyamadım bile. Topun bana çarpması ile birlikte havada adeta takla attığımı anımsıyorum. Yere düşünce, başıma ağabeyler toplandı ve hemen beni kale arkası duvarın yanına götürerek "Hadi çişini yapmalısın" dediler. O dönemlerde karnına ya da kasıklarına böyle top darbesi alan erkek çocuklarına hemen çiş yaptırmak adeti vardı.

Kaptan

İşte Seyfi Ağabey'i o antrenmanlarda tanıdım. Kaleci takımın çalışması bitince soyunma odasına gitmez, mutlaka tek başına çalışmasını sürdürürdü. Maçlarda o kadar dikkatimi çekmemişti ancak antrenmanlarında çok iyi ve artistik görünümlü plonjonlar yaptığını biliyordum. O tür plonjonları bir de Varol Ürkmez yapardı. Ancak

Seyfi Talay üç direk arasındaki duruşu ile güven veren bir kaleciydi.

Sakin yapısı, efendi, ağabey tavırlarıyla futbolcu arkadaşları tarafından çok sevilen kaleci Seyfi'nin camianın insanları arasındaki lakabı 'Kaptan'dı. Bu nedenle İzmir futbol tarihi ile ilgili hazırladığım bir çalışmaya da 'Kaptan' adını vermiş olmamın benim için ayrıca bir onur olduğunu da belirtmek istiyorum.

İzmir'in ünlü kalecilerinden olmasına karşın Seyfi Talay İzmir doğumlu değildir. 1934 yılı Ocak ayında İstanbul'da Kireçburnu semtinde hayata gözlerini açar. Aile aslında Selanik kökenlidir ve Balkan Savaşı'nın yaşattığı sıkıntılardan sonra İstanbul'a göçer. Sekiz çocuğa sahip Muzaffer Tefvik Bey ve Sabiha Hanım'ın altıncı çocukları olan, tam adıyla Ahmet Seyfettin'in futbol topu ile tanışması birçok futbolcu gibi mahalle arasındaki arsalarda başlar. Sağlam fiziğiyle, yere o ölçüde sağlam basan ayaklarıyla top hakimiyeti çok iyidir ve sıkı şut çıkarabilen iyi bir hücum oyuncusudur. Dokuz yaşına girdiği yıl, babası görev yaptığı Denizcilik İşletmeleri'nin İzmir bölgesine tayin olunca aile de İzmir'e göçer. Futbol sevdası burada daha da alevlenir. Çünkü mahalle arası arsa yerine taşındıkları semtin Talebe Çayırı gibi müthiş bir futbol alanı bulunmaktadır.

Talebe Çayırı

O alan Yeşilyurt'tan Bozyaka'ya, Eşrefpaşa'dan Hatay'a kadar çevrede yaşayan tüm gençlerin futbol topu ardında koştuğları yerdir.

Bu arada söz gelmişken o günlere yetişemeyen çok kişinin merak ettiği Talebe Çayırı

İstanbul Dolmabahçe Stadi'nda, Feriköy - İzmirspor maçından bir an.

yırı'ndan da kısaca söz etmek isterim. Talebe Çayırı, günümüzdeki yerleşim alanı üzerinden tarif etmeye çalışırsak, Bahçelievler semtinde, İnönü Caddesi'nin Karabağlar ilçe sınırı içinde kalan tarafında yer alan ve Gazeteci Hasan Tahsin Caddesi, Ali Rıza Avni Bulvarı, 490. ve 505. sokaklar arasında kalan düzlüğün adıdır.

XIX. yüzyıl sonlarında Kâtipoğlu Çayırı olarak adlandırılan, Karafatma Dağı yamacındaki bu düzlük uzun yıllar İzmirli gençlerin piknik ve spor alanı olmuştur. Cumhuriyet sonrası şehrin hızla yapılması sırasında, bir bölümünde sığınak olarak kullanılan çukurların da bulunduğu alanın kime ait olduğu bilinmediğinden, 1932 yılında İzmir Belediyesi tarafından duyurularla sahibi aranır ancak hiçbir baş-

1955 yılında, kaleci Seyfili Ordu Milli takımımız, Floransa'da Hollanda'yı 3 - 0 yenerek Dünya Şampiyonluğu yolunun açıldığı maçtan önce seremonide.

vuru olmayınca çayırın spor sahası olarak düzenlenmesi kararlaştırılır ve semtin takımı olan İzmirspor Stadi'nin yapım işi gündeme gelir.

Bu stadi'nin öyküsü de ilginçtir. 1933 yılı Ekim ayında Cumhuriyet Kupası'nın grup maçları sonucu finale kalan o sezonun İzmir şampiyonu İzmirspor futbol takımı, böylece Ankara'da Fenerbahçe ile final maçı oynamaya hak kazanır. Ankara'da Lozan Palas'ta kalan Fenerbahçe'ye karşın, okul sınıflarında ağırlanan İzmirspor, ilk yarıyı 1-0 önde bitirir. İkinci devre başında hakem Kemal Halim Bey ayağına kramp girdiği bahanesiyle yönetimi Kemal Rifat Bey'e bırakır. O da Fenerbahçe lehine bir penaltı yaratır. Tribündeki seyirci galeyana gelir ve maç yarıda kalır. Aynı akşam Merkezi Umumi Reisi Aziz, İzmir Milletvekili Halit, Ajans Umum Müdürü Fenerli Muvaffak, İzmirspor Başkanı Adnan ve Fenerbahçe kaptanı Zeki toplanır ve maçın 11 Kasım'da İzmir'de, Viyanalı bir hakem yönetiminde oynanması, gelirinin de Talebe Çayırı'nın stadyuma dönüştürülmesi için harcanması kararını alırlar. Bu olayın sonucunda sahanın temeli atılır. Bahçelievler semtinde, zamanın Hatay Caddesi üzerinde, numara 185 adresindeki küçük futbol stadyumu böyle bir gelişme sonucu yapılır. Kara Fatma Dağı düzlüğünde olan bu alan zamanında kiremit ocakları bulunduğu için 'Karhane Çayırı' ya da 'Göller', sonraları da 'Talebe Çayırı' olarak anılır. Göller adının nereden geldiği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Sonunda da İzmirspor futbol takımına ait semt sahası olur. Uzun yıllar hizmet veren toprak zeminli bu sahanın çevresi tamamen meskûn hale geldiği için, genişletilmesi yönünden çevresinin istimaline imkan bulunmaması nedeniyle 1969 yılı Haziran ayında yıkım kararı verilir ancak yıkımın gerçekleşmesi 1972 yılını bulur ve saha tarihe karışır.

Hücum oyunculuğundan kaleciliğe

İşte Seyfi'nin de İzmir'de ilk kez futbola sevdalandığı alan burasıdır. Onu bir dönem Altıntaş futbol takımının en genç futbolcularından biri olarak görürüz. Bu arada ilkokulu bitirmiş ve Mithatpaşa Sanat Enstitüsü'nde eğitimini sürdürmektedir. Derken ağabeyi Selahattin Nazilli'deki Sümerbank fabrikasının futbol takımına transfer olur. O dönemdeki bu tür şirket takımları, transfer ettikleri futbolcuları aynı zamanda işe de almaktadırlar. Nitekim Selahattin de fabrikada işe girmekle kalmayıp, kardeşi Seyfi'yi de Nazilli'ye yanında

götürür. Ancak Seyfi sadece Sümerspor'da oynar, fabrikada çalışmaz.

Bu arada nasıl olduysa sıkı şutlara sahip bir hücum oyuncusu iken birden kendisini kalede oynarken görürüz. Bu santrfor adayı iken kaleci olma değişimi birçok futbolcudan bildiğimiz bir olaydır. Bu futbolculara birkaç örnek vermek gerekirse aklımıza gelen isimler arasında hemen Beşiktaş'ın unutulmaz kalecisi Necmi Mutlu'yu söyleyebiliriz. Futbola Kadırga takımında santrfor olarak başlayan Necmi Mutlu, bir maçta talihsiz biçimde ayağının kırılması sonucu futbol yaşantısını kaleci olarak sürdürmüştür. Sözgelimi Fenerbahçe kalecisi Volkan Demirel de futbola kalede başlamamıştır. Hatta bazı gazete röportajlarında en büyük arzusunun bir maçta santrfor olarak oynamak olduğunu da söyler.

Seyfi Talay, elleri kadar ayaklarına da hakim bir kalecidir. Oynadığı maçlarda genellikle penaltı atışlarını o yapar ve de kolay kolay kaçırmaz. Profesyonel futbol yaşamında kayıtlara geçmiş ve tümü İzmirspor formasıyla atılmış tam on penaltı golü bulunmaktadır. O dönemler bu tür fantezilerin futbolda pek rastlanmadığı ya da görülmediği dönemlerdir. Günümüzde olsaydı kaleci Seyfi'nin oyuna katkısı bildiğimiz örneklerin en iyilerinden

Seyfi Talay ve Metin Oktay.

biri olabilirdi. Sözgelimi Galatasaray kalecisi Simoviç, Manchester United kalecileri Peter Schmeichel ve Fabian Barthez, Tottenham kalecisi Pat Jennings bu tür kalecilere örnek isimlerdir.

İzmirspor ve Milli Takım yılları

Seyfi Talay Nazilli'de fazla kalmaz. Akli İzmir'de ve İzmirspor'dadır. Kulübün başında olan Selim Akiş'e konu açılınca transferi kabul eder ve Seyfi Talay 1952 yılında çok

sevdiği İzmirspor'a kavuşur. O dönemlerde günümüzde Süper Lig adıyla düzenlenen Milli Lig henüz kurulmamıştır. Futbol maçları bölgesel amatör lig düzeyinde yapılmaktadır. Bölge birincileri ise Türkiye birinciliği için karşılaşmaktadırlar. Takım şampiyon olma başarısını, Seyfili kadro ile 1954-1955 ve 1955-1956 sezonlarında gösterir. Bu arada genç kaleci başka başarılarına da imza atar. Önce İzmir genç karma ve ardından Genç Milli Takım'a seçilir. Askerlik görevi gelip de silah altına alındığında Havagücü takımının kalecisi olur.

İzmir genç karması Aydın sahasında.

1953 yılında Brüksel'de yapılan Dünya Genç Takımlar Futbol Şampiyonası'nda üçüncülüğü kazanan takımımızın kalesini de o korur ve 1954 yılında A Milli Takımı'na davet edilir. Ankara'da askerlik yaparken Ordu Milli Takımı'na seçilir. O takım, dünya şampiyonu olur.

Daha önce Fransa Ordu takımını eleyerek İtalya'da düzenlenen dördüncü finale kalan Türk Ordu Milli Takımı'nın şampiyon olması için İtalya'yı mutlaka yenmesi gerekmektedir. 27 Mart 1955 tarihinde Roma'nın ünlü Olimpiyat Stadı'nda oynanan maçta, İtalya 2-1 öne geçmesine karşın Ordu takımımız 3-2 öne geçmeyi başarır. İtalyanlar kendi seyircileri önünde maçı almak için özellikle son on beş dakika müthiş baskılı oynarlarsa da kalede devleşen Seyfi inanılmaz kurtarışlar yaparak şampiyonluğun kazanılmasında büyük pay sahibi olur.

Aynı takım Tahran'da bu kez İslam Ülkeleri Orduları Futbol Şampiyonu olur. Ordu Takımı Dünya Şampiyonu olduktan sonra 1955 yılında İzmir'de Demokrat İzmir gazetesi okurlarının oylarıyla "yılın futbolcusu" seçilir.

Bu ödülün ardından Seyfi'ye iki İstanbul takımı birden talip olur. Spor kamuoyu Vefa kulübüne transfer olmasını beklerken, o Beşiktaş'a transfer olmaya karar verir ve birkaç hazırlık maçına çıkar. Nedense doğduğu şehir de olan İstanbul'da fazla kalamayacağını anlayıp çok sevdiği İzmir'e ve İzmirspor'a döner. Bu arada sürekli bir işi de vardır ve İzmir Ticaret Borsası'nda kontrolörlük yapmaktadır.

Seyfi Talay hem futbol hem de saha dışındaki hayatında çok özel ve farklı bir insandır. Müthiş iyiliksever ve cebindeki para ile sofrasındaki lokmasını bölüşen birisidir. Çok efendi ve naziktir. Bu nedenle de çok sevilir. Futbol çevreleri onu "Kaptan" diye çağırırlar. Gerçekten saha dışında da herkesin gönlünün kaptanıdır. Sahada da çok nazik olmasına karşın futbol hayatında en çok üzüldüğü anısı iki kez hakem tarafından oyundan atılmasıdır. Üstelik bu iki atılma da Karşıyaka ile yapılan maçlarda gerçekleşmiştir.

Göztepe'de

Seyfi Talay on iki yıl İzmirspor'da kalecilik yaptıktan sonra yaşanan bir anlaşmazlık sonucu kulüpten ayrılıp 1964-1965 sezonu başında Göztepe'ye transfer olur. Göztepe o dönemde ileride Avrupa fatihi olacak efsane takımı yaratmaktadır. Bu transferde Göztepe'nin unutulmaz kaptanı ve Seyfi

Göztepe'de kamp hatırası: Ertan Öznur, Halil Kiraz ve Fevzi Zemzem.

Talay'ın çok yakın dostu olan Koca Kaptan Gürsel Aksel'in de payı büyüktür. O yıllarda Göztepe takımı sahaya çıkarken Kaptan Gürsel'in elini tutarak sahaya çıkan minik maskot kız da Seyfi Talay'ın kızı ve benim can arkadaşım Süreyya Talay'dan başkası değildir.

Göztepe'ye geldiğinde ikinci kaleci Ali Artuner henüz çok genç ve deneyimsizdir. Bu nedenle ilk iki sezon maçların önemli bölümünde Göztepe kalesini Seyfi korur. 1964-1965 sezonunda Göztepe takımının 1. Lig, Türkiye Kupası, Spor Toto Kupası ve Fuar Şehirleri Kupası'nda oynadığı 36 karşılaşmanın 21'inde kalede Seyfi vardır. Göztepe o sezon ligi üç büyüklerin ardından dördüncülükle bitirir. Bir sonraki sezonda Göztepe'nin 35 karşılaşmasının 18'inde kalede yine Seyfi vardır ve takım ligi beşinci olarak tamamlar. Ancak 1966-1967 sezonunda Göztepe kalesinde işler değişir. Yirmi iki yaşına gelen genç kaleci Ali Artuner müthiş bir çıkış yaparak teslim aldığı kaleyi bir daha kolay kolay bırakmaz. Göztepe'nin yine lig dördüncülüğüne ulaştığı sezonda Seyfi Talay ancak bir maçta kaleyi koruyacaktır. Göztepe'nin bir kez daha dördüncü olduğu sezonda bu kez kaleye sadece iki maçta geçebilir.

Sahalara veda

Bu arada İzmirspor 1966-1967 sezonu sonunda Milli Lig'den düşmüş ve 2. Lig'de büyük mücadele vererek güçlkle Milli Lig'e dönebilmiştir. Ama kadronun güc-

lendirilmesine ihtiyaç vardır ve eski göz-ağrılarını yeniden kulübe davet ederler. Böylece tecrübeli Seyfi Talay 1968-1969 sezonundan itibaren yeniden İzmirspor kalesine geçer. Ne yazık ki, Seyfi'nin on iki maçta kaleye geçtiği o sezon, İzmirspor'un da ligde son sezonu olur. O günden sonra da bir daha Süper Lig'e çıkamadığı gibi 1971-1972 sezonu sonunda 3. Lig'e düşmekten kurtulamaz. Seyfi Talay da, o sezonun sonunda futbol sahalarından ayrılır. İzmirspor'daki bu dört sezonluk ikinci döneminde kaleye geçtiği maç sayısı toplamı elli üçtür.

Futbolu bıraktıktan sonra da Ticaret Borsası'nda eski işinde çalışmaya devam eder. İlerleyen yıllarda onu bazı takımlarda kaleci antrenörü olarak görürüz. Bu takımlar; İzmirspor, Karşıyaka ve Kuşadası Gençlik'tir. Bu arada bazı basın organlarına verdiği röportajlarda futbolcu olmasaydı güreşçi olmak istediğini; kuru fasulyeyi, Batı Müziği'ni, sinemayı ve roman okumayı sevdiğini belirtirken; futbolculardan da Metin, Can, Lefter, Brumel, Boston, Didi, İolanda, Balaş ve Pele'yi beğendiğini saklamaz.

İzmir futbolunun unutulmaz sporcusu, İzmirspor ve Göztepe takımlarının başarılı kalecisi Seyfi Talay'ı 1985 yılı 28 Aralık günü, bir kalp rahatsızlığından dolayı yitirdik. O, 1950 ve 1960'ların rüya gibi geçen efsane kaleciler döneminin yıldızlarından biriydi. Günümüzde öyle bir kaleci kuşağı artık kolay kolay yetişmiyor.

İzmirli Tekvando Ustası Kim Doman

Seyfullah Kim Doman
2004-2012 yılları arasında
Tekvando Türk Milli
Takımı teknik
direktörlüğünü yapmıştı.

**15 Mayıs 2010 tarihli gazetelerin
"Avrupa'nın tozunu attırdık"
başlığıyla yayımladıkları
haberde, "Rusya'nın Saint
Petersbug kentinde sona eren
Avrupa Tekvando
Şampiyonası'nda Türkiye
erkeklerde ve genel klasmanda
takım halinde şampiyonluğu
kazanırken, bayanlarda da
üçüncü oldu" deniyordu. Bu
şampiyonada Tekvando Türk
Milli Takım çalıştırıcısı,
Seyfullah Kim Doman idi.**

Metin ÖZER

Ülkemizde halk arasında "Koreli" lakabı, 1950-1953 yıllarında Kore'deki savaşta Birleşmiş Milletler gücü içerisinde yer alan Türk askerlerini nitelendirmek için kullanılmaktadır. Fakat İzmirli Seyfullah Kim Doman Güney Koreli iken Türk vatandaşı olmuş, dünyadaki en üst düzey dokuz, on tekvando ustasından biridir.

Kim Doo Man Kore Savaşı sürmekteyken, Güney Kore'nin 3 bin 358 adasından biri olan Cheongsan'da 05.01.1951 yılında doğmuştu. Tarımla uğraşan ailesinin altıncı çocuğuydu. Kendi deyimiyle ailesinin "kazandibi" idi. Köyüneyken ağabeylerinden tekvando öğrenmeye başlamıştı. Doo Man küçük yaşlarda anne ve babasını kaybedince, ilkokul öğrenimini bitirdiği köyünden ayrılarak ağabeylerinden biriyle yaşadığı adadan çok uzaklarda, Kore yarımadasında bulunan Seul'e yerleşmişti.

Kore geleneğine göre; isimden önce söylenen soyismi Kim'in anlamı "Altın" idi. Doo Man'ın soyismi zenginliği çağırıyordu. Fakat savaşın

getirdiği yıkımlar tüm Koreliler gibi onların da fakirleşmesine neden olmuştu. Toprak da onlara küsmüş, verimsizleşmişti. Bir avuç pirinç için tarlalarını verecek duruma gelmişlerdi.

Kim Doo Man'ın tekvando eğitimi

Kim Doo Man, 1966'dan itibaren "Büyük Üstat" olarak bilinen Lee Chong Woo'nun öğrencisi olarak tekvandoya Seul'de devam etmişti. Hayatı boyunca hocasını örnek alarak bir savunma sanatı olan tekvandoyu ve onun "Doğru bakmak, doğru konuşmak, doğru dinlemek, doğru düşünmek, doğru hareket etmek, doğru emir vermek, emre doğru itaat etmek, vatana doğru hizmet etmek" ilkelerini rehber edinmişti. Beyaz kuşakla başladığı çalışmalarını siyah kuşağa kadar ilerletmişti.

Tekvandoda beyaz kuşak, masumiyeti simgeler. Temizlik, saflık, hiçbir zararı olmayan, masumiyet gibi anlamlara da gelir. Tekvandoya ilk başlayan ve tekvando hakkında hiçbir ön bilgisi olmayan sporcular takarlar. Sarı kuşak kök salmak anlamındadır. Yere atılan tohum bir süre sonra sürgün verir, kök salar. Sarı kuşağa geçen bir sporcu da tekvando dünyasına kök salmış, kurallarını öğrenmiş ve gelişmeye hazır duruma gelmiştir. Yeşil kuşak; sürgün vermek, büyümek anlamındadır. Tekvando becerilerini kazanmaya başlamıştır. Mavi kuşak; gelişmek, göğe erişmektir. Sürgün veren ağaç nasıl bir süre sonra gelişimini tamamlar ve uzayıp görkemli bir ağaç olursa, o da gelişimini tamamlamış, temel teknikleri öğrenmiş yavaş yavaş olgunlaşmaya başlamıştır. Kırmızı kuşak tehlike anlamındadır. Artık dikkate alınacak bir yapıya sahiptir. Kendisine saldıran rakiplerini uyaran, ama ikazını dinlemeyip üzerine gelen muhaliflerini kolayca bertaraf edecek yapıdadır. Siyah kuşak olgunluk ve profesyonelliği temsil eder. Tehlikelerden çekinmez ve korku bilmez bir karakter yapısını içerir. Siyah kuşaklı sporcu fiziki açıdan mükemmel bir estetiğe, ruhsal açıdan da toplum ahlak kurallarının zirvesinde bir kişiliğe ulaşmış demektir.

"Taekwondo" kelimesi, Korece "Tae", "Kwon" ve "Do" kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. "Tae" tekme veya ayakla yapılan vuruş, "Kwon"

yumruk veya elle yapılan vuruş, "Do" ise; iyilik, doğruluk, fazilete giden yol anlamına gelmektedir. Tekvando dünyada bilinen dövüş sanatlarının hemen hemen en eskisidir. Kore kökenli silahsız dövüş ve savunma sanatıdır. Tüm tekvando terimleri de cümle kuruluşu Türkçeye benzeyen Kore dilindedir. Türkçe, Moğol, Mançu, Tunguz, Kore ve Japon dilleri ile Macar ve Fin dillerinin ortak bir kökten, Ana Altay dilinden geldiği teorisi kabul görmektedir.

Türkler ve Korelilerin tarihi dostluğu

"Kore" veya "Büyük Han İmparatorluğu" isimli ülkenin başkenti Seul'un kelime anlamı da "başkent"tir. Kore yarımadasının kuzey kısmına M.Ö. 37'de hakim olan "Kogureyo Krallığı" hem Gök-türklerle hem de farklı bölgelerdeki diğer Türk kabileleriyle sağlam ilişkiler kurmuştu. Türkler ve Koreliler Çin'e karşı birlikte savaşıyorlardı. Koreli savaşçı sınıfı silahsız düello kapsamında bir takım dövüş sistemleri geliştirmişti. Kore'de yaşayan sıradan halk da kendini Çinlilerin, eşkıyaların ve vahşi hayvanların saldırılarına karşı çıplak el ve ayaklarını kullanarak korumayı öğreniyordu. Tekvando da özellikle bu dönemde gelişmiş, iki bin yıldan fazla geçmişe sahip bir savunma sanatıdır. Tekvando uygulamaları insanın kendini savunabileceği en üst limiti gösterir. Vücut uzuvları ile yapılabilecek tüm savunma biçimleri tekvando tekniklerinde vardır. Bir kişinin kendini çıplak el ve ayakla savunabilmesi için vücudunun parçaları ile yapacağı ideal bir savunma sanatı olup, yumrukların yanı sıra yüksekten ve sıçrayarak atılan tekmelerden de yararlanılmaktadır.

Tekvandonun gelişmesi

Tekvando 1943 yılında Kore'nin bağımsızlığı kavuşmasıyla resmîyet kazanmış ve dünyaya açılmıştır. 16 Eylül 1961 yılında kurulan Kore Tekvando Birliği bu sporun yasallaşmasını 25 Haziran 1962'de ulusal oyunlar kapsamına alarak sağlamıştır. Tekvandoda %70 oranında ayak, %30 oranında el kullanılırken, Japonya kökenli karatede %70 el, %30 ayak kullanılmaktadır. Fakat dünyaya tekvandoyu tanıtabilmek amacıyla başlangıçta "Korean Karate" ismi kullanılmıştır. 30 Kasım 1972'de Dünya Tekvando Merkezi "Kukkiwon" açılmış, Kore Tekvando başkanlığına Kim Un Yong getirilmiş, 25 Mayıs 1973'de 17 ülkenin katılımıyla ilk dünya şampiyonası yapılmıştır.

Türkiye tekvandoyla ilk kez 1964 yılında, Koreli General Choi Honghi başkanlığında, gösteriler yapmak üzere ülkemize gelmiş olan bir tekvando ekibi aracılığıyla tanışmıştı. Bu tarihten sonra Şükrü Gençel ve Nazım Canca tekvandonun yaygınlaşması için çalışmışlardı. 1970'te Türkiye'ye getirilen Güney Koreli çalıştırıcı Cho Soo See, yeni sporcular yetiştirerek Türkiye'de tekvandonun gelişmesine katkıda bulunmuştu.

Bruce Lee, Çekirge ve İsmet İraz

1940-1973 yılları arasında yaşamış Kung-fu ustası (Jun Fan) Bruce Lee'nin yaptığı filmlerle ve 1972-1975 yılları arasında çekimleri yapılmış, başrolünde David Carridane'nin oynadığı "Kung Fu" dizisinin

TRT'de yayınlanmasıyla, Türk halkı Uzakdoğu felsefesiyle ve dövüş sporlarıyla tanışmıştı. Caine, Çin'de kör bir ustadan Kung-fu öğrenmişti. Hocası ona "Çekirge" diye hitap ederdi. Bu tabir yıllarca dilimizden düşmemişti. Zamanında pek çok genç, bu dizinin ve Kung-fu filmlerinin etkisiyle Uzakdoğu sporları kurslarına yazılmışlardı.

İsmet Iraz'ın da büyük çabaları sayesinde tekvando sevilmişti. 1946 doğumlu İsmet Iraz 1973 yılında Dublin'de yapılan Dünya Şampiyonası'nda altın madalya kazanmıştı. İsmet Iraz üzerinden araba geçirme, el darbesi ile demir kırma, kafayla mermer parçalama gösterileriyle bu spora olan ilgiyi arttırmıştı. Iraz ormanlar kralı aslanla boğuşmaya kalkmış, sanatçı Ayten Alpman ve hayvan hakları derneklerinin şikayeti üzerine Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün ricasıyla bundan vazgeçmişti. Bu tür gösteriler yapmasa da 80'li yıllarda ülkemizde Kim Doo Man'ın da adı "tekvando ustası" olarak duyulmaya başlanmıştı.

Kim Doo Man'dan Kim Doman'a

Doo Man 1972-1975 yılları arasında askerlik görevini yaparken 1972'de 63 kiloda Kore Ordusu tekvando şampiyonu olmuş, 10 yıl sonra da Suudi Arabistan Polis Koleji'ne hoca olarak davet edilmişti. 1987-1992 yılları arasında burada tanıştığı ve öğrencisi olan bir Türk aracılığıyla ülkemize gelip Uşak'ta hoca olarak çalışmaya başlamış, fakat beklediğini bulamayıp 1987 yılında ülkesine dönmeye karar vermişti.

Gençliğinde oyuncu Grace Kelly'i çok beğenmiş, Batılı bir hanımla hayatını birleştirmeyi düşünmüştü. İzmirli Yegan İncirmen Hanım'la tanışınca ülkesine dönmekten vazgeçmiş; evlenmişler, Isparta'da çalışmaya başlamışlardı. Eşinin önerisiyle 1987 yılında İzmir'de tekvando okulu açmıştı. 1987'den 1992'ye kadar İzmir Polis Koleji'nde tekvando öğretmiş, 1995 yılında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup "Seyfullah" ismini almış, soyadını da kolay söylenmesi için Doman olarak kullanmaya başlamıştı. 1929-2015 yılları arasında yaşayan Lee Chong Woo öğrencisinin Türkiye'deki çalışmalarına referans vererek destek olmuştu. 2008 yılına kadar önce Çiğli Belediyesi'nde, sonrasında Konak Belediyesi bünyesinde hocalık yapmıştı.

06.06.2006 tarihinde kentyaşam.com haber bilgi sitesinde, "Konak Belediyesi'nin spor okullarından yetişen 225 minik tekvandocu kuşak taktı, sertifika aldı. Mehtap Mahallesi Spor Salonu'nda düzenlenen törene, Konak Belediye Başkanı Muzaffer Tunçağ, Milli Takım Poomse Antrenörü Seyfullah Kim ve sporcu miniklerin aileleri katıldı" haberi vardı. 26.12.2008 tarihinde ise; "Konak Belediyesi poomse tekvando takımı sporcuları çifte dünya şampiyonluğunu İzmir'e getirdi. 16-18 Aralık 2008 tarihinde Ankara'da yapılan 3. Poomse Dünya Şampiyonası'nda mücadele eden Rabia Kim ve Özlem Tümay 14-35 Yaş Bayan Senkron Takımı'nda dünya şampiyonu oldu. Konak Belediye Başkanı Muzaffer Tunçağ, turnuvada kazanılan dünya şampiyonluğu nedeniyle sporcuları kutladı" haberi veriliyordu.

Geçmişte olduğu gibi bugün de çocukların fiziksel gelişimlerinin yanı sıra sosyalleşmelerini de sağlayan yaz spor okullarında en yoğun ilgiyi Konak Belediyesi İsmetpaşa Semt Merkezi ile

Halil Rifat Spor Merkezi'nde açılan tekvando kursları görmektedir. Konak Belediyesinin "Herkes İçin Spor" sloganıyla başlattığı çalışmalarından 110 kişi ücretsiz tekvando kursu olarak faydalanmaktadır.

Tekvando eğitiminin ilkeleri

Tekvando 7'den 70'e herkesin yapabileceği bir spordur. Tekvando salonuna giren öğrenciler sağ ellerini kalplerinin üzerine koyarlar, Türk ve Kore bayraklarını ve bayrakların yanında kendilerini bekleyen hocalarını eğilerek başarıyla selamlarlar. Saygı, terbiye ve sabır içeren "Do" prensiplerini içselleştiremeyen öğrenciler tekvandoya devam edemez.

Tekvando çalışan kişi nefesine yenilmemeyi öğrenir. Gerçek kahraman, mücadelede rakiplerini değil kendi nefisini yenebilendir. Tekvando kişinin kendine bir rakip tespit etmesiyle başlar. Kim Doman'ın hayalindeki rakibi hocası Lee Chong Woo idi. Rakip olmazsa tekvando da olmaz. Tekvando yapan kişiye sürekli kamçılanması için rakip gereklidir. Fakat her zaman bir rakip bulmak mümkün olmayabilir. Hayali rakiple de tekvando çalışılabilir. Hatta bazen yalnız başına tekvando çalışılması daha iyi bile olabilir.

Şampiyonluklar

Seyfullah Kim Doman 1999 yılından 2005 yılına kadar "41+yaş Poomse" dalında ülkemize şampiyonluklar kazandırmış, 1995'te Rusya'dan, 1997'de Antalya'dan, 1999'da Danimarka'dan, 2001'de Almanya'dan Türkiye'ye altın madalyalar getirmişti. 21 Haziran 2005 tarihli gazetelerde; "Tekvandocularımız Avrupa şampiyonu-Avrupa Poomse Tekvando Şampiyonası'nda Türkiye, takım halinde Avrupa şampiyonu oldu" haberi vardı. Finlandiya'da kızı ve öğrencisi Rabia Kim ile birlikte Avrupa üçüncüsü olarak kürsüye çıkmışlardı. Seyfullah Kim Doman Finlandiya'da hem sporcu hem de çalıştırıcı olarak ülkemizi şampiyonluk kürsüsüne taşımıştı. Bu tarihten

itibaren Tekvando'yu sporcu olarak değil de, sadece hoca olarak sürdürürken, kızı da 2007'de Avrupa, 2008'de dünya şampiyonluklarını Türkiye'ye hediye etmişti.

Çok eski zamanlardan beri yalnız başına tekvando çalışmanın en güzel metodu "Poomse" olarak bilinir. Tekvando, "Poomse" (hayali dövüş) ve "Kyorugi" (rakipli dövüş) olmak üzere 2 kategoride yapılır. Poomseler gerçek tekvando hareketlerinin temel tekniklerine odaklanmış belirli hareketlerdir. Bunun karate gibi tüm Japonya ve Okinawa kökenli savaş sanatlarında karşılığı "Kata" adını almaktadır. "Poomse" kelimesi tekvando sporunda yapılan teknik figürleri temsil etmektedir. Bu teknik yalnız başına ve sanki karşıda biri varmış gibi yapılır. Sporcu rakip olmadan yalnız başına, sadece tekniğini gösterdiği hayali dövüş sunumu yapmaktadır. Bu nedenle her tekvandocunun bilmesi ve takip etmesi gereken genel bir çalışma prensibidir. "Kyorugi" kelimesi ise iki kişinin dövüşmesini anlatmaktadır. Tekvando öğrencileri hem poomse, hem de kyorugi öğrenirler. Milli takım seçmeleri, Avrupa ve dünya şampiyonaları da bu iki dalda yapılmaktadır.

Seyfullah Kim Doman 2004-2012 yılları arasında Tekvando Türk Milli Takımı teknik direktörlüğünü yapmıştı. 15 Mayıs 2010 tarihli gazetelerin "Avrupa'nın tozunu attırdık" başlığıyla yayımladıkları haberde, "Rusya'nın Saint Petersburg kentinde sona eren Avrupa Tekvando Şampiyonası'nda Türkiye erkeklerde ve genel klasmanda takım halinde şampiyonluğu kazanırken, bayanlarda da üçüncü oldu" yazmışlardı. Bu şampiyonada Tekvando Türk Milli Takım çalıştırıcısı, Seyfullah Kim Doman idi.

Seyfullah Kim Doman 30 yıldır yaşadığı ve çok sevdiği İzmir'de emeklilik günlerini sürdürmektedir. Dünya Tekvando Danışma Kurulu üyesi olarak "Uluslararası Dan Sertifikası" verme yetkisine sahip bir uzmandır. Dünyanın tekvandoda 15. hakem mezunu, 19. çalıştırıcı mezunudur. Kim Doman rakip olarak kendine hocası Lee Chong Woo'yu seçmişti. Amacı hocasından daha ileri bir tekvando ustası olmaktı. Bunu gerçekleştirip gerçekleştirmediğini, kaç madalya ve ödül aldığını söylemeyen tekvando ustası, kızı Rabia Kim'in madalya sayısında kendisini geçmiş olmasıyla gurur duymaktadır. Türkiye'nin tekvandoda dünyada ilk beş ülke içerisinde olduğunu anlatırken gözleri parlamaktadır.

16 yıl futbol oynadı, 12 yıl teknik adamlık yaptı, asla unutulmadı: Beyto

Atilla KÖPRÜLÜOĞLU

"Futbolcu kardeşlerim!

Oynadığınız futbol ile kendinize çok iyi imkanlar sağlayabilirsiniz.

Mesleğinizde yükseldikçe çevreniz genişler ve herkes tarafından tanınırsınız. Bunlar gelip geçicidir. Asıl olan; büyüklerinize göstereceğiniz saygı, mütevazılık ve efendiliktir. Unutmayınız ki, bu değerli özelliklere sahip olamazsanız futbol hayatınız bittiğinde etrafınızda kimsenin olmayacağı aşikardır. İşte ben evlatlarımıza hep bunu öğütledim."

Bu ifadeler; ömrünü futbola, Altınordu'ya vermiş Beytullah Baliç'e aittir. Sadece Altınorduluların değil, İzmir'in; hizmet ettiği kulüp taraftarlarının sevdiği, saydığı, yüreklerde sakladıkları Beyto'ya! "Baliç'in ögüdü" olarak bilinir bu ifadeler... İsminin ölümsüzleştiği Altınordu'nun Kuşadası'ndaki kamp tesislerinde de asıdır. Futbolun sosyal bir olgu olduğu, izlenice sporları arasında geniş kitleler nezdinde en yoğun ilgi gördüğü günümüz gerçeğidir. Baliç ögüdü yüzyılın oyunu futbolun sadece futboldan ibaret olmadığına da bir örneğidir!

Cumhuriyet'in ilk kulübü Altınordu'da kalecilik dahil her mevkide oynamış, kaptanlık yapmış Beytullah Baliç, simge isimler arasında ilk sıralardadır.

Beytullah Baliç... Nam-ı diğer Beyto!

17 yaşında kuşandığı aşkı Altınordu'nun formasını -en uzun süre giyen- müstesna isimlerin başında gelir. Ona göre kırmızı-lacivert sevdası bitmez tükenmez aşktır.

Dile kolay, 1946'da kulübün kapısından girer. Giriş o giriş, 16 yıl ter döker. Kimse fazla bilmez! Kalecilik dahil her mevkide görev alır. 1923 Armalı'yı soyadı edinen efsane Sait Altınordu ile yan yana oynar. Kaptanlık pazubandı ona çok yakışır! 1959-1960 sezonunda cumartesi-pazar üst üste maçların oynandığı Milli Lig'e katılan Altınordu'nun ilk golü Beyto'dan gelir. Ağabeyi Abdullah, Hamit ve Adem Baliç de Altınordulu'dur. Dört kardeş aynı forma ile Fenerbahçe'ye karşı mücadele etmenin onurunu yaşar. Daha sonra oğul Gürsel de futbolu meslek edinir. Altay, İzmirspor, Ankaragücü, Göztepe, Denizlispor, Konyaspor, Ayvalıkgücü, Alanyaspor ve Altınordu'da oynar. Gürsel Baliç halen teknik adamlık yapmaktadır. Neticede sülalece futbolcu, aynı zamanda Altınorduludur Baliçler. Hasından!

Bülent Esel, Muhterem Ar, Melih Garipler, takım arkadaşlarıdır Beyto'nun.

"Kambur" lakaplı Melih Garipler Beyto'yu Dinyakos'a şöyle anlatır: "Hayatta en sevdiğim insan Beytullah Baliç'ti. Onun gibi bir adam tanımadım ben. Denizli-Sarayköy'den geldim, denemeye çıktım. O, arkamda oynuyordu. Ben kırk beş dakika oynamıştım zaten. Arkamdan sürekli beni destekliyordu, 'Hadi aslanım, hadi koçum, felaket oynuyorsun' diye. Böyle baba bir adam görmedim ben. Fakat o davranışı o güne mahsus değildi, o her zaman öyleydi."

Başkanından taraftarına, futbolcusuna, hakemine en çok sevilendir o!

Dostluğuna kıyasıya güvenilendir.

Ozanın dediği gibi "Böyle sevmek görülmemiştir!"

Gün gelir aktif futbol yaşantısına veda etmenin zamanı gelir. Sevgilisinden ayrılabilir mi? Mümkün değildir! Teknik direktör olarak Türk futboluna hizmet etmek son kararındır. Nazilli Sümerspor'dur ilk çalıştırdığı takım. Sonra 3. Lig kurulur. Nazillispor'un başındadır. Altınordu'yu çok sevmiştir dedik ya, çeşitli

Nazillispor-1968

**Beytullah
Baliç**

**Adnan
Süvari**

aralıklarla da 12 yıl çalıştırır Şeytanlar'ı. Anadolu takımlarını çalıştırır. 1986'da başkanlığını "Taçsız Kral" Metin Oktay'ın yaptığı, bugün Dr. Şaban Acarbay'ın özveriyle sürdürdüğü, Türkiye Futbol Antrenörleri Derneği'nin (TÜFAD) kurucuları arasında yer alır, Onur Kurulu'na seçilir.

Beytullah Baliç, babam Cevat'ın da arkadaşıydı. Dönertaş Sebili'nin karşısındaki Emin Çay Salonu'nda ya da Altınordulular Lokali'nde sık sık bir araya gelirler; merhum Halil Şarman, Dr. Ali Bahşişoğlu ve Nevzat Güven'in katılımıyla sıcak Altınordu sohbetlerine koyulurlar, tavla oynarlardı. Ben Beyto'yu hep ABD'li sinema artisti Clark Gable'a benzetirdim. Gülümsemesiyle, bıyıklarıyla, taralı sarı saçları ve metal çerçeveli gözlükleriyle! Romalılar çok sevdiklerini yitirdiklerinde "öldü" demezler, "yaşadı" anlamına gelen "vixit" derlermiş.

Beyto da "yaşadı"... Çok sevilerek, sayılarak!

Metin Oktay, Beytullah Baliç 1961

Arif

Aydoğan

Beytullah

BULMACA... BULMACA... BULMACA... BULMACA... BULMACA...

SOLDAN SAĞA

1. Aynı durumda olan - Yağ uru
 2. O zamirinin -e eki almış biçimi - Çin, Japonya gibi Uzak Doğu ülkelerindeki tapınak
 3. Yedek, ihtiyat - Yatay yelken gönderi 4. Kadın veya kocaya göre birbirlerinin erkek kardeşi, kayın - Mecazi anlamda 'telaşlı, heyecanlı bir biçimde' 5. Kısaca 'Newton-metre' - Sentetik kumaşta kullanılan dialkol
 6. İtici güç, ilham verici - Havalandırma aracı, vantilatör - Sayıların ilki 7. Büyük yankı uyandıran, utanç verici olay - Mızrap ile çalınan iki veya üç teli olan halk sazı 8. Namus, iffet - Yönetimsel - Birleşik Krallık' ın internet kodu 9. Eksiksiz, gerekli her şeyi tamam olan, tam - Boynun arkası 10. Kalıtım, soya çekim - Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayali hikâye, söylence 11. Eski dilde göz - Bir kimse üzerinde bırakılan izlenim 12. Eğimi az düzlük - Yakanın göğse doğru inen devrik bölümü

13. Dünyanın en yüksek dağı - Evcil büyükbaş hayvanların barındığı kapalı yer, hayvan damı 14. Bir işten elde edilen iyi sonuç, fayda, avantaj - Zimbabwe' nin başkenti

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												
13												
14												

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1. Karadeniz bölgesinde kemeçe ile oynanan halk oyunu - Aralarında oldukça az aralık bulunan - Bir seslenme sözü 2. Arapça da ben - Küçük, dar, makro karşıtı - Kuşların yaptığı barınak 3. Geçmiş zaman - Zararı ödeme - Geç

olmayan 4. Açık deniz - Praseodim elementinin simgesi - O yer 5. Nisan - Yeni bir dil öğrenmeye meraklı olan 6. Yanardağın püskürttüğü madde - Anlatım - Genellikle içine sulu şeyler konulan metal kap 7. Amerikan tohumundan üretilen bir tür pamuk - İki borunun birbirine birleştirildiği yer - Toryum elementinin simgesi 8. Deri ve saç

bakımında kullanılan kokulu sıvı - Arkadaş, dost 9. Düşüncenin tasarlayabileceği bütün üstün nitelikleri kendinde toplayan - Tür, çeşit - Bir çoğul eki 10. Araçlar için ayrılmış yer - En yakın olanı gösteren işaret sıfatı - Yarın sabah 11. İş başkasına yaptıran - Kuş kanatlarının çıkardığı ses 12. Anlam - Yaradan, Allah - Belirti, iz, ipucu

Tarık Dursun K. Yazar Evi

ŞEHİRİMİZİN DÜNYALARA AÇILAN KAPISI

Evimizin en genç konuğu Seran Demiral oldu

Karataş'ta 2016'nın Mayıs ayında hizmete açtığımız ve Türk Edebiyatı'nın unutulmaz çınarı Tarık Dursun K.'nin adını verdiğimiz yazar evimizde ağırladığımız sanatçılarımızın sayısı her geçen gün artıyor. Burada kalan sanatçılarımız hem eserleri üzerinde çalışıyor hem de hemşehrilerimizle buluşuyor. Yazar, şair, çevirmen, senarist, yönetmen ve eleştirmen kimlikleriyle sanatın her alanından yaratıcı insanları ağırladığımız Tarık Dursun K. Yazar Evi, şehrimize yeni ufuklar açıyor.

Tarık Dursun K. Yazar Evi'nde ağırladığımız sanatçılar: Şair Cahit Duman. Yazar Yavuz Ekinci. Fotoğraf Sanatçısı Serra Akcan. Yazar Mahir Ünsal Eriş. Çevirmen Gürol Koca. Şair Adnan Özer. Senarist, yönetmen, yapımcı Handan İpekçi. Yazar Pelin Buzluk. Yazar Sibel Oral Özyaşar. Yazar Murat Özyaşar. Yazar, eleştirmen Ali Şimşek. Çocuk edebiyatı yazarı Seran Demiral. Yazar Banu Özyürek.

KONAK BELEDİYESİ

BAĞIŞLARIMIZLA
GÖRME ENGELLİLER KİTAPLIĞINI
BİRLİKTE ZENGİNLEŞTİRELİM

bir kitapla bin yaşa

Görme engelli herkese, ücretsiz olarak kabartma ve sesli kitap ulaştıran Türkiye Görme Özürlüler Kitaplığı'nın (TÜRGÖK) yanındayız. Şehrimizin bu eşsiz kitaplığını zenginleştirmeye çabalıyoruz.

Gelin omuz omuza verelim; bir kitapla bin yaşama ışık olalım, onlara binlerce kapı açıp geleceği umutla örelim.

Sema PEKDAŞ | Konak Belediye Başkanı

**Destekleriniz için:
(232) 224 26 27**

KONAK BELEDİYESİ

www.turgok.org

Alsancak

